

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

DIPLOMOVÁ PRÁCE

POZEMKOVÉ KNIHY VSI HVOŽĎANY Z LET 1695-1748

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Autorka práce: Bc. Martina Štiková

Studijní obor: Archivnictví

Ročník: Třetí

2023

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Ve Hvoždanech 5. května 2023

.....
Bc. Martina Štiková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc., za laskavý přístup, odborné rady a věcné připomínky při vedení diplomové práce. Za konzultace ohledně nalezených filigránů náleží poděkování Ing. Marii Benešové. Chtěla bych poděkovat rovněž Mgr. Vladimíru Červenkovvi za vstřícnost a poskytnutí cenných informací. V neposlední řadě děkuji též Mgr. Milanu Hejdovi a Mgr. Davidu Hajsovi. Tuto práci bych ráda věnovala svým rodičům, kterým chci poděkovat za podporu při studiu a psaní diplomové práce.

Anotace

Diplomová práce „*Pozemkové knihy vsi Hvožd'any z let 1695-1748*“ se zaměřuje na detailní analýzu vybraných pramenů. Práce je rozdělena do osmi kapitol. Ta první přibližuje historii obce Hvožd'any a posléze i panství Lnáře. Druhá pojednává o vrchnostenské správě a postavení poddaných ve sledovaném období. Třetí kapitola se zabývá nejen charakteristikou, historií a vývojem pozemkových knih, ale i jejich terminologií a ukládáním. Čtvrtá kapitola se věnuje držbě poddanské nemovitosti a pojmům s ní spojeným jako zakoupené či nezakoupené držbě, poddanské odúmrti, dědickému či nápadnickému právu a výměnku. Obsahem páté kapitoly je rozbor zkoumaných pramenů včetně vnějšího a vnitřního popisu, dále struktura a obsah zápisů a v neposlední řadě jejich vzájemná komparace. Tématem šesté kapitoly jsou vedle kostelního záduší a železných krav rovněž dva kostely zmíněné ve sledovaných pramenech. Sedmá kapitola se pak zabývá hvožd'anským mlýnem a zápisem o jeho prodeji. Poslední kapitola pojednává o cenách usedlostí a platbách poddaných v rámci studia zkoumaných pozemkových knih. Součástí předkládané diplomové práce jsou taktéž přílohy v podobě tabulek, map a fotografií.

Annotation

The diploma thesis "*Land registers of the village of Hvožd'any from 1695-1748*" focuses on a detailed analysis of selected sources. The thesis is divided into eight chapters. The first one presents the history of the village of Hvožd'any and then the Lnáře estate. The second chapter deals with the principles of feudal and manoral administration and the position of serf subjects in the observed period. The third chapter covers the characteristics, history and development of land registers, as well as their terminology and content. The fourth chapter presents the assessment of the possession of serf property and concepts related to it such as purchased or unbought possession, serf escheat, right of inheritance and life tenancy. The content of the fifth chapter is an analysis of the researched sources, including external and internal descriptions, the structure and content of the aforementioned entries and, last but not least, their mutual comparison. The topic of the sixth chapter, in addition to the evaluation of church *fabrica ecclesiae* and the so-called *iron cows*, are also the two churches mentioned in the monitored sources. The seventh chapter examines the history of the Hvožd'any mill and the record of its sale. The last chapter reviews the prices of homesteads and the payments made by serf subjects within the framework of the study of surveyed land registers. Appendices in the form of tables, maps and photographs are also part of the presented diploma thesis.

Obsah

Úvod.....	8
1. Historie vsi Hvožd'any a panství Lnáře.....	13
1.1. Historie vsi Hvožd'any.....	13
1.2. Dějiny lnářského panství	17
2. Vrchnostenská správa a postavení poddaných	23
2.1. Vrchnostenská správa	23
2.2. Písemnosti vrchnostenské správy	24
2.3. Postavení poddaných na přelomu 17. a 18. století	25
3. Pozemkové knihy jako historický pramen	27
3.1. Charakteristika, historie a vývoj pozemkových knih	27
3.2. Terminologie a způsob ukládání pozemkových knih	30
4. Poddanská držba nemovitostí.....	33
4.1. Zakoupená držba.....	33
4.2. Nezakoupená držba.....	34
4.3. Poddanská odúmrť	35
4.4. Dědické právo.....	36
4.5. Nápadnické právo	38
4.6. Výměnek.....	38
4.7. Povinnost řádného hospodáře a závazky vrchnosti	40
5. Rozbor pramenů	41
5.1. Charakteristika zkoumaných pozemkových knih.....	41
5.2. Popis vnější.....	41
5.3. Popis vnitřní.....	44
5.4. Struktura a obsah zápisů	47
5.5. Komparace pozemkových knih	50
6. Kostelní záduší a kostel ve Hvožd'anech a v Újezdci	52

6.1. Kostelní záduší	52
6.2. Železné neboli zádušní krávy	53
6.3. Kostel Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa ve Hvožd'anech	54
6.4. Kostel svaté Voršily v Újezdci	55
7. Mlýn	57
7.1. „Zíbův“ mlýn ve Hvožd'anech.....	57
7.2. Zápis o prodeji hvožd'anského mlýna.....	58
8. Ceny usedlostí a platby poddaných v rámci zkoumaných pozemkových knih.....	60
Závěr.....	63
Seznam zkratk	65
Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů.....	66
Seznam příloh.....	73
Přílohy	75
Příloha č. 1 – Mapy.....	75
Příloha č. 2 – Tabulky.....	77
Příloha č. 3 – Obrazová příloha	84

Úvod

V rámci diplomové práce bylo mým cílem zpracovat téma, související s historií mého rodiště. Na základě této myšlenky byly jako nejvhodnější prvotně zvoleny dva prameny, které o středočeské obci Hvožd'any pojednávají. Přesněji se jedná o Pozemkovou knihu panství Lnáře z let (1690) 1695-1706 (1717) a Pozemkovou knihu vsi Hvožd'any vedenou pro léta (1719) 1720-1748. Při důkladnějším seznámení s dalšími prameny vedenými pro obec Hvožd'any ve sledovaném období byla druhotně vybrána Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře, která pochází z let 1696-1745 (1830). Výběr zvolených pramenů podpořila rovněž skutečnost, že ve sledovém období se ve Hvožd'anech nacházelo přibližně 30 usedlostí, což je vcelku dostačující počet pro provedení analýzy a komparace zápisů. Předností všech tří jmenovaných úředních knih je jejich online zpřístupnění, neboť byly díky záslužné činnosti jihočeské archivní sítě zdigitalizovány.

První kapitole diplomové práce se věnuje historii Hvožd'an a posléze panství Lnáře, jehož součástí byla vesnice od druhé poloviny 17. století. Pro přiblížení historie sledované obce byl použit článek historika a archiváře Jiřího Úlovce,¹ jenž pojednává o místní tvrzi a rovněž publikaci vydanou obcí Hvožd'any.² Přínosné byly dále tituly od Augusta Sedláčka³ a díla regionálních historiků, kterými byli Josef Siblík,⁴ Václav Augustýn⁵ a František Augustin Slavík.⁶ Dějiny obce pak doplnily publikace o významném rodákovi Janu Šentygarovi⁷ a bitvě Na Vraždě.⁸ Pro historii Hvožd'an i Lnář byl použit také článek amatérského historika Ladislava Šourka.⁹ Jedním z hlavních zdrojů pro zpracování dějin lnářského panství byl titul Aloise Majera,¹⁰ kněze kláštera bosých augustiniánů ve Lnářích. Velice přínosná nejen pro historii zdejších šlechtických rodů, ale i lnářského panství byla třídílná publikace od historika a archiváře Vladimíra Červenky,¹¹ který je rovněž autorem dalšího titulu pojednávajícího o

---

¹ Jiří ÚLOVEC, *Tvrz ve Hvožd'anech*, Podbrdsko 13, 2006, s. 7-21.

² Kolektiv autorů, *Hvožd'any 1352-2002*, Obecní úřad Hvožd'any 2002.

³ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, Díl 11., Praha 1997; A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1908.

⁴ Josef SIBLÍK, *Blatensko a Březnicko*, Blatná 1915.

⁵ Václav AUGUSTÝN, *Město Bělčice v historii a ve vzpomínkách*, Brno 1993.

⁶ František Augustin SLAVÍK, *Rožmitál pod Třemšínem a jeho okolí*, Rožmitál 1890.

⁷ Kol. autorů, *Mistr Jan Šentygar 1514-1554*, Obec Hvožd'any, 2014.

⁸ Kol. autorů, *Bitva na Vraždě 6. října 1620. Rekonstrukce bitvy 25. července 2020*, Obec Mladý Smolivec 2020.

⁹ Ladislav ŠOUREK, *Lnáře, Bělčice, Hvožd'any a jejich nejbližší okolí v kraji Píseckém*, in: Památky archeologické a místopisné XI/6, 1894, s. 68-75.

¹⁰ Alois MAJER, *Dějiny osady lnářské*, Lnáře 1923.

¹¹ Vladimír ČERVENKA, *Šlechtické rody Blatenska. Život, působení a odkaz minulých generací*, Díl I.-III., Blatná 2011-2013; V. ČERVENKA, *Lnáře 1318-2018. Kapitoly z historie*, Blatná 2018.

dějninách obce Lnáře. Historii této vesnice nalezneme zpracovanou také v monografii regionálního historika Jiřího Sekyry pojednávající o rybnících na Blatensku.¹²

Druhá kapitola se zabývá vrchnostenskou správou a postavením poddaných na přelomu 17. a 18. století. Pro zpracování vrchnostenské správy a s ní spojenými písemnostmi byly přínosné publikace od Václava Černého¹³ a Zdeňky Hledíkové s Janem Janákem,¹⁴ dále pak dvě studie od Josefa Hanzala¹⁵ a článek Emanuela Janouška.¹⁶ K přiblížení postavení poddanského obyvatelstva na přelomu 17. a 18. století bylo použito dílo od autorského kolektivu Vratislav Vaníček, Petr Čornej a Ivana Čornejová¹⁷ a článek Ivy Heroldové,¹⁸ pojednávající o poddanské rodině před vydáním patentu o zrušení nevolnictví.

Třetí kapitola představuje pozemkovou knihu jako historický pramen úředního charakteru, který sloužil k evidenci poddanských usedlostí. První část kapitoly pojednává o charakteristice, historii a vývoji pozemkových knih, druhá pak o jejich terminologii a způsobu ukládání. Mezi zásadní práce věnované pozemkovým knihám patří dílo Vladimíra Procházky,¹⁹ dále studie Miloslava Volfa,²⁰ Josefa Hanzala,²¹ Miroslava Trantírka²² a Bronislava Chocholáče.²³ Pozemkové knihy na konkrétním panství byly předmětem studie Markéty Skořepové²⁴

---

¹² Jiří SEKÝRA, *Rybníky na Blatensku*, Příbram 2000.

¹³ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled hospodářských dějin v době patrimoniálního velkostatku v 15. – 19. století*, Praha 1930.

¹⁴ Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.

¹⁵ Josef HANZAL, *Patrimoniální správa a její písemnosti po roce 1526* in: Z. HLEDÍKOVÁ – Zdeněk FIALA – Jindřich ŠEBÁNEK, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1971; J. HANZAL, *Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století*, *Právněhistorické studie* 10, 1966, s. 135-147.

¹⁶ Emanuel JANOUŠEK, *O patrimoniální správě*, *Genealogické a heraldické listy* 12, 1997, č. 3-4, s. 5-28.

¹⁷ Vratislav VANÍČEK – Petr ČORNEJ – Ivana ČORNEJOVÁ, *Dějiny země Koruny české I.*, Praha 1992.

¹⁸ Iva HEROLDOVÁ, *Vesnická poddanská rodina v Čechách před vydáním patentu o zrušení nevolnictví a po něm*, *Český lid* 68, 1981, č. 3, s. 156-168.

¹⁹ Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

²⁰ Miloslav VOLF, *Vývoj gruntovní knihy ve světle zákonů a hospodářských instrukcí*, in: *Zprávy českého zemského archivu* 8, 1939, s. 43-108; M. VOLF, *Výsledky soupisu gruntovních knih ve Středočeském kraji*, in: *Sborník archivních prací XV.*, 1966, č. 1, s. 55-122; M. VOLF, *Pozemková kniha na sklonku doby patrimoniální*, in: *Časopis pro dějiny venkova* 26, 1939, s. 133-127.

²¹ J. HANZAL, *Současný stav a úkoly studia českých pozemkových knih*, in: *Sborník archivních prací* 14, 1964, č. 1, s. 39-56.

²² Miroslav TRANTÍREK, *Vliv státu na vývoj městských a gruntovních knih na Moravě a ve Slezsku do roku 1849*, *Sborník archivních prací* 10, 1960, č. 2, s. 105-181.

²³ Bronislav CHOCHOLÁČ, *O studiu pozemkových knih*, in: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 42, č. 40, 1993, s. 51-61; B. CHOCHOLÁČ, *Pozemkové knihy – neprávem opomíjený historický pramen*, in: *Historie a současnost veřejné správy*, *Sborník příspěvků z vědecké konference*, Brno 1993, s. 8-11; B. CHOCHOLÁČ, *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a 17. století*, Brno, 1999.

²⁴ Markéta SKOŘEPOVÁ, *Gruntovní knihy 19. století na příkladě panství Nový Rychnov*, in: *Archivní časopis* 60, č. 4, 2010, s. 344-360.

a Davida Hipšra,²⁵ Helena Gregorová²⁶ se ve své práci naopak věnovala pozemkovým knihám pražské metropolitní kapituly. K nastínění problematiky terminologie byly klíčové články Stanislava Poláka²⁷ a Oldřicha Turčina.²⁸ Soupis pozemkových knih byl tématem studie autorského kolektivu sestávajícího z Gabriely Čechové, Čestmíra Hladíka, Ivo Holla, Jiřího Radimského a Miloslava Volfa,²⁹ ve své práci se mu věnovala také Jarmila Hanzalová.³⁰ Ohledně vazby pozemkových knih byl použit článek Antonína Lišky.³¹

Čtvrtá kapitola pojednává o poddanské držbě nemovitosti prostřednictvím zakoupené a nezakoupené držby, poddanské odúmrti, dědického a nápadnického práva a výměnku. Pro téma zakoupené a nezakoupené držby jsou klíčové studie Josefa Tlapáka.³² Poddanské odúmrti se ve svém článku věnoval Josef Hanzal³³ a otázce výměnku Jaroslav Kozlík.³⁴ V této kapitole byly dále použity studie Josefa Grulichy,³⁵ Markéty Skořepové,³⁶ Alice Klášterské,³⁷ již zmíněná monografie Vladimíra Procházky a publikace Kamila Krofity³⁸ a Františka Fiedlera.³⁹

Obsahem páté kapitoly je analýza zkoumaných pozemkových knih, která začíná jejich charakteristikou, pokračuje vnějším a vnitřním popis pramene, dále strukturou a obsahem

---

²⁵ David HIPŠR, *Gruntovní kniha domů a pozemků v Ctidružicích*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 12, 1997, s. 76-93.

²⁶ Helena GREGOROVÁ, *Pozemkové knihy pražské metropolitní kapituly v 16. a 17. století (1). (Pramen ke sledování zatížení poddaných)*, in: Sborník archivních prací 29, č. 2, 1979, s. 277-318.

²⁷ Stanislav POLÁK, *Knihy pozemkové a knihy městské (Poznámka k diplomatické terminologii)*, in: Archivní časopis 16, č. 4, 1966, s. 208-215.

²⁸ Oldřich TURČÍN, *Několik poznámek k článku „Knihy pozemkové“*, in: Archivní časopis 17, č. 2, 1967, s. 98-101.

²⁹ Gabriela ČECHOVÁ – Čestmír HLADÍK – Ivo HOLL – Jiří RADIMSKÝ – M. VOLF, *Soupis starých pozemkových knih*, in: Archivní časopis 11/1, 1961, s. 6-16.

³⁰ Jarmila HANZALOVÁ, *Seminář o soupisu starých pozemkových knih*, in: Archivní časopis 16, č. 2, Praha 1966, s. 106-107.

³¹ Antonín LIŠKA, *O vazbách starých pozemkových knih v archivu země České v Praze*, in: Zprávy českého zemského archivu 9, 1946, s. 103-124.

³² Josef TLAPÁK, *K některým otázkám poddanské nezákupní držby v Čechách v 16. – 18. století*, in: Právně historické studie 19, Praha 1975; J. TLAPÁK, *K otázce vzniku a rozšíření nezakoupených poddanských hospodářství v někdejší Táborském kraji*, Vědecká práce zemědělského muzea 14, 1974, s. 63-107.

³³ Josef HANZAL, *Vývoj a význam poddanské odúmrti v předbělohorských Čechách*, in: Sborník archivních prací, XI/1, 1960, s. 146-180.

³⁴ Jaroslav KOZLÍK, *Výměnkářská otázka v Čechách v letech 1873-1912 na základě poznání výměnku ve vybraných obcích okresu Příbram*, Podbrdsko 7, 2000, s. 67-136.

³⁵ Josef GRULICH, *Poddanská nemovitost a dědičné právo na Tábořsku. Vřesecká rychta v letech 1625-1825*, Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 34-42; J. GRULICH, *Převody poddanských nemovitostí a migrací obyvatelstva na jihu Čech. Situace na Chýnovsku v druhé polovině 17. a 18. století*, Studie k sociálním dějinám 6, 2000, s. 117-136.

³⁶ J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita a venkovské hospodářství. Držba poddanských usedlostí v 17. až 19. století jako historiografický problém*, Český časopis historický 113, 2015, s. 50-75.

³⁷ Alice KLÁŠTERSKÁ, *Forma sociálního zabezpečení na vesnici v 18. a první polovině 19. století. (Výměnek v pozemkových knihách vesnice Lhůty u Štáhlav)*, Historická demografie 21, 1997, s. 91-129.

³⁸ Kamil KROFTA, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1919.

³⁹ František FIEDLER a kol., *Česká politika. Moderní stát a jeho úkoly – politika agrární, průmyslová, sociální*, Díl 4, Praha 1911.

zápisů až po vzájemnou komparaci. Při studiu zvolených pozemkových knih byly na papíru nalezeny původní filigrány, k jejich určení bylo použito dílo *Les Filigranes* od švýcarského filigranologa Charlese-Moiïse Briqueta.⁴⁰ V části věnované struktuře a obsahu byla přínosná monografie Josefa Pekaře o českých katastrech.⁴¹ Zatímco charakteristika a vnější a vnitřní popis pramene byly provedeny na základě všech tří předkládaných pozemkových knih, struktura a obsah zápisů se věnovaly jen prvním dvěma zvoleným pramenům, a to Pozemkové knize panství Lnáře a Pozemkové knize vsi Hvožd'an. Záznamy z Knihy emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře jsou totiž podrobněji rozebrány v kapitole, která se zabývá hvožd'anským mlýnem.

Tématem šesté kapitoly je kostelní záduší, neboť ve zkoumaných pozemkových knihách nalezneme platby poddaných odvedené k záduší kostela ve Hvožd'anech a v Újezdci. Nejprve byla zpracována problematika kostelního záduší obecně, a to díky studii Blanky Zilynské⁴² a publikaci Pavla Pumpra.⁴³ Toto téma doplnila část věnovaná pojmu „železné krávy,“ k jehož nastínění byly použity články Karoliny Adamové,⁴⁴ Antonína Morávka⁴⁵ a Jana Pavla Hilleho.⁴⁶ Tato kapitola se dále zabývá dvěma kostely, kterým poddaní ve Hvožd'anech odváděli platby. Ke zpracování textu o Kosteletě Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa ve Hvožd'anech byla převážně použita literatura zmíněná již v první kapitole až na starší práci blatenského děkana a vikáře Jana Pavla Hilleho.⁴⁷ Část zabývající se kostelem svaté Voršily v Újezdci čerpala z titulů Jaroslava Stehlíka⁴⁸ a Jiřího Kuthana.⁴⁹ Publikace Emanuela

---

⁴⁰ Charles-Moiïse BRIQUET, *Les filigranes*. Dictionnaire historique des marques du papier [1282-1600], Vol. 1-4. Paris 1907.

⁴¹ Josef PEKAŘ, *České katastry 1654-1789. Se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*, Praha 1915.

⁴² Blanka ZILYNSKÁ, *Záduší*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, edd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda – Eva Doležalová, Praha 1998, s. 535-548.

⁴³ Pavel PUMPR, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století*, Brno 2010.

⁴⁴ Karolina ADAMOVÁ, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata a jejich funkce v hospodářském zajištění církevních institucí se zaměřením na české země (14.-19. století)*, *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica* 1-2, 1972, s. 127-151.

⁴⁵ Antonín MORÁVEK, *O železných kravách*, *Sborník muzejního spolku v Jičíně* 5, 1939, č. 2, s. 72-75.

⁴⁶ Jan Pavel HILLE, *Zádušní krávy, volí, klisny a kozy*, *Český lid* 14, 1905, č. 1, s. 61.

⁴⁷ J. P. HILLE, *Na Javorým u Hvožd'an. Historická vzpomínka na zrušený kostelík Panny Marie*, Blatná 1913.

⁴⁸ Jaroslav STEHLÍK, *Z kroniky města Bělčic, O kostelích sv. Petra a Pavla v Bělčicích, sv. Voršily v Újezdci a o bývalém poutním mariánském místě na vrchu Javorým*, Plzeň 1945.

⁴⁹ Jiří KUTHAN, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice, 1977.

Pocheho,⁵⁰ Zdeňka Wirtha⁵¹ a webové stránky Národního památkového ústavu⁵² byly přínosné pro zpracování pasáží o obou kostelích.

Sedmá kapitola se věnuje mlýnu ve Hvožd'anech, první odstavec se zabývá mlýnem jako vrchnostenským podnikem, přičemž byla opět použita kniha od Vladimíra Procházky ve spojení s monografií Františka Matějka.⁵³ K přiblížení dějin hvožd'anského mlýna bylo čerpáno z publikace Jaroslavy Pixové⁵⁴ a webové stránky věnované vodním mlýnům.⁵⁵ V závěru kapitoly nalezneme rozbor samotného zápisu prodeje hvožd'anského mlýna, který se nachází v Knize emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře.

Poslední kapitola zpracovává stanovené ceny za usedlosti a platby, které odváděli poddaní vrchnosti, ke kostelnímu záduší, předchozímu držiteli usedlosti nebo osobám po něm pozůstalým.

Přílohou diplomové práce jsou tabulky zpracované na základě údajů ze zkoumaných pozemkových knih, dále barokní obrazová mapa panství Lnáře z roku 1698 a mapa pozemků dvora Lnáře ze druhé poloviny 18. století. Součástí přílohy jsou rovněž snímky ze zvolených pozemkových knih včetně samotných zápisů a filigránů, dále fotografie kostela Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa ve Hvožd'anech, kostela svatě Voršily v Újezdci a „Zíbova“ mlýna ve Hvožd'anech.

---

⁵⁰ Emanuel POCHE a kol., *Umělecké památky Čech 1 A/J*, Praha 1977.

⁵¹ Zdeněk WIRTH a kol., *Umělecké památky Čech*, Praha 1957.

⁵² <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-prokopa-a-navstiveni-panny-marie-2148132> (k 30. březnu 2023); <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-vorsily-685830> (k 30. březnu 2023).

⁵³ František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný lid na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku ve druhé polovině 15. a první polovině 16. století*, Praha 1959.

⁵⁴ Jaroslava PIXOVÁ, *Mlýny na Závišinském potoce s jeho přítoky a v Blatné*, Putim 2020.

⁵⁵ <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/4753-zibuv-mlyn> (k 1. dubnu 2023).

1. Historie vsi Hvožd'any a panství Lnáře

1.1. Historie vsi Hvožd'any

Ves Hvožd'any se nachází v jihozápadní části Brd nedaleko vrchu Třemšína v nadmořské výšce 537 m.⁵⁶ Obec se rozkládá na staré křižovatce formanských cest Lnáře – Rožmitál pod Třemšínem a Nepomuk – Březnice. Poloha Hvožd'an na pomezí jižních, západních a středních Čech měla již v historii vliv na jejich správní členění. V raném období českého státu patřily Hvožd'any do správní jednotky zvané Božeňsko.⁵⁷ Posléze na základě sjednocení správních celků byly součástí rozsáhlého správního území s názvem Prácheňsko, jehož centrem byl hrad Prácheň. Po zrušení hradskeho správního systému a následným vznikem krajského zřízení se centrem Prácheňského kraje stalo město Písek.⁵⁸

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1352 a nalezneme ji v registrech desátků papežských z diecéze pražské, tehdy desátky hvožd'anské fary činily 10 grošů.⁵⁹ Dozvídáme se, že již v polovině 14. stol. stál ve vsi kostel zasvěcený svatému Prokopovi. Dále se zde nacházela také vodní tvrz, kterou však její majitelé kolem roku 1500 opustili. Poté byla v jihozápadní části vesnice vybudována nová tvrz s poplužním dvorem.⁶⁰

Mezi prvními majiteli hvožd'anského zboží je uváděn Oldřich z Hvožd'an, ten však vlastnil jen část vsi neznámé velikosti. Jiná část byla v držení bratrů Bruna a Ješka z Bělčic. V té době se jako další majitel hvožd'anského zboží a držitel podacího práva ke kostelu Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa objevuje Frencl nebo též Frenclín z Obořiště. Ten na hvožd'anskou faru dosadil v roce 1369 nového faráře Mikuláše z Radomyšle. V roce 1408 se pak setkáváme s pány z Třemšína jako s novými držiteli Hvožd'an, konkrétně pak s Benešem, který je společně se svou manželkou Markétou uváděn jako patron a držitel podacího práva ke zdejšímu kostelu.

---

⁵⁶ Vrchol Třemšín s výškou 837 m n. m. se nachází v brdském pohoří 12 km západně od města Březnice. Na vrchu stával stejnojmenný hrad, který byl sídlem pánů z Třemšína, viz Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách*. Díl IV., Praha 1957, s. 372; *Ottův slovník naučný* 25, Praha 1906, s. 700; J. SIBLÍK, *Blatensko*, s. 39; *Brdy. Krajina, historie, lidé*, Státní oblastní archiv v Praze 2018, s. 7; *Ottův slovník naučný* 4, Praha 1891, s. 617.

⁵⁷ Božeňsko – název je odvozen od řeky řečené Božes (dnešní řeka Vlčava). Správní jednotka se rozkládala od Vltavy na západ za Kadov, Chanovice, Kotouň a Budislavice, dále od Radomyšle až za Příbram, Višňovou a Borotice. Děkanství bozenské poté zahrnovalo tyto fary: Příbram, Bohutín, Slivice, Višňová, Tbity, Pečice, Borotice, Kamýk, Těchníč, Chrašnice, Staré Sedlo, Stražiště, Mirovice, Rakovice, Pohoří, Mírotice, Radobytec, Radomyšl, Sedlec, Blatná, Paštiky, Kadov, Bezděkov, Chanovice, Řesanice, Kotouň, Lnáře, Kasejovice, Kocelovice, Černívsko, Bělčice, Újezdec, Budislavice, Hvožd'any, Bubovice, Tochovice, Třebsko a Rožmitál, viz. A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník*, s. 51-52.

⁵⁸ J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 7; Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 8, 52; F. A. SLAVÍK, *Rožmitál*, s. 83.

⁵⁹ Wáclaw Wladivoj TOMEK (ed.) *Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecéze pražské*, Praha 1873, s. 64.

⁶⁰ J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 7; Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 8.

Roku 1410 je jako vlastník části Hvožd'an vedle Beneše zmiňován jeho příbuzný Jošt z Třemšína, který místní kostel obdaroval 1 kopou českých grošů. Jako další majitel hvožd'anského zboží je poté uveden Mikuláš z Třemšína, zvaný též Vepř či Svinda.⁶¹

V 70. letech 15. století se ve Hvožd'anech objevuje vladycký rod Obyteckých z Obytec, konkrétně pak Bohuslav Vyduna z Obytec. Ten vedle hvožd'anské tvrze s poplužním dvorem a patronátem nad tamním kostelem držel také blízkou ves Pozdyně s pustou tvrzí a dvorem. Není známo, jak hvožd'anský statek získal, jeho majitelem byl však již před rokem 1476, neboť dle dochovaného listu Obyteckého pro Bohuslava ze Švamberka se zde Bohuslav Vyduna uvedl již s přídomkem „z Hvožd'an“.⁶² Přítomnost vladyckého rodu ve vsi nám vedle písemných pramenů dokládá také žulová deska se čtyřmi znakovými štíty, kterou nalezneme nad zazděným průjezdem na východní straně hvožd'anské tvrze.⁶³ Obyteckým náleží druhý štít šikmo dělený, lze se též domnívat, že třetí štít s figurou ryby zřejmě patřil jejich spřízněnému rodu, neboť si ji později Obytečtí zvolili ve svém rodovém erbů.⁶⁴ Osobnost Bohuslava Vyduny je dále spojena s další významnou památkou v obci, a to kostelem, který dal vyzdobit pozdně gotickými malbami. Bohuslav Vyduna ves Hvožd'any a Pozdyni prodal Jindřichu Koupskému⁶⁵ z Břízy, ten byl již majitelem Koupě, Újezdce a Hostišovic. Není známo přesné datum, kdy k prodeji Hvožd'an a Pozdyně došlo, ale již v roce 1534 se Jindřich Koupský psal s přídomkem „na Hvožd'anech“.⁶⁶

V 16. století nelze opomenout hvožd'anského rodáka a pozdějšího děkana Univerzity Karlovy Jana Šentygara (1514-1554). Narodil se v rodině sedláka a po studiu v Praze a Wittenbergu se vrátil na Karlovu univerzitu, kde zůstal jako veřejný profesor. Roku 1542 byl nobilitován a obdržel přídomek z Chotěřiny. O pět let později se stal děkanem Artistické fakulty, v následujícím roce však na tento post abdikoval a odstěhoval se do Hradce Králové, kde působil jako lékař a lékárník. Během svého života napsal Šentygar několik latinských básní, z nichž stojí za zmínku „Hvožd'anská cesta“ z roku 1546.⁶⁷

⁶¹ J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 7-9; Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 8-9; A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 262.

⁶² Josef KALOUSEK (ed.) *Archiv český, čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*, Díl 15., Praha 1896, s. 12-13.

⁶³ První štít ze znakové desky pak nese vozové kolo o osmi paprscích a čtvrtý je polcený. První znak se bohužel dodnes nepodařilo propojit s konkrétním rodem. Čtvrtý znak pak nejvíce připomíná erb Běšínů z Běšin, kteří vlastnili statky jak na Klatovsku tak Blatensku. V tomto případě zde tedy není vyloučena příbuznost s rodem Obyteckých, viz. V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., Blatná 2012, s. 44.

⁶⁴ Jan HALADA, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavost*, Praha 1999, s. 391.

⁶⁵ Uváděn též Koubský, viz L. ŠOUREK, *Lnáře*, s. 74.

⁶⁶ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 44-45; J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 7; Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 9-10.

⁶⁷ Kol. autorů, *Mistr*, s. 1-3; Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 58-59.

V roce 1539 Jindřich Koupský z Břízy zemřel a majetek zdědily jeho dvě dcery Apolena a Žofie. Majetek po otci si sestry mezi sebou rozdělily až o tři roky později. Hvožd'anský statek spolu s Újezdcem a Pozdyní zdědila Apolena, která byla již v té době provdaná za Jana Koce z Dobrše.⁶⁸ Starší ze sester Žofie si poté ponechala statek Koupě. Roku 1543 dala Apolena hvožd'anský statek do zástavy Jiříku Kalenicovi z Kalenic⁶⁹ na dobu šesti let za dluh 1000 kop grošů. Po uplynutí této lhůty se statek opět vrátil do vlastnictví původní majitelce.⁷⁰

Po smrti Apoleny, kolem roku 1593, přešlo držení majetku na její dvě děti, a to syna Jana Václava na Bystřici nad Úhlavou a dceru Annu, manželku Arnošta Vitanovského z Vlčkovic.⁷¹ Ten od svého švagra odkoupil podíl na hvožd'anském a újezdeckém statku, a stali se tak společně s Annou jedinými majiteli. Arnošt Vitanovský kolem roku 1600 rozdělil majetek mezi své potomky. Nejstarší Václav dostal do držení Újezdec, syn Mikuláš ves Čepřovice, Hvožd'an obdržel Jan společně se statkem Obořiště a nejmladší syn Petr Ctibor se stal majitelem Nihošovic. Bratři měli společně v držení ještě statek Uhersko. Po smrti Václava Vitanovského roku 1614 připojil jeho bratr Jan k hvožd'anskému statku také újezdecký a zároveň se vzdal podílu na uherském statku.⁷²

V historii Hvožd'an nelze opomenout také událost, která se odehrála jen pár týdnů před klíčovou bitvou na Bílé hoře. Jednalo se o střetnutí stavovských vojsk s císařskými, dnes známé rovněž jako bitva Na Vraždě, které se uskutečnilo dne 6. října roku 1620. Bojiště se nacházelo přibližně 9 km od Hvožd'an, přes které od Bělčic táhla armáda českého krále Fridricha Falckého. Císařské vojsko se rozdělilo na dvě poloviny, ta první obsadila vsi Mladý Smolivec a Radošice a druhá postupovala přes Předmír a Metly do Starého Smolivce. Ke střetnutí obou vojsk došlo mezi návrším Stráž a Kocet, kde v ranních hodinách vojáci knížete Kristiana z Anhaltu napadli zadní voj císařské armády, které velel generál Karel Bonaventura Buquoy. Ten včas obdržel zprávu, že od Hvožd'an táhne stavovské vojsko a rozhodl se k ústupu směrem

---

⁶⁸ Kocové z Dobrše – český vladycký rod, jenž pochází z vesnice Dobře, ležící severně od Vimperka, viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 272.

⁶⁹ Kalenicové z Kalenic – český vladycký rod, který pocházel z prácheňského kraje, viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 246.

⁷⁰ J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 11-14; Kol. autorů, *Hvožd'an*, s. 8-9; A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 262; L. ŠOUREK, *Lnáře*, s. 74.

⁷¹ Vitanovští z Vlčkovic – český vladycký rod z jižní Čech, koncem 15. století se příslušníci rodu přestěhovali z Vlčkovic na Horažďovicku do Vitanovic na Tábořsku, viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 615.

⁷² J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 14-15; Kol. autorů, *Hvožd'an*, s. 8-9; A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 262; L. ŠOUREK, *Lnáře*, s. 74.

k Zelené Hoře. Na místě bojiště armáda vedená Anhaltem proto zastihla už jen zadní voj císařského vojska.⁷³

Tehdejší majitel Hvožd'an Jan Vitanovský z Vlčkovic vyznával římskokatolické náboženství, jeho manželka Ludmila Dejmová ze Stříteže⁷⁴ byla však spolu s dcerami Annou a Voršilou vyznání nekatolického. Z toho důvodu musely všechny tři přislíbit katolickou víru reformační komisi, která v dubnu roku 1628 zasedala v Březnici.⁷⁵ V protokolu komise je zmiňován také Jan Vitanovský, ten měl dohlédnout na vyznání poddaných, kteří žili na jeho statcích.⁷⁶ Vedle Anny a Voršily se Janovi v manželství narodila ještě dcera Alena a synové Ctibor a Arnošt Václav. Majitel hvožd'anského statku také nechvalně proslul tím, že se přibližně v roce 1612 stal pachatelem kriminálního činu, kdy u vsi Tisova společně s Janem Lipovským z Lipovice⁷⁷ zabil Vladislava Běšina z Běšin.⁷⁸

Jan Vitanovský zemřel v roce 1644, majetek mezi své syny rozdělil již kolem roku 1641. Starší Arnošt Václav zdědil Hvožd'any s Újezdem, Tisovem, Pozdyní a Hornosínem a mladší syn Ctibor obdržel Obořiště a 7000 kop míšeňských. Arnošt Václav Vitanovský držel Hvožd'any přes dvacet let, až roku 1664 od něj statek zakoupil Karel Leopold hrabě Caretto z Millesima⁷⁹ za sumu 28 000 zlatých rýnských. Ten ale Hvožd'any již v roce 1666 prodal Aleši Ferdinandu hraběti Vratislavovi z Mitrovic, který ves připojil ke Lnářskému panství. Tímto krokem ztratila zdejší tvrz svůj původní význam a poté sloužila jen k administrativním, obytným a hospodářským účelům.⁸⁰

---

⁷³ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 24; V. AUGUSTÝN, *Město*, s. 18-19; Kol. autorů, *Bitva*, s. 8-9.

⁷⁴ Deymové ze Stříteže – český vladycký rod, jenž pochází z vesnice Stříteže, ležící severně od Milevska, viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 124.

⁷⁵ Vincenc OEHM, *Protokol reformační komise, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prachenském a Plzenském*, Věstník královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, ročník 1897, 1898, č. 28, s. 23.

⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 24.

⁷⁷ Rod Lipovských z Lipovice, jejichž sídlem byla tvrz Lipovice u Vlachova Březí na Prachaticku. Příslušník rodu Jan Lipovský se v roce 1612 oženil s vdovou Zuzanou Řesanskou z Kadova a vyženil statek Starý Smolivec, viz V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 24.

⁷⁸ Běšinové z Běšin – vladycký rod, jenž pocházel z vesnice Běšiny poblíž Klatov, viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 43.

⁷⁹ Caretto de Millesimo – hraběcí rod ze severní Itálie, v Čechách obdrželi inkolát v 17. stol., viz TAMTÉŽ, s. 89.

⁸⁰ J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 17-18; Kol. autorů, *Hvožd'any 1352-2002*, s. 9; A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 262; L. ŠOUREK, *Lnáře*, s. 74.

1.2. Dějiny Lnářského panství

V roce 1659 zakoupil Aleš Ferdinand hrabě Vratislav z Mitrovic⁸¹ Lnáře s Tchořovicemi a v následujících letech přikoupil do té doby samostatné statky – Hradiště se Zahorčičkami (1659), Záboří (1662), Bělčice (1663), Polánku (1663), Mladý Smolivec (1664), část Bezděkova (1665), Hvožd'any s Újezdem, Tisovem, Pozdyní a Hornosínem (1666) a Přebudov (1667). Hrabě Vratislav z Mitrovic nejdříve pobýval na tvrzi v Záboří, ta však nevyhovovala jeho nárokům, a tak v roce 1663 započal ve Lnářích v blízkosti goticko-renesanční tvrze se stavbou zámku dle plánů významného italského architekta Carla Luraga. Zámek byl vystavěn v raně barokním stylu jako čtyřkřídlá stavba s uzavřeným nádvořím. Nový zámek hrabě pojmenoval Schlüsselburg.⁸² Jedna z pověstí vypráví, že byl při stavbě zámku v základech vykopán zlatý klíč s obrazem Rodičky Boží. Dle jiné pověsti klíč s obrazem sv. Máří vyoral oráč na poli, na němž byl později vystavěn zámek. Německý název zámku však pochází od pojmenování starého rodu rytířů ve Lnářích a jejich tvrze.⁸³

Hrabě Vratislav z Mitrovic byl třikrát ženat, poprvé se oženil se Salomenou Markétou, rozenou Benedovou z Nečtin. Za svou druhou manželku pojal Ludmilu Maxmiliánu hraběnku Lažanskou z Bukové. Zásluhou její velké zbožnosti se uskutečnila přestavba kaple Nejsvětější Trojice nad Lnáří v trojlodní kostel se zvonicí. Roku 1670 se hrabě oženil s Kateřinou Lobkovicovou. Dospělosti se z jeho potomků dožily jen čtyři dcery, které po smrti otce v roce 1672 začaly hledat zájemce, jenž by Lnářské panství koupil. Projevil o něj zájem hrabě Humprecht Jan Černín z Chudenic. Dcery po hraběti Vratislavovi z Mitrovic však očekávaly větší sumu, a tak s prodejem téměř čtyři roky čekaly, jiný zájemce než hrabě Černín se však neobjevil.⁸⁴

Panství Lnáře tedy v roce 1675 zakoupil Humprecht Jan Černín z Chudenic (1628-1682) za 180 000 rýnských zlatých. Tentýž rok byla k panství přikoupěna ves Metly a o dva roky později Týniště a Radošice. Po smrti Humprechta Jana Černína zdědil Lnářské panství jeho syn Tomáš Zacheus (1660-1700), císařský tajný rada, skutečný komoří uherského krále Josefa I. a vicekancléř české dvorské kanceláře ve Vídni. Ten roku 1682 k panství přikoupil vesnice

---

⁸¹ Aleš Ferdinand hrabě Vratislav z Mitrovic byl prezidentem české komory, královským místodržitelem, zemským soudce, císařským radou a komorníkem, viz V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 43.

⁸² Schlüssel – klíč (k zámku), viz *Lingea kapesní slovník. Německo-český a česko německý kapesní slovník*, Brno 2007, s. 277.

⁸³ A. MAJER, *Dějiny*, s. 11-12, 26; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 43; L. Šourek, *Lnáře*, s. 69; V. ČERVENKA, *Lnáře*, s. 15-16; J. SEKÝRA, *Rybníky*, s. 45.

⁸⁴ A. MAJER, *Dějiny*, s. 26-29; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 43; L. Šourek, *Lnáře*, s. 69; J. SEKÝRA, *Rybníky*, s. 46.

Bezděkov, Lnářský Málkov, Pole a Kadov. V letech 1683-1686 proběhla rekonstrukce zámku ve Lnářích, kterou svěřil italskému staviteli Giovannimu Battistu Madernovi. Dalším významným krokem Tomáše Zachea bylo založení kláštera při kostele Nejsvětější Trojice nad Lnáři v roce 1684, jenž byl od počátku určen pro řád bosých augustiniánů. Roku 1685 došlo ke sňatku Tomáše Zachea Černína se Zuzanou Terezií Renatou hraběnkou z Martinic (1670-1717). V manželství se narodila řada potomků, dospělosti se však dožily jen tři dcery: Marie Gabriela (1689-1758), Marie Josefa (1694-1726) a Marie Aloisie (1699-1716).⁸⁵

Tomáš Zacheus Černín zemřel v roce 1700, správu panství a poručenství dcer převzala vdova Zuzana Terezie, která se záhy provdala za Leopolda Auersperga,⁸⁶ ten však za krátký čas zemřel. Roku 1707 se uskutečnil sňatek Marie Gabriely s hrabětem Václavem Lažanským z Bukové na Manětíně a Chříči (1673-1715). V roce 1712 se provdala také druhá dcera Marie Josefa, jejímž manželem se stal tyrolský hrabě Leopold Josef Künigl z Ehrenburgu (1688-1727), císařský komoří a rada apelačního soudu. Roku 1723 Marie Josefa Küniglová vyplatila ze Lnářského panství svou starší sestru Marii Gabrielu, a stala se tak jedinou majitelkou panství, které následně držela pouze do roku 1726, kdy zemřela při porodu.⁸⁷

Hrabě Leopold Josef Künigl se v srpnu roku 1727 oženil podruhé, a to s Marií Aloisíí hraběnkou Lažanskou z Bukové, manželství však trvalo krátce, neboť v listopadu tentýž rok hrabě zemřel. Po smrti Leopolda Künigla byli oba jeho synové nezletilí, a tak se správy Lnářského panství ujal jejich prastrýc František Karel hrabě Clary-Aldringen.⁸⁸ V roce 1736 přešly rodinné državy na staršího z bratrů Václava Kašpara Josefa, ten však v příštím roce zemřel, a tak se poručnictví opět vrátilo do rukou hraběte Clary-Aldringena. Ten roku 1741 panství předal mladšímu z bratrů Šebestiánu Františku Josefovi, komorníkovi Marie Terezie a pozdějšímu hejtmanovi Prácheňského kraje. Mladý hrabě se ocitl v obtížné situaci, neboť panství bylo zatíženo dluhy, a navíc v té době v Evropě probíhaly války o rakouské dědictví. Rozhodl se tedy Lnářský velkostatek prodat, v roce 1745 jej zakoupil hrabě František Karel Rudolf Swéerts-Sporck.⁸⁹

---

⁸⁵ A. MAJER, *Dějiny*, s. 32-36; L. ŠOUREK, *Lnáře*, s. 69; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl I., s. 35-38; J. SEKYRA, *Rybníky*, s. 47.

⁸⁶ Auerspergové – šlechtický rod pocházejí ze Švábska, poté sídlící zejména v Kraňsku (dnešní Slovinsko), v českých zemích se usadili v polovině 18. stol., viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 22.

⁸⁷ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl I., s. 39-40; A. MAJER, *Dějiny*, s. 69; L. ŠOUREK, *Lnáře*, s. 69; A. SEDLÁČEK, *Hrady*, s. 254.

⁸⁸ Česko-rakouský rod, který se zde usadil během třicetileté války, viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 102.

⁸⁹ A. MAJER, *Dějiny*, s. 70-72; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 8-9; J. SEKYRA, *Rybníky*, s. 47.

Nový majitel panství byl velmi schopný hospodář a osvícený člověk,⁹⁰ neprodleně započal s ekonomickou revitalizací Lnářského panství. Mezi prvními činnostmi vydal hospodářské instrukce pro své poddané. Jednou z nich bylo nařízení, aby se v každém domě nacházely měchy s vodou a háky, které sloužily ke stažení hořících tašek ze střechy, důvodem byly časté požáry. Dále se zasadil o vzdělávání poddaných na svém panství, kdy ve Lnářích, Bezděkově, Zahorčicích, Poli, Metlích, Kocelovicích, Hvožd'anech, Radošicích a Kladrubci ustanovil školmistry, což bylo příčinou, že v některých vesnicích později vznikly školy.⁹¹ Hospodářsky povznesl lnářský statek, neboť zde zavedl chov žlutostrakatého plemene dobytka, do rybníků nasadil nové plemeno kapra, a postavil flusárnu a pivovar. Nelze opomenout také zbožnost hraběte, jehož zásluhou byla v Kadově farnost obnovena.⁹²

V roce 1757 hrabě Swéerts-Sporck zemřel a rodinný majetek zdědil jeho jediný potomek Jan František Kristián (1729-1802), císařsko-královský dvorní tajný rada. Nový majitel nechal lnářský zámek vyzdobit rokokovými nástěnnými malbami a v zámeckém parku umístil dvanáct raně klasicistních soch. Podařilo se mu také rozšířit panství přikoupením statků Slatina a Životice. Ve zbožnosti následoval svého otce, kdy při nově založené faře v Kadově vybudoval pozdně barokní kostel a založil zbožné bratrstvo sv. Jana Nepomuckého. Hrabě se rovněž v roce 1786 zasloužil o znovuoobnovení samostatné duchovní správy ve Lnářích.⁹³

Roku 1771 byly Čechy postiženy velkou neúrodou a následně se v zemi rozhořely selské rebelie, které se nevyhnuly ani lnářskému panství. Vůdcem zdejších povstalců byl Josef Halaburda z Lažánek, který ostatní sedláky proti vrchnosti podněcoval. Ti poté odmítali na panských pozemcích robotovat, a když se dozvěděli, že na ně bylo povoláno vojsko, utekli se skrýt do zdejších lesů. Téměř osm týdnů trvalo, než se podařilo sedláky pochyťat, ti byli poté za svůj čin ztrestáni mrskáním.⁹⁴

Hrabě Jan František Kristián Swéerts-Sporck zemřel roku 1802, v té době však byli jeho dva synové a dcera nezletilí. Rodinný majetek za ně tedy spravoval hrabě Jan Prokop Hartmann

---

⁹⁰ František Karel Rudolf Swéerts-Sporck (1688-1757) – pocházel z rodu Reist-Swéertsů, byl hejtmanem boleslavského kraje. Původně byl určen pro církevní kariéru, posléze však vstoupil do vojska falckého kurfiřta. Po sňatku s Annou Kateřinou Sporckovou byl díky adopci svého tchána povýšen do hraběcího stavu a získal panství Konojedy, Lysou nad Labem a Choustníkovo Hradiště s Kuksem. Panství Lysá nad Labem spravoval tak, že ve své době představovalo příkladný zemědělský velkostatek. Zde také založil první soukromou hospodářskou školu v monarchii, viz V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 24-25.

⁹¹ Škola vznikla ve Hvoždanech, viz Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 66.

⁹² A. MAJER, *Dějiny*, s. 92-93; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 25-26.

⁹³ A. MAJER, *Dějiny*, s. 93-94; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 26-28. L. ŠOUREK, *Lnáře*, s. 69-70; J. SEKÝRA, *Rybníky*, s. 48.

⁹⁴ A. MAJER, *Dějiny*, s. 94-95; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 28; J. SEKÝRA, *Rybníky*, s. 48.

z Klarsteinu,⁹⁵ jehož prostřednictvím sourozenci o rok později lnářské panství prodali pasovskému biskupovi Leopoldovi Thun-Hohensteinovi za sumu 1 350 000 zlatých. Ten však lnářský statek v následujícím roce směnil se svobodným pánem Janem Františkem Linkerem z Lützenwicku⁹⁶ za panství Ronšperk (Poběžovice).⁹⁷

Nový majitel zprvu přemýšlel, že lnářský statek, který byl zatížen dluhy, prodá, posléze se však rozhodl odprodat pouze statek Slatinu. Janu Františku Linkerovi se v manželství s Markétou Malovcovou z Malovic narodilo šest dětí, z těchto potomků jsou pro další historii panství klíčoví pouze dva, a to nejstarší syn Klement Václav (1782-1865) a dcera Marie Karolina Kristina (1789-1861). Po smrti Linkera v roce 1811 zdědil lnářský statek již jmenovaný syn, který se roku 1813 zúčastnil bitvy národů u Lipska, díky čemuž byl povýšen do hraběcího stavu. Při příležitosti jeho návratu složil hudební skladatel a učitel z Rožmitálu pod Třemšínem Jakub Jan Ryba píseň, která byla přednesena ve Hvoždanech.⁹⁸

Klement Václav Linker převzal správu rozsáhlého lnářské panství v době, kdy byla jeho součástí dvě poddanská městečka,⁹⁹ 35 vesnic,¹⁰⁰ 16 dvorů,¹⁰¹ 21 mlýnů, sedm pil, pivovar, vinopalna, hutě s hamry, cihelna, vápenice a olejna.¹⁰² V oblasti hospodářské se Linker orientoval na chov ovcí, podstatnou roli na jeho panství zaujímal také lesní hospodářství, které se rozprostíralo na ploše o 2 560 ha, byl rovněž úspěšný v pivovarnictví, neboť se mu podařilo rozšířit pivovar ve Lnářích. V roce 1836 pojal za manželku uherskou šlechtičku Annu de Árvay. Jejich manželství zůstalo však bezdětné, a tak se hrabě rozhodl panství odkázat rodu z Lilgenau, jelikož s nimi byl dvojnásobně spřízněn. V roce 1817 se totiž Linkerova sestra Marie Karolina Kristina provdala za Karla Josefa svobodného pána z Lilgenau, bavorského komořího a majora.

---

⁹⁵ Hartmanové z Klarsteinu – původně německý rod, který do českých zemí přišel ke konci třicetileté války. Jan Prokop byl v letech 1831-1832 nejvyšším komorníkem Království českého, viz J. HALADA, *Lexikon*, s. 183-184.

⁹⁶ Linkerové z Lützenwicku – šlechtický rod původem z Hessenska, viz V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 19.

⁹⁷ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 20; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl III., s. 26, 28; A. MAJER, *Dějiny*, s. 96, 112; J. SEKYRA, *Rybníky*, s. 48.

⁹⁸ A. MAJER, *Dějiny*, s. 112-113; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 20; J. SEKYRA, *Rybníky*, s. 49.

⁹⁹ Bělčice a Kasejovice, viz V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*. Díl II., s. 21.

¹⁰⁰ Lnáře, Tchořovice, Životice, Přebudov, Kladrubce, Čmelíny, Víška, Chloumek, Újezd, Polánka, Zamlyní, Předmíř, Řiště, Zahorčice, Metly, Mladý Smolivec, Radošice, Hvoždany, Pozdyně, Tisov, Újezdec, Hornosín, Závišín, Kocelovice, Pole, Kadov, Lnářský Málkov, Vrbno, Lažánky, Blatenka, Záboreň, Hradiště, Zahorčičky, Bezděkov, Nezdřev, viz TAMTÉŽ.

¹⁰¹ Lnáře, Tchořovice, Záboreň, Lnářský Málkov, Pole, Bezděkov, Hradiště, Životice, Kladrubce, Radošice, Mladý Smolivec, Hvoždany, Tisov, Bělčice, Závišín, Nový dvůr u Kocelovice, viz TAMTÉŽ.

¹⁰² Na panství v tomto období žilo přibližně 10 000 obyvatel a bylo největším na Blatensku, viz TAMTÉŽ, s. 22.

Poté roku 1853 pojala neter Annu Linkerové de Árvay Anna Terezie Johanna de Árvay za manžela Karla Theodora z Lilgenau,¹⁰³ jejich syn měl posléze zdědit Inářské panství.¹⁰⁴

V roce 1872 odkázala ovdovělá Anna Linkerová de Árvay velkostatek Lnáře baronu Karlu Klementovi z Lilgenau. Ten byl však nezletilý, a tak se správy panství ujal jeho otec Karel Theodor, na mladého barona přešla držba velkostatku roku 1880. Karel Klement z Lilgenau zděděné panství ještě rozšířil o statek Starý Smolivec, který zakoupil v roce 1887. V době, kdy baron Inářský statek vlastnil, došlo ke značné modernizaci panství, na které se podílelo několik jeho zaměstnanců, z nichž lze jmenovat Josefa Riegera,¹⁰⁵ Josefa Matouška,¹⁰⁶ Lamberta Pávka¹⁰⁷ či Theodora Mokrého.¹⁰⁸ Mezi zásadní inovace na Inářském panství se řadí stavba lokální železniční dráhy Březnice – Blatná – Strakonice s odbočkami do Nepomuka a Rožmitálu pod Třemšínem, na které se baron podílel. Dále byl přestavěn pivovar na parostrojní a na panství byla pro potřeby zámku a hospodářství zřízena malá elektrárna.¹⁰⁹

Karel Klement z Lilgenau se věnoval také politické dráze. Nejprve působil jako člen okresního zastupitelstva, poté byl roku 1892 zvolen do zemského sněmu a o tři roky později se stal zástupcem budějovických nesvěřeneckých velkostatkářů na říšské radě ve Vídni. V roce 1888 se baron oženil s Helenou Johannou Kutscherovou (1870-1947), v manželství se narodili dva synové a tři dcery. Po vzniku Československé republiky během let 1923-1924 proběhla pozemková reforma, v níž bylo majiteli panství propuštěno 3 983 ha. Roku 1924, po smrti barona z Lilgenau, přešla správa panství na vdovu Helenu. Z důvodu hospodářských problémů byla nucena Inářský statek v roce 1927 prodat pražskému podnikateli Karlu Bondymu.¹¹⁰

V rámci pozemkové reformy byl hvožd'anský dvůr rozparcelován a rozprodán. Mezi 118 nabyvatelů bylo rozděleno 126,5 hektarů půdy. Nejednalo se však pouze o Hvožd'any,

---

¹⁰³ Karel Theodor (1818-1881), bavorský komoří a předseda bavorského zemského soudu, byl synem Karla Josefa z Lilgenau (1787-1817) a Marie Karoliny Kristiny, viz V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*. Díl II., s. 11; SOA Třeboň, Rodinný archiv Lilgenau (1635) 1700-1921 (1945), *Inventář III/1* 71, s. 5.

¹⁰⁴ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 11-14; A. MAJER, *Dějiny*, s. 113-114; J. SEKÝRA, *Rybníky*, s. 50-51.

¹⁰⁵ Důchodní velkostatku, zástupce barona na jednání okresního zastupitelstva v Blatné, patronátní komisař v záležitostech far a v letech 1905-1908 též starosta Lnář, viz V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*. Díl II., s. 13-14.

¹⁰⁶ V letech 1903-1923 byl sládkem ve lnářském pivovaru, TAMTÉŽ, s. 114.

¹⁰⁷ Ředitel velkostatku, staveb a průmyslových podniků, patronátní komisař. Na Inářském panství projektoval mnoho hospodářských či technických staveb, viz A. MAJER, *Dějiny*, s. 117-118; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*. Díl II., s. 14; J. SEKÝRA, *Rybníky*, s. 55-56.

¹⁰⁸ Administrátor velkostatku, lesmistr a posléze vrchní lesní rada, významný lesnický a rybníkářský odborník, viz A. MAJER, *Dějiny*, s. 118; V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*. Díl II., s. 14; J. SEKÝRA, *Rybníky*, s. 51-52.

¹⁰⁹ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 20-23; A. MAJER, *Dějiny*, s. 114-116.

¹¹⁰ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*. Díl II., s. 17-18.

do celkové výměry byly dále zahrnuty vesnice Březí a Pozdyně. Bylo již zmíněno, že místní tvrz ztratila v době připojení Hvožd'an ke lnářskému panství svůj původní význam. Majitelé tvrz spolu s poplužním dvorem a pozemky pronajímali, není však známo konkrétní datum a jména nájemců. Až na konci 19. stol. se jako pachtýři objevují bratři Čapkové¹¹¹ a posléze Tomáš Pát'al. Po roce 1924 obec místní tvrz za 54 000 Kč odkoupila a vybudovala zde dvě třídy obecné školy a byty pro učitele.¹¹²

---

¹¹¹ Poté byl uváděn jen jeden z bratrů – Ottokar Čapek, viz J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 18.

¹¹² Jan VOŽENÍLEK, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*, Praha 1930, s. 492; J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 18; Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 22.

2. Vrchnostenská správa a postavení poddaných

2.1. Vrchnostenská správa

Veřejnou správu politickou, finanční a soudní na venkově obstarávaly v první instanci patrimoniální úřady. Vrchnostenská správa začala v českém státě vznikat v průběhu 13. století, v období vrcholné kolonizace a počátku emfyteutického práva, během několika století se postupně vyvinula a svou konečnou formu nabyla na přelomu 18. a 19. století. Panství neboli dominium představovalo uzavřený a soběstačný útvar, jehož hospodářským základem byl velkostatek. Pravomoc majitele panství vyplývala z vrchního vlastnictví půdy a s ním souvisejícího poddanství. Panství se do jednotlivých celků uzavírala v průběhu 14. století, což mělo za následek počátek vlastní vrchnostenské správy.¹¹³

Vrchnostenská kancelář zajišťovala správu a fungující chod panství prostřednictvím úředníků, jejichž počet a specializace byly závislé na velikosti a charakteru panství. V 16. století byl nejvýše postaveným na panství hejtman, k vyřizování písemností měl písaře, který jej rovněž v některých záležitostech zastupoval. Počet písařů ve vrchnostenské kanceláři se odvíjel od velikosti panství. Další důležitou osobou v rámci vrchnostenské kanceláře byl důchodní písař, jenž měl na starosti účetnictví celého velkostatku. Při správě velkých panství byl v 17. století od funkce důchodního oddělen zvlášť kontribuční písař, který zajišťoval agendu spojenou s výběrem berně, a sirotčí písař, jenž vedl účty sirotčích peněz.¹¹⁴

Při správě panství se dále setkáme s postavou purkrabího, ten měl na starosti zejména správu nemovitého majetku a zároveň dohlížel na řádné hospodaření poddaných na jejich usedlostech. Svou funkci vykonával osobním dohledem nad nižšími úředníky a pomocným panským služebnictvem. Z pomocných úředníků purkrabího se postupně osamostatnili dva, a to obroční (obilní) písař, který vedl polní hospodářství a s ním spojené účty, a poklasný, jenž měl na starosti samotné uskladnění obilí a jeho prodej. Šafář dohlížel na čeled', obstarával dobytek a celkovou údržbu dvora. V případě velkého či rozvinutého panství se dále objevovaly osoby s konkrétní specializací jako sládek, porybný či lesní pojezdny. Naopak na menších panstvích bylo jednomu úředníkovi přiděleno několik funkcí.¹¹⁵

---

¹¹³ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK, *Dějiny*, s. 267-268; V. ČERNÝ, *Hospodářské instrukce*, s. 40; E. JANOUŠEK, *O patrimoniální správě*, s. 5-7.

¹¹⁴ Z. HLEDÍKOVÁ, – J. JANÁK, *Dějiny*, s. 269-270; V. ČERNÝ, *Hospodářské instrukce*, s. 41; J. HANZAL, *Patrimoniální správa*, s. 311, 313.

¹¹⁵ Z. HLEDÍKOVÁ, – J. JANÁK, *Dějiny*, s. 270-272; J. HANZAL, *Patrimoniální správa*, s. 312; V. ČERNÝ, *Hospodářské instrukce*, s. 41.

V souvislosti se záležitostmi poddanského obyvatelstva byl v rámci vrchnostenské správy nejvýznamnější osobností a zároveň zástupcem vrchnosti hejtman. Mezi jeho povinnosti patřilo navštívení vesnic v rámci každoročně konaných výročních soudů, dále zastoupení vrchnosti z hlediska vyššího soudnictví nad poddanými, jednalo se jak o sporné (stížnosti, žaloby, odvolání), tak o nesporné (správa jmění, majetkové převody či dluhy) záležitosti. V neposlední řadě hejtman jmenoval rychtáře, prostřednictvím nichž měl zajištěný neustálý styk s poddanými. Rychtář byl tedy jakýsi spojovací článek mezi vrchností a poddanským obyvatelstvem a zároveň představitel dané obce. Jeho povinností bylo udržovat pořádek ve vsi, plnit instrukce vrchnosti a v neposlední řadě chránit vrchnostenský majetek. Nápomocní rychtářům byli přísežní, ti společně s ním soudili nevýznamné pře a řešili drobnější majetkové záležitosti.¹¹⁶

Zásadní ve vývoji vrchnostenské správy a v oblasti poddanských záležitostí byly tereziánské a josefínské reformy, které značně omezily pravomoc vrchnosti nad poddanským obyvatelstvem. V polovině 18. století začal státní dohled úřadu nad činností vrchnostenských správních orgánů, jednalo se především o agendu kontribučenskou. Pravomoc vrchnostenských úřadů v souvislosti s pohybem poddaných, povolení sňatků atd. Patrimoniální výsady posléze bezprostředně omezil vydaný patent o zrušení nevolnictví. Vrchnostenská správa zanikla v roce 1848 zrušením poddanství. Patrimonia ve své činnosti však pokračovala ještě přechodnou dobu, a to do roku 1850.¹¹⁷

2.2. Písemnosti vrchnostenské správy

Mezi písemnosti vrchnostenské správy patří vedle pozemkových knih, v této práci již podrobněji zmiňovaných, urbáře, které v této oblasti představují nejstarší pramen. Jednalo se o podrobný soupis peněžních a naturálních dávek, které měli poddaní odvádět vrchnosti, dle způsobu vedení se dělil na urbář rejstřík a urbář účet. Posléze se rozšířil na popis celkového vlastního hospodářství.¹¹⁸

Rozvinuté vrchnostenské podnikání vyžadovalo stále větší uzavřenost dominia, v rámci kterého byly pro obyvatele vydávány poddanské řády a hospodářské instrukce, jež sloužily k normování jejich života a určovaly chod panství. Hospodářské instrukce rovněž zasahovaly do poměru mezi poddanským obyvatelstvem a úředníky, neboť feudálovi příslušela i správa

---

¹¹⁶ Z. HLEDÍKOVÁ, – J. JANÁK, *Dějiny*, s. 272; J. HANZAL, *Vesnická obec*, s. 139.

¹¹⁷ Z. HLEDÍKOVÁ, – J. JANÁK, *Dějiny*, s. 275.

¹¹⁸ J. HANZAL, *Patrimoniální správa*, s. 308, 311, 313; Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2004, s. 217-218.

nad poddanými. Podléhali jí jednak jako pozemkové vrchnosti, která byla majitelem statku zapsaného v zemských deskách, a také jako politickému úřadu první instance, jemuž odváděli zeměpanskou kontribuci, dále byli vázáni i dalšími povinnostmi v rámci zemských zákonů.¹¹⁹

S uzavřením dominia souvisí také další vrchnostenský dokument, a to propouštěcí zhostné listy, které sloužily poddaným k přestěhování z jednoho panství na druhé. Mezi další písemnosti, jež sledovaly obyvatelstvo, patřily rovněž soupisy poddaných, ty vznikaly z potřeb vrchnosti, znát jejich přesný počet. V souvislosti se správou velkostatku nelze též opomenout hospodářské účty, které lze dělit podle obsahu na důchodní, naturální a partikulární.¹²⁰

2.3. Postavení poddaných na přelomu 17. a 18. století

Počátky znevolnění lze sledovat již od konce 16. století, kdy byl poddaný nucen platit za většinu změn, jež byly spojeny s jeho životem, počínaje povolením studia či vyučením, přes uzavření sňatku a konče pozůstalostním řízením. Poddaní byli povinni bezplatně vykonávat robotní práce vlastním nářadím a potahy, dále odvádět státu, vrchnosti a záduší stanovené naturální a peněžní dávky a rovněž plnit určené povinnosti, např. vydržovat vojsko, stavět rekruty či poskytovat příprěž. Vrchnost se snažila o připoutání poddaných k půdě, ti se naopak omezování a zvyšování roboty bránili.¹²¹

Povstání poddanského obyvatelstva proti své vrchnosti propukla již během třicetileté války, v té době však byla hlavní příčinou otázka náboženská. K větším a zásadním nevolnickým bouřím, jejichž podnětem byly již hospodářské poměry, došlo v roce 1680. Povstání bylo vyvrcholením situace, která v českých zemích nastala v období po třicetileté válce. Podstatně se snížil počet poddaných a vrchnost se zároveň snažila o navýšení zisků ze svých velkostatků. Neustálé zvyšování robotních dávek tedy vedlo k naprostému odmítání roboty ze strany poddaných.

Na konci roku 1679 se z obav před šířením morové epidemie do Prahy přesunul císařský dvůr, čehož chtěli poddaní využít k prosazení svých požadavků ohledně snížení robotních povinností. Císař Leopold I. ustanovil vyšetřovací komisi, která měla prověřit, zda jsou stížnosti poddaných oprávněné. V březnu roku 1680 však panovník potvrdil právo vrchnosti vůči poddanskému obyvatelstvu, na jehož straně tento krok vyvolal vzpouru. V důsledku toho vydal v červnu císař

---

¹¹⁹ V. ČERNÝ, *Hospodářské instrukce*, s. 83; J. HANZAL, *Patrimoniální správa*, s. 311.

¹²⁰ J. HANZAL, *Patrimoniální správa*, s. 308, 311, 313; I. HLAVÁČEK – J. KAŠPAR – R. NOVÝ, *Vademecum*, s. 217-218.

¹²¹ V. VANÍČEK – P. ČORNEJ – I. ČORNEJOVÁ, *Dějiny*, s. 279; I. HEROLDOVÁ, *Vesnická poddanská rodina* s. 156; H. GREGOROVÁ, *Pozemkové knihy*, s. 292.

robotní patent, jenž stanovil robotu na tři dny v týdnu, zvýšena pak měla být pouze při sklizních, dále zakazoval svévolné zvyšování platů, které poddaní odváděli. Císař Karel VI. poté ještě v letech 1713, 1717 a 1738 vydal nové robotní patenty, jejichž znění víceméně opakovalo patent z roku 1680.¹²²

---

¹²² V. VANÍČEK – P. ČORNEJ – I. ČORNEJOVÁ, *Dějiny*, s. 279-280; Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK (eds.), *Habsburkové 1526-1740. Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017, s. 443-445, 456-457.

3. Pozemkové knihy jako historický pramen

3.1. Charakteristika, historie a vývoj pozemkových knih

Pozemkové knihy se řadí vedle urbářů, vrchnostenských účtů a hospodářské korespondence mezi nejpočetnější a nejrozsáhlejší prameny, které jsou nápomocné ke studiu dějin poddanského obyvatelstva v 16. až 18. století. Zvláště pozemkové knihy, které vznikly na přelomu 15. a 16. století, jsou v mnoha případech jediným pramenem pro konkrétní oblast. Jedná se o úřední knihy, které byly vedeny vrchností v patrimoniálních a městských kancelářích jako součást nesporné vrchnostenské agendy a městské soudní pravomoci. Zaznamenávaly se do nich právní poměry poddanského majetku a rovněž veškeré změny s ním spojené. Pozemkové knihy lze s jistotou označit za instituci české právní kultury.¹²³

Počátek vedení pozemkových knih je bezpochyby spojen s hospodářskou a právní situací na českém venkově, kdy ve druhé polovině 15. století a na počátku 16. století postupně docházelo ke zlepšení postavení poddanského obyvatelstva. Vznik pozemkových knih je tedy možné interpretovat jako důsledek obtížných sociálních a právních změn, které nastaly ve vztahu vůči poddaným v pohusitské době. Mezi hlavní změny patřilo zejména naprosté dokončení procesu emfiteuze a vykoupení či rušení poddanských odúmrť. Tyto nové okolnosti spojené s pozemkovou poddanskou držbou bylo tedy nutné pravidelně a řádně zaznamenávat. Vznik a následné zapisování do pozemkových knih z hlediska vnějších a vnitřních znaků bylo zcela jistě ovlivněno vedením urbářů a městských knih. Se vznikem pozemkových knih souvisí též počátek evidence v sirotčích registrech, neboť poddaný obdržel vlastnické právo a mohl svobodně nakládat se svým majetkem.¹²⁴

Ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi, kde byla pro držbu nemovitosti používána především listinná akta, se vedení pozemkových knih v Čechách a na Moravě stává unikátem. Nejedná se však jen o výhradně českou instituci, časově jí předcházejí knihy vídeňského okruhu z počátku 15. století.¹²⁵ Pozemková kniha z českého prostředí měla převážně obdélníkový tvar,

---

¹²³ B. CHOCHOLÁČ, *O studiu*, s. 51; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 5; M. VOLF, *Výsledky*, s. 50; G. ČECHOVÁ – Č. HLADÍK – I. HOLL – J. RADIMSKÝ – M. VOLF, *Soupis*, s. 6.

¹²⁴ J. HANZAL, *Současný stav*, s. 39, 42, 44; M. VOLF, *Výsledky* s. 50; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 24-25;

M. VOLF, *Vývoj gruntovní knihy*, s. 44.

¹²⁵ B. CHOCHOLÁČ, *Pozemkové knihy*, s. 8; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 6; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 41.

narazíme však i na čtvercový. Pro starší období byla klasická výška knih přibližně 300-320 mm a šířka 190-220 mm, s větším formátem se běžně setkáme až od 18. století.¹²⁶

První zmínky o vedení pozemkových knih pocházejí ze 14. století na panstvích, jejichž majitelem byla církev. Od poloviny 15. století přechází tento pramen také na světské velkostatky. V první polovině 16. století se evidence v pozemkových knihách postupně rozšiřuje a ve druhé polovině byla ustanovena po celé zemi. Za nejstarší je považována kniha žitenického panství (Litoměřicko) ze 70. let 15. století. První datovaný zápis pochází z roku 1474, nicméně kniha obsahuje i starší zápisy, které však nejsou opatřeny datem. Zápisy v knize jsou stručné a byly zaznamenávány v chronologické posloupnosti.¹²⁷

Za v pořadí druhou nejstarší pozemkovou knihu na našem území lze považovat Pardubická rybníční registra z roku 1494, nejedná se však o klasickou pozemkovou knihu. Nachází se zde pouze zápisy náhradní půdy za tu, kterou vrchnost poddaným odebrala při zakládání rybníků. V 16. století se objevují další pardubické knihy, nejprve „registra smluv všelijakých“ z roku 1508, které vedle nejrůznějších smluv obsahují rovněž trestní záležitosti či majetkoprávní spory poddaných. Následující pardubická kniha, pocházející z roku 1526, obsahuje trhovářská registra o koupích a prodeích statků a polí a též sporné záležitosti projednávané před soudem. V této knize se v zápisech již objevuje ustálený formulář zápisu. Další pardubická kniha byla založena roku 1537. Nelze opomenout též knihy litomyšlské z let 1513 a 1516, jejichž forma zápisů je shodná s litomyšlskými městskými knihami. Další pozemková kniha pro tuto lokalitu byla poté spravována pro léta 1545-1565. Mezi nejstarší pozemkové knihy se dále řadí poděbradská (1528), křivoklátská (1529) a tábořská (1540). Ve druhé polovině 16. století, zejména z období 60. a 70. let, lze registrovat větší množství pozemkových knih.¹²⁸

Z počátku se zápisy v pozemkových knihách evidovaly chronologicky, tedy v časové souslednosti, tak jak byly záznamy pořizeny, přičemž byl tento způsob převzat z městských knih. U pozemkových knih vedených chronologicky se však objevovaly nedostatky, a tak začaly být zápisy pořizovány v podobě vločkového zápisu neboli tzv. reálných fólií, kdy bylo v knize vyhrazeno několik fólií pro danou nemovitost. Kniha byla rozdělena dle vesnic, následně dle usedlostí, v rámci kterých byly chronologicky vedené záznamy, které se týkaly

---

¹²⁶ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 50.

¹²⁷ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 5, 7; Miriam SLAVÍKOVÁ, *Pozemkové knihy jako historický pramen*, in: Muzejní občasník Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2005, s. 15-17; V. PROCHÁZKA, *Nejstarší česká vesnická pozemková kniha*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* 68, 1960, č. 2, s. 81-82; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 47.

¹²⁸ M. VOLF, *Vývoj*, s. 54; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 7-8; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 48-50, 52.

změny majitelů či zaznamenávání pohledávek a závazků na usedlostech. Tento typ pramene byl pro větší přehlednost mnohdy doplněn rejstříkem, jenž byl v některých případech vypracován až o několik let později po vzniku knihy.¹²⁹

Pozemkové knihy se řadí mezi prameny, které pokrývají poměrně dlouhé období. Dochovalo se jich velké množství, což nám umožňuje studium lokální problematiky spojené s vlastnictvím poddanské nemovitosti. Při podrobnějším výzkumu pozemkových knih se objevuje mnoho oblastí pro další bádání: srovnání lokálních odlišností na jednotlivých panstvích, podoba tehdejšího zvykového práva poddanského obyvatelstva, finanční zatížení poddaných, systém a fungování plateb či splácení nemovitostí, tvorba úvěru na venkově, zvýšení a snížení cen nemovitostí a půdy v určitých obdobích, vztahy poddaných vůči vrchnosti, poměry poddaných k půdě, vlastní hospodářství poddaného, odúmrt', poměr rustikálu a dominikálu na panství, populační otázka, povinnosti poddaných, právní poměry poddanských nemovitostí, sociální poměry na venkově, posloupnost hospodářů v rámci jedné usedlosti, zadluženost poddanských statků, přehled ročních platů či poznání každodenního života poddanského venkova v 17. a 18. století. Při podrobnějším zkoumání pozemkové knihy je zapotřebí využít i další prameny a jejich vzájemnou kombinaci, např. urbáře, účty či matriky.¹³⁰

Zápisy v pozemkových knihách jsou pro nás podstatné též z hlediska jazykového, neboť nám podávají svědectví o expanzi německého jazyka jako úředního či užívání českého jazyka a jeho podob. Poskytují nám též informace ohledně národnostního složení obyvatelstva v dané lokalitě či tvorby příjmení a místních názvů v určitém regionu. Z hlediska písmenného projevu v knize je pro nás neméně důležitý ustálený formulář zápisu a jeho vývoj.¹³¹ Předkládaný historický pramen však nelze zkoumat pouze po stránce obsahové a jazykové, velmi pozoruhodné je rovněž pojetí samotného vzhledu knihy. Toto téma nám tedy nabízí další rovinu bádání v souvislosti s pozemkovými knihami, např. vývoj knihařského řemesla a techniky knihařské práce, vývoj knižní vazby či samotného vzhledu knihy a zvoleného dekoru.¹³²

Samotné záznamy v pozemkových knihách měly být vedeny dle zásad veřejnosti, přesnosti a platnosti, přičemž do knih byly následně zapisovány pouze platné záznamy, jejichž věrohodnost byla předtím prověřena. Pozemkové knihy měly za úkol obeznámit okolí

---

¹²⁹ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 40, 44-45, 54; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 52; M. VOLF, *Výsledky*, s. 78; B. CHOCHOLÁČ, *Selské peníze*, s. 38.

¹³⁰ D. HIPŠR, *Gruntovní kniha*, s. 76; B. CHOCHOLÁČ, *Pozemkové knihy*, s. 11; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 10-13, 15-16; B. CHOCHOLÁČ, *O studiu*, s. 60.

¹³¹ Otto OLIVA, *O několika gruntovních knihách ze XVI. a XVII. století*, in: *Časopis pro dějiny venkova*, ročník 10, č. 2, 1923, s. 103. V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 14; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 46.

¹³² A. LIŠKA, *O vazbách*, s. 105, 110, 111, 123.

s majitelem usedlosti a dále stanovit práva a míru zatížení, které z držené nemovitosti vyplývaly. Zmiňovaný historický pramen zpočátku úzce souvisel s působením výročních vesnických soudů, knihy byly následně vedeny vrchností s přispěním venkovských samospráv. Správu pozemkových knih měl na starosti hejtman panství, který pro vyhotovování zápisů vždy určil příslušného písaře. Pro vrchnost sloužily pozemkové knihy jako evidence a zároveň kontrola hospodaření poddanského obyvatelstva. Kniha byla vedena buď pro celé panství, anebo zvlášť pro jednotlivé rychty či vesnice. V některých exemplářích se můžeme setkat s tím, že zapisování bylo přerušeno, což mohly způsobit právě probíhající války, rebelie či přírodní katastrofy.¹³³

Od 80. let 18. století začaly být do pozemkových knih zaznamenávány rovněž převody nezakoupených usedlostí. Příčinou byl vliv josefínských reforem, kdy se stát snažil zasahovat do správy pozemkových knih. Následně v roce 1786 proběhla v důsledku soudní reformy reorganizace místních soudů, čímž se pozemkové knihy staly podřízeny justiciářům, jejichž pravomoc byla však o dva roky později omezena. Dále byl v roce 1794 vydán zemsko-deskový patent, který zavedl systém dvojí evidence knih, a to na hlavní a listinnou nebo též dokladovou, přičemž do hlavní knihy byl zapsán jen zkrácený záznam. Záznamy v plném znění se poté nacházely v listinné knize, jež se stala právním podkladem pro určení vlastnictví. Ve zmiňovaném prameni nalezneme též doplňující či pomocné zápisy, např. inventář poddanského hospodářství, soupis dluhů či stav dobytka a obilí. Při pořizování záznamů nebyl stanoven přesný formulář a obsah, proto se podoba vedení tohoto pramene mezi jednotlivými lokalitami lišila. Hlavní změnou ve vedení pozemkových knih bylo zrušení patrimonijní správy v roce 1848 a vznik nových zeměpanských soudů, kterým byly roku 1850 pozemkové knihy předány do správy.¹³⁴

3.2. Terminologie a způsob ukládání pozemkových knih

Při zkoumání pozemkových knih se jako problematická ukázala terminologie samotného názvu pramene, neboť vedle pojmenování pozemkové knihy se objevují i další názvy, a to „gruntovnice“, „gruntovní knihy“, „registra gruntovní“, „purkrechtní registra“ či „registra

---

¹³³ M. VOLF, *Výsledky*, s. 50, 51, 56; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 41, 53; *Ottův slovník naučný 14*, Praha 1899, s. 437; M. VOLF, *Vývoj*, s. 43-44; M. SKOŘEPOVÁ, *Gruntovní knihy*, s. 349; M. SKOŘEPOVÁ, *Odvěnění a osíření ve venkovské společnosti. Panství Nový Rychnov*, České Budějovice 2016, s. 75; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 20-22.

¹³⁴ M. SKOŘEPOVÁ, *Gruntovní knihy*, s. 349-350, 356; G. ČECHOVÁ – Č. HLADÍK – I. HOLL – J. RADIMSKÝ – M. VOLF, *Soupis* s. 10-11; O. TURČÍN, *Několik poznámek*, s. 100; M. VOLF, *Pozemková kniha*, s. 115-116; M. VOLF, *Výsledky*, s. 51, 56; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 46.

k zapisování gruntů.“¹³⁵ Označení pozemková kniha je tedy užíváno pro základní druh knih, které zaznamenávají kontinuitu držby na jednotlivých usedlostech. Termínem gruntovnice se poté nazývají veškeré knihy, které evidují majetkové vlastnictví poddanského obyvatelstva. V jiných případech jsou naopak pojmy jako gruntovnice a pozemková kniha používány v podobném významu. Pozemkové knihy se též používaly jako souhrnné označení pro další druhy pramenů, mezi ně lze zařadit knihy sirotčí, viniční, testamentů, trhové, kšaftů či svatebních smluv. Vznik těchto dalších druhů byl jednou z příčin diferenciacie terminologie, která byla v minulosti předmětem diskusí.¹³⁶

V průběhu 60. let minulého století se objevilo několik článků, které se o terminologii pozemkových knih zmiňují. Prvním z nich je „Soupis starých pozemkových knih“, který knihy člení na městské, jež zaznamenávají pojištění práv jednotlivých měšťanů, a na gruntovní, které se dále dělí na rustikální a dominikální.¹³⁷ S tímto tématem se ve svém článku zabýval též Josef Hanzal, ten rozdělil pozemkové knihy na rustikální vesnické pozemkové knihy, městské knihy poddanských měst a dominikální vesnické pozemkové knihy. Miroslav Trantírek ve své práci naopak pod pojem gruntovní kniha zahrnuje i městské knihy.¹³⁸

Velmi významný v oblasti terminologie byl článek Stanislava Poláka, kde autor vymezil pojem „gruntovnice“ a „pozemková kniha“ následovně: Knihy, které vznikly do 80. let 18. století, označoval jako gruntovní, byly vedeny vrchností pro držbu poddanské půdy a jejich jednotkou byl grunt. Zmínil též označení městská gruntovní kniha, která byla vedena měšťany z hlediska držby poddaných ve městech. Od 80. let 18. století nastala nová doba ve vývoji gruntovních knih, a to unifikace v jejich vedení, důsledkem toho vyšel knihovní patent z roku 1795. Pro tento druh knih by autor volil název pozemková.¹³⁹

Ke článku Stanislava Poláka se ve své práci následně vyjádřil Oldřich Turčín. Ten považoval gruntovní knihu za pramen, jenž ve svém zápisu uvádí grunty, tedy selské usedlosti, jako hlavní a pozemky eviduje jen jako jejich součást, zatímco pozemkové knihy

---

¹³⁵ J. HANZAL, *Současný stav*, s. 41; M. SKOŘEPOVÁ, *Ovdovění*, s. 75; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 19-20; G. ČECHOVÁ – Č. HLADÍK – I. HOLL – J. RADIMSKÝ – M. VOLF, *Soupis* s. 10; B. CHOCHOLÁŘ, *Selské peníze*, s. 29.

¹³⁶ B. CHOCHOLÁČ, *O studiu*, s. 53-61; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 41; S. POLÁK, *Knihy pozemkové*, s. 209-213;

J. HANZAL, *Současný stav*, s. 41; M. SKOŘEPOVÁ, *Ovdovění*, s. 75-76; G. ČECHOVÁ – Č. HLADÍK – I. HOLL – J. RADIMSKÝ – M. VOLF, *Soupis*, s. 10; M. SKOŘEPOVÁ, *Gruntovní knihy*, s. 347-348; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 41-42.

¹³⁷ S. POLÁK, *Knihy*, s. 210; B. CHOCHOLÁČ, *O studiu*, s. 53.

¹³⁸ M. TRANTÍREK, *Vliv*, s. 105-181.

¹³⁹ S. POLÁK, *Knihy*, s. 212-213; B. CHOCHOLÁČ, *Pozemkové knihy*, s. 9; B. CHOCHOLÁČ, *O studiu*, s. 53-54.

zaznamenávají jako klíčové pozemky s katastrálním číslem a grunty evidují jen ve spojitosti s nimi. Forma a obsah pozemkových knih jsou dány knihovním zákonem z roku 1871. Tyto prameny označoval Turčín pojmem pozemkové knihy v užším smyslu. Naopak termínem pozemkové knihy v širším pojetí nazýval městské a gruntovní knihy.¹⁴⁰

Další téma, které se v souvislosti s pozemkovými knihami začalo řešit v 60. letech minulého století, bylo jejich vhodné a správné uložení. V roce 1961 byl zahájen soupis starých gruntovních knih, které byly mnohdy nevhodně uloženy v archivech po celé republice. Před touto akcí archivní správa rozhodla, že bude vypracován úplný soupis všech pozemkových knih z českých zemí, avšak s výjimkou městských knih vzniklých před rokem 1526.¹⁴¹ Soupis měl být vyhotoven v podobě kartotéky, prostřednictvím které měla vzniknout možnost obnovit původní provenienční celky, na základě jichž mělo být stanoveno vyhovující uložení zmiňovaného pramene. Záslouhou této archivní práce vznikly celozemské sbírky pozemkových knih, které v Čechách obsahovaly více než 45 000 svazků a na Moravě přes 20 000 svazků.¹⁴²

V souvislosti s vyhotovením soupisu pozemkových knih se v roce 1966 ve Státním archivu v Praze konal seminář, na kterém se dospělo k tomuto závěru: Pozemkové knihy hlavní, jež vznikly v kancelářích měst a velkostatků a následně v jejich vedení pokračoval po roce 1850 okresní soud, budou uschovány ve fondech okresních soudů. Dokladové knihy založené před rokem 1850 budou zařazeny do fondů příslušných velkostatků a měst. Ohledně příslušnosti pozemkových knih k archivům velkostatků a poddanských měst k dohodě na semináři nedošlo. V současné době jsou pozemkové knihy uloženy ve státních a okresních archivech, ty mladší poté na příslušných katastrálních úřadech.¹⁴³

V závěru této kapitoly bych ráda zmínila práci Martina Švandy, který se zaměřil na počítačové zpracování pozemkové knihy vesnice Věcova. Dle mého názoru je tento způsob zpřístupnění zmiňovaného pramene velmi přínosný pro další výzkum pozemkových knih.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ O. TURČÍN, *Několik poznámek*, s. 99, 101; B. CHOCHOLÁČ, *Pozemkové knihy*, s. 9; B. CHOCHOLÁČ, *O studiu*, s. 53-54.

¹⁴¹ Soupis městských knih založených před rokem 1526 již vyhotovil seminář PVH Karlovy univerzity, viz G. ČECHOVÁ – Č. HLADÍK – I. HOLL – J. RADIMSKÝ – M. VOLF, *Soupis*, s. 9; J. HANZAL, *Současný stav*, s. 46-47; R. NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, Praha 1932.

¹⁴² G. ČECHOVÁ – Č. HLADÍK – I. HOLL – J. RADIMSKÝ – M. VOLF, *Soupis*, s. 7, 9.

¹⁴³ J. HANZALOVÁ, *Seminář*, s. 106-107.

¹⁴⁴ Martin ŠVANDA, *Pokus o počítačové zpracování pozemkových knih na příkladu vesnice Věcova*, in: *Historie 98: sborník prací celostátní studentské vědecké konference*: [Praha 2. - 3. prosince 1998], s. 175-182.

4. Poddanská držba nemovitostí

4.1. Zakoupená držba

Zakoupená držba představovala základní typ poddanské nemovitosti, jenž v českých zemích zcela převažoval. Tento způsob držby byl veden v pozemkových knihách, což poddaným zaručovalo jak právo zcizování, tak právo dědičné. Naproti tomu nezakoupená držba ponechávala poddaného pouze jako uživatele, většinou doživotního, či jako dočasného pachtýře při plnění berních a urbánních povinností. Při nezakoupené držbě nebyl rovněž proveden zápis do pozemkové knihy.¹⁴⁵

Zakoupenou držbou zvanou též purkrecht se tedy rozumí nemovitost, kterou si poddaný na základě tržové smlouvy zakoupil do dědičného nájmu. Platnost uzavřené smlouvy museli potvrdit zástupci tamní vrchnostenské správy, což bylo zpravidla provedeno ve vrchnostenské kanceláři nebo na výročním vesnickém soudu. Tento způsob poddanského vlastnictví se ve 13. a 14. století rozšířil ze západní Evropy do Německa, na našem území se proto označoval jako tzv. německé právo. Od původního „českého“ práva se odlišovalo tím, že bylo stvrzeno smlouvou mezi majitelem a kolonistou, která mu tím zajišťovala dědičné užívání půdy. Od druhé poloviny 16. století se v pozemkových knihách začaly pravidelně vést záznamy o převodech nemovitostí, neboť jakákoliv změna vlastnických práv musela být v knize zanesena, díky čemuž lze od té doby podrobněji studovat vývoj rodinné držby venkovských usedlostí.¹⁴⁶

Poddaní byli povinni před provedením zápisu složit určitou sumu peněz označovanou jako závdavek. Ten mohl představovat i největší splátku, a jeho uhrazení tudíž značilo přímé potvrzení smlouvy. Následně byl stanoven roční plat, tzv. vejruňk, který se od konce 13. století odváděl pravidelně ve dvou termínech, tedy na svatého Jiří (24. dubna) a na svatého Havla (16. října). U venkovských usedlostí se zpravidla setkáme s výši vejruňku, jež představovala 4-5 % z celkové částky. Cena usedlosti byla určena dle odhadu příslušného rychtáře a konšelů s ohledem na sumu, která byla stanovena při provádění posledního převodu vlastnictví a rovněž odpovídala aktuální hodnotě usedlosti. Na přelomu 17. a 18. století bylo ocenění nemovitosti stanoveno z veškerého vybavení, a nikoliv pouze z hodnoty domu, jak tomu bylo v předešlé době. Do ceny za nemovitosti byl tedy zahrnut např. dobytek či pracovní nářadí. Skutečná doba

---

¹⁴⁵ J. TLAPÁK, *K některým otázkám*, s. 177; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 95; J. GRULICH, *Poddanská nemovitost*, s. 35.

¹⁴⁶ Naučný slovník zemědělský 13, Praha 1990, s. 87.

spláčení byla zpravidla závislá na aktuálním výnosu usedlosti, dále počtu osob, kterým musela zajistit obživu, či celkové výši peněžních nároků, jimiž byla zatížena.¹⁴⁷

Zakoupená držba v českých zemích vyvrcholila ke konci předbělohorského období, v té době měla pozemková vrchnost značnou možnost do jejího procesu zasahovat, ať už do práva na odúmrtí, tak rovněž na základě porušení feudálního trestního práva, např. vzpourou proti vrchnosti či neplněním závazků vůči zakoupené nemovitosti. Při tomto způsobu držby zůstal vlastníkem nemovitosti feudál, poddaný byl tedy pouze jejím uživatelem, zároveň však dědičným držitelem. Pokud hospodář nestihl během svého života vypořádat veškeré pohledávky a závazky váznoucí na nemovitosti, přecházely tudíž plynule na nového držitele. Ve vývoji zakoupené držby bylo zásadní období od třicetileté války do 70. a 80. let 18. století. V této době došlo k úpadku poddanského hospodářství a sociálně politickému znevolňování obyvatelstva. Krize poddanského hospodářství, způsobená třicetiletou válkou, se v mnoha případech projevila neuhrazením vyměřených splátek za usedlost nebo přerušením plynulého vedení pozemkových knih.¹⁴⁸

Zakoupená držba mohla sloužit jako nástroj ke zvýšení efektivity hospodaření poddaných a vytvoření stabilní vrstvy usedlého vesnického obyvatelstva, pro které představovala právní a majetkovou jistotu. Rovněž v době po třicetileté válce se jako zásadní ukazuje rodinná kontinuita v rámci hospodaření na venkovské usedlosti, která sloužila k uklidnění poměrů a znovuoobnovení hospodářské prosperity. Proto se vrchnost snažila zabránit odchodům usedlého poddanského obyvatelstva a podporovala předání venkovských usedlostí z generace na generaci a též obnovovala zakoupenou držbu nemovitosti.¹⁴⁹

4.2. Nezakoupená držba

Nezakoupená držba představovala charakteristický případ zhoršení právní situace poddanského obyvatelstva v rámci sociálního postavení v zemi. Tento způsob držby znamenal pro poddané řadu nepříznivých požadavků, které byli nuceni respektovat. Vrchnost měla pravomoc s nezakoupenou nemovitostí svévolně nakládat, kupříkladu ji poddanému libovolně odejmout či navýšit povinnosti s ní spjaté. V případě nezakoupené držby neměl poddaný nárok na dědičné právo. Jednou z mála výhod zmíněného typu vlastnictví byla skutečnost, že v případě živelné pohromy, která usedlost postihla, veškerá poškození hradila vrchnost. Pro

---

¹⁴⁷ J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 70; J. TLAPÁK, *K některým otázkám*, s. 191.

¹⁴⁸ *Naučný slovník 13*, s. 87-88; J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 62.

¹⁴⁹ J. TLAPÁK, *K některým otázkám*, s. 193; J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 61-62.

poddané však v mnoha případech tato držba znamenala nestabilitu a celkově bezvýhodnou situaci.¹⁵⁰

Nezakoupená držba se v Čechách nejvíce vyskytovala v táborském a čáslavském kraji, v době pobělohorské pak nejvíce převládala na Pelhřimovsku a rovněž v méně úrodných oblastech prácheňského, klatovského, plzeňského či berounského kraje. Poměrně větší rozšíření nezakoupené držby proběhlo na jižní Moravě, a to v důsledku rozsáhlejšího zpusťování po třicetileté válce. Na přelomu 17. a 18. století nepřevýšila nezakoupená držba v českých zemích čtvrtinu z celkového osídlení, na jižní Moravě tvořila až polovinu. V 70. a 80. letech 18. století docházelo ke znovuobnovení purkrechtu v českých zemích a následně na přelomu 18. a 19. století neustále rostly počty závdavků na zakoupené nemovitosti. V této době je pro závdavek a následné splátky charakteristická vysoká cena, setkáme se však i s případy, kdy byla zákupní cena uhrazena v hotovosti.¹⁵¹

4.3. Poddanská odúmrt'

Odúmrt' lze vysvětlit jako právo feudálního pána, čili svrchovaného vlastníka, ujmout se veškerého pozůstalého poddanského majetku, který byl zanechán bez právních dědiců. Odúmrt' se jako právní instituce začala vyvíjet až po zavedení emfyteutického práva v Čechách, tedy od konce 13. století. Do té doby zacházela vrchnost s poddanským majetkem vcelku neomezeně. Zásluhou emfyteutických smluv se během 13. a 14. století poměr poddaného ke statku pevněji zakotvil a přesněji stanovil. Vrchnost se však úplně nevzdala nároku na dědictví po poddaných, přičemž hranice mezi nároky feudálního pána a dědičným právem poddanského obyvatelstva byla na jednotlivých panstvích různá. V některém případě se vztahovala pouze na přímé potomky hospodáře, jindy se naopak týkala i širšího příbuzenstva.¹⁵²

Poddanská odúmrt' se na konci 14. století stala součástí sporu mezi pražským arcibiskupem Janem z Jenštejna a učeným mistrem Vojtěchem Raňkovým z Ježova. Jan z Jenštejna prosazoval zrušení odúmrti na arcibiskupských statcích, jelikož dle jeho tvrzení nebylo odejmutí pozůstalého poddanského majetku na mnoha panstvích tehdy tak obvyklé. Proti jeho názorům však vystoupil Vojtěch Raňkův z Ježova, který zastával mínění, že odúmrt' nabyla právní platnosti zásluhou dávného a dlouholetého zvyku. Shodné stanovisko s Janem z Jenštejna rovněž zastával Mistr Jan Hus a další učitelé vysokého učení pražského. Na počátku

---

¹⁵⁰ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 116-118; J. TLAPÁK, *K některým otázkám*, s. 193.

¹⁵¹ J. TLAPÁK, *K některým otázkám*, s. 180,196; *Naučný slovník 13*, s. 89.

¹⁵² J. HANZAL, *Vývoj*, s. 146; *Ottův slovník naučný 18*, Praha 1902, s. 644; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 200; H. GREGOROVÁ, *Pozemkové knihy*, s. 293; K. KROFTA, *Přehled*, s. 30.

15. století se setkáváme s rostoucím počtem odúmrtních osvobození u poddanských měst a vesnic, na základě toho byly následně poddaným v mnoha případech zvyšovány naturální či peněžní dávky. Tento rozvoj přerušil nástup doby husitské a až do poloviny 16. století byl vývoj odúmrti omezen. Ve větší míře se s ním opět setkáváme od druhé poloviny 16. století na panstvích, která se plánovitě a celkem rychle přeměnila z rentovního na režijní velkostatek.¹⁵³

Dle předpisů a instrukcí byly stanoveny podmínky, kdy má vrchnost na poddanskou usedlost nárok: V případě, že hospodář zemřel a pozůstalá manželka se znovu neprovdala, jedna polovinu statku připadla vdově a druhá vrchnosti. Jestliže měl zesnulý hospodář potomky, poté se usedlost rozdělila na třetiny mezi sirotky, vdovu a vrchnost, ta se ale v mnoha případech nároku na odúmrt' ve prospěch pozůstalých dětí vzdala. Pokud však zemřela i pozůstalá manželka a před tím se znovu neprovdala, přešel její podíl na vrchnost. Odúmrti nicméně nebyly řešeny všechny totožným způsobem, většinou záleželo na příslušném panství a rodinných poměrech.¹⁵⁴

4.4. Dědické právo

Rodina, která obhospodařovala usedlost, jež se předávala z pokolení na pokolení, byla typickým vzorem venkovského hospodářství. Dědické právo v 17. a 18. století bylo pro Čechy ustanoveno v roce 1627 na základě vydaného Obnoveného zřízení zemského, dle kterého byla posloupnost dědiců při řešení pozůstalosti určena stupněm příbuznosti k zesnulému hospodáři. K předání nemovitosti prostřednictvím dědictví nedocházelo jen příčinou úmrtí, ale časté bylo rovněž dobrovolné postoupení, většinou z důvodu stáří, onemocnění nebo naopak chudoby a dluhů.¹⁵⁵

Naprosto jednoznačné bylo dědické právo synů popř. vnuků po otci či dědovi, tedy mužských potomků v přímé příbuzenské linii. Nastala-li však situace, kdy měl zesnulý otec několik mužských potomků, nebylo dáno, který z nich měl na nemovitost větší nárok. Nalezneme též případy preference nejmladšího syna, neboť tímto krokem hospodář prodlužoval svou držbu venkovské usedlosti, nejstarší synové se pak mohli ujmout např. opuštěných usedlostí. Tuto záležitost měl vyřešit patent z roku 1787, vydaný císařem Josefem II., podle

---

¹⁵³ K. KROFTA, *Přehled*, s. 30; J. HANZAL, *Vývoj*, s. 147, 180; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 202.

¹⁵⁴ J. HANZAL, *Vývoj*, s. 150-151, 180.

¹⁵⁵ J. GRULICH, *Poddanská nemovitost*, s. 36-37; J. GRULICH, *Převody*, s. 122; J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 51.

kterého se dědicem má stát vždy nejstarší syn.¹⁵⁶ Při důkladnějším bádání je možné zjistit, že venkovské usedlosti přebírali rovněž potomci, kteří byli narozeni v různém pořadí. Lze tedy konstatovat, že pro určení nástupce, který hospodářství převezme, byla klíčová konkrétní situace v daného rodině.¹⁵⁷

Dcery a vnučky hospodáře měly nárok pouze na dědický podíl, právo na nemovitý majetek mohly uplatnit až v případě, že hospodář neměl žádného mužského potomka. Dědička však nemohla sama zajistit odpovídající funkčnost hospodářství, proto se nabyvatelem nemovitosti stal zpravidla její manžel. Zemřel-li hospodář v době, kdy jeho potomci dosud nedosáhli zletilého věku, nárok na nemovitost se přenesl na vdovu. Ta nebyla obvykle schopna dlouhodobě zabezpečit fungující chod hospodářství, a tak statek zanedlouho předala dorůstajícímu synovi anebo novému manželovi, který byl však povinen splácet usedlost ve prospěch pozůstalých potomků do sirotčí pokladny.

Vydaným patentem z roku 1791 byla posílena jak práva ovdovělých spolumajitelů usedlostí, tak práva pozůstalých dcer, které již mohly držet nemovitost samostatně. Setkáme se rovněž s případy, kdy byly manželky jmenovány spolumajitelkami, což bylo myšleno jako kompenzace, neboť jejich věno bylo zpravidla použito k vyplacení sourozenců vlastníka usedlosti. Tato skutečnost byla hlavním důvodem, proč byl nový hospodář nucen uzavřít jakýsi „rovný“ sňatek, jenž byl spojen s obdržáním odpovídajícího věna, čemuž předcházely předem domluvené svatby založené na sňatkových strategiích. Zejména pak u sourozenců dědiců nemovitosti se můžeme setkat s migrací do měst, neboť neměli nárok na převzetí usedlosti a museli čekat na vyplacení dědického podílu. Vydání patentu o zrušení nevolnictví pak bývá pokládáno za jeden ze zásadních podnětů směřujících k přesunu obyvatel z venkova do měst.¹⁵⁸

Z hlediska vnímání rodinných zájmů si lze povšimnout rozdílu spojeného s držbou nemovitosti, neboť v 18. století měli držitelé usedlostí na mysli užitek i širšího příbuzenstva, zatímco v pozdějším období se zaměřili pouze na prospěch nejužší rodiny, tedy vlastních potomků.¹⁵⁹

---

¹⁵⁶ Někteří badatelé však dospěli k závěru, že zákonné normy v ohledu nástupnictví nejstarších synů neměly na tuto záležitost příliš velký vliv, viz. J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 64.

¹⁵⁷ J. GRULICH, *Poddanská nemovitost*, s. 36-37; A. KLÁŠTERSKÁ, *Forma*, s. 105; J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 64; J. GRULICH, *Převody*, s. 118.

¹⁵⁸ J. GRULICH, *Poddanská nemovitost*, s. 36-37; J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 65, 71-73.

¹⁵⁹ J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 63.

4.5. Nápadnické právo

Tímto pojmem se rozumí zákonná dědická posloupnost držitelů statku. Dle selských zvyklostí byl po smrti hospodáře proveden převod usedlosti na jediného oprávněného dědice, který se označoval termínem nápadník. Hlavním důvodem pro předání nemovitosti jednomu držiteli bylo zachovat celistvost statku, zabránit jeho rozdělení a zároveň ztenčování hospodářství a zadlužování. Tento způsob převodu na jediného hospodáře prosazovala rovněž vrchnost, která si uvědomovala skutečnost, že jen v případě, pokud usedlost zdědí pouze jediný držitel, bude moci plnohodnotně plnit veškeré poddanské povinnosti. Nápadnické právo bylo jako zvláštní dědické právo pro selský stav poprvé ustanoveno v Německu v 70. letech 18. století. Posléze bylo vzorem pro nový vývoj nápadnického práva v Rakousku, jež bylo kodifikováno říšským zákonem z roku 1889.¹⁶⁰

Zásady, dle kterých se nápadnické právo podle tohoto zákona řídilo, byly tyto: Držitel statku pouze z vlastní vůle stanoví, zda bude usedlost podléhat zmiňovanému právu či nikoliv. V případě, že si hospodář zvolil nápadnické právo, byl statek posléze zapsán do zvláštních statkových desek. Držitel usedlosti však nebyl povinen řídit se zmiňovaným právem a měl mít též pravomoc rozhodnout o nastupujícím dědici ve svém testamentu. V případě, že by nastala situace, kdy hospodář závěť nese-psal, bude statek předán tzv. nápadníkovi, tedy muži v nejbližším příbuzném vztahu. Pokud se však objeví více mužů ve shodném stupni příbuzenství, tak bude zvolen ten nejstarší. Ostatním spoludědicům následně přísluší nárok na dědické podíly, k jejichž výměře sloužila jako základ buď stanovená katastrální cena statku, nebo cena odhadnutá a posléze upravena příslušným soudem.¹⁶¹

4.6. Výměnek

Výměnek¹⁶² vznikl za účelem zabezpečení základních životních potřeb starších, nemocných či práce neschopných rodinných příslušníků jako nezletilých dětí či tělesně postižených lidí. Jednalo se tedy o formu určitého sociálního zajištění znevýhodněných členů venkovských rodin na malých a středních venkovských usedlostech. Vyšší věk a zhoršující se zdravotní stav byly tedy nejčastější příčiny předání hospodářství nástupci. Výměnkáři nebyli

---

¹⁶⁰ *Ottův slovník naučný* 17, Praha 1901, s. 1013-1014; F. FIEDLER a kol., *Česká politika*, s. 85-87; Jaromír BÉLIC – Adolf KAMIŠ – Karel KUČERA, *Malý staročeský slovník*, Praha 1979, s. 157.

¹⁶¹ *Ottův slovník* 17, s. 1014-1015; F. FIEDLER a kol., *Česká politika* s. 88-89.

¹⁶² V pramenech nalezneme též slovesnou formu „vyměňovatí“ či „vyjmouti sobě“ anebo pojem „výminek“. Na Moravě bylo rozšířeno označení „výměna“. Z německého jazyka se pro výměnek používal výraz „Ausgeding“ nebo „Auszug“, viz J. KOZLÍK, *Výměnkářská otázka*, s. 67; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 435-436.

však pouze staří či nemocní lidé neschopní namáhavější práce, ale mohlo se též jednat o poměrně mladého člověka. Dalším důvodem k postoupení usedlosti mohlo být zadlužení či hospodářské těžkosti.¹⁶³

Hlavním úkolem výměnku bylo obstarat výměnkářům obydlí, jídlo a další nezbytné potřeby a služby, např. návštěvu lékaře či zaopatření pohřbu. Pro výměnkáře bylo charakteristické obývání stavebně odděleného prostoru, držení dobytka či obhospodařování menší části půdy. Do počátku 18. století byl výměnek zpravidla ve formě naturální, v pozdější době i peněžní. Požadavky výměnkářů a výše dávek se lišily nejen dle kraje, záleželo rovněž na úrodnosti půdy nebo velikosti či výnosnosti hospodářství.¹⁶⁴

Emfyteutické právo zavedené v průběhu 13. a 14. století, jehož zásadním znakem byla dědičná držba poddanské půdy, znamenalo vhodnou příležitost pro zřizování výměnků. Lze tedy konstatovat, že zavádění výměnků souviselo se zlepšením právního postavení poddanského obyvatelstva a částečně též s venkovskou samosprávou. První písemné zmínky o výměnku se u nás objevují již na počátku 15. století,¹⁶⁵ se záznamy o výměncích se poté častěji setkáváme až od 16. století, jelikož v tomto období se ustálilo vedení pozemkových knih a výměnky se staly součástí jejich zápisů.¹⁶⁶

Hospodář na základě výměnkové smlouvy postoupil své vlastnické právo ke statku nástupci, se kterým byl zpravidla v příbuzenském vztahu. Pokud však hospodář neměl žádného vlastního dědice ani vhodnou osobu v rámci příbuzenstva, jednou z možností bylo poté nemovitost prodat. S novým majitelem nebyl však minulý hospodář příbuzensky spřízněn, což bylo pro nového držitele mnohdy problematické, neboť byl jako nastupující hospodář vázán povinností doživotně odvádět výměnkáři předem stanovené dávky.¹⁶⁷

Stinnou stránkou výměnků bylo zatěžování hospodaření statku, tedy snižování výnosnosti, a tudíž ohrožení plnění povinností vůči vrchnosti. Ve druhé polovině 18. století bylo proto vydáno několik nařízení, na jejichž základě nesměla výše výměnku neúměrně zatížit výnosnost hospodářství. Dále byl stanoven věk hospodáře, který statek předal svému nástupci, neboť

---

¹⁶³ J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 67; A. KLÁŠTERSKÁ, *Forma*, s. 106; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 435.

¹⁶⁴ J. KOZLÍK, *Výměnkářská otázka*, s. 67, 74; J. GRULICH – M. SKOŘEPOVÁ, *Rodinná kontinuita*, s. 69; *Naučený slovník zemědělský 12*, Praha 1989, s. 577; V. PROCHÁZKA, *Poddanská nemovitost*, s. 435.

¹⁶⁵ Nejstarší záznam o výměnku v českých zemích je datován k roku 1416. Rodiče postupující usedlost svému synovi, pro svou obživu si vymínily čtvrt lánu, který jim musí syn orat, hnojit a osívat, viz J. KOZLÍK, *Výměnkářská otázka*, s. 71-72; A. KLÁŠTERSKÁ, *Forma*, s. 99.

¹⁶⁶ J. KOZLÍK, *Výměnkářská otázka*, s. 67, 72, 111-112.

¹⁶⁷ A. KLÁŠTERSKÁ, *Forma*, s. 96, 107, 110, 126.

vrchnost nechtěla, aby na výměnek odcházeli mladí a práce schopní lidé. Výměnek byl rovněž překážkou při prodeji usedlosti, neboť představoval pro nového hospodáře značené břemeno. I přes tyto okolnosti musel však být výhodný pro obě strany, což nám značí rovněž skutečnost, že se v rámci venkovských usedlostí zachoval až do poloviny 20. století.¹⁶⁸

4.7. Povinnost řádného hospodáře a závazky vrchnosti

Povinnost řádně vésti hospodářství měl buďto člověk, který spravoval usedlost a zároveň se nacházel vůči své vrchnosti v poddanském stavu, či osoba, která vstupovala do poddanství při převzetí usedlosti. Z konkrétních případů lze vyjmenovat např. povinnost udržování hospodářských budov, dále chov plného stavu dobytka či náležité a produktivní obhospodařování zemědělské půdy. Poddaní se v případě stanovených povinností řídili dle příslušných vrchnostenských instrukcí.¹⁶⁹

Vrchnost se však nestarala pouze o řádný chod jednotlivých usedlostí, nýbrž také o správu celé vesnice, z čehož vyplývá např. obsazování neobhospodařovaných či zpustlých usedlostí. Feudální pán měl rovněž právo provádět úpravy spojené s rozsahem usedlostí, např. spojení dvou statků v jeden, nebo k nově vzniklému hospodářství připojit polnosti od jiné či zrušené usedlosti, což se často týkalo zpustlých usedlostí. Vrchnost však rovněž mohla zrušený statek začlenit do svých dvorů anebo rozdělit v podobě nezakoupených částí mezi sedláky s již zakoupenými usedlostmi. Přidělení zpustlé půdy ve formě nezakoupené držby sloužilo tudíž jako nástroj vrchnostenské hospodářské politiky, neboť směřovalo ke stálému příjmu.¹⁷⁰

Vrchnost měla vůči svým poddaným rovněž závazky, jednalo se např. o podporu v nouzi či hospodářské nesoběstačnosti nebo při postižení obyvatel živelnou pohromou. V těchto případech byla poddaným nejčastěji poskytnuta peněžní půjčka či obživa v podobě obilí a dobytka. Jednou z nejčastějších pomoci od vrchnosti bylo též poskytnutí příspěvku při stavbě domu, ten byl však mnohdy podmíněn povinností poddaného stavět.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ A. KLÁŠTERSKÁ, *Forma*, s. 99, 127-128; *Naučený slovník 12*, s. 577.

¹⁶⁹ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 189-190, 193

¹⁷⁰ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 122-124, 195.

¹⁷¹ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 196-199.

5. Rozbor pramenů

5.1. Charakteristika zkoumaných pozemkových knih

Pro zpracování diplomové práce byly zvoleny tři pozemkové knihy. Prvním pramenem je Pozemková kniha panství Lnáře z let (1690) 1695-1706 (1717),¹⁷² druhým Pozemková kniha vsi Hvožd'an, datovaná do let (1719) 1720-1748,¹⁷³ a třetím pramenem Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře, která pochází z let 1696-1745 (1830).¹⁷⁴ Všechny tři uvedené úřední knihy jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Třeboni ve fondu Velkostatek Lnáře 1556-1948 (1949) a jsou rovněž zpřístupněny v digitální podobě v DigiArchivu SOA v Třeboni. V rámci diplomové práce bude pro pramen Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře užíváno zkrácené označení Kniha mlýnů.

5.2. Popis vnější

Psací látkou všech zmiňovaných pramenů je papír, jenž byl spojen do vazby, která představovala knihu obdélníkového tvaru. U Pozemkové knihy panství Lnáře a Knihy mlýnů nalezneme původní celokoženou vazbu ozdobenou slepotiskem, naproti tomu Pozemková kniha vsi Hvožd'any má dnes již přední i zadní desky přelepeny červeným papírovým přebalem, kůže pak zůstala pouze na hřbetu knihy. V žádném z předkládaných pramenů se nenachází linkování. Na řadě papírů ve zkoumaných pozemkových knihách se v různém stupni kvality dochoval původní filigrán.¹⁷⁵

Pozemková kniha panství Lnáře

Pozemková kniha panství Lnáře činí na délku 42,5 cm, na šířku 28 cm a její tloušťka dosahuje 11,5 cm. Kožený hřbet knihy je značně poškozen a na deskách je viditelné opotřebení. Jak bylo již zmíněno v předešlém odstavci, desky jsou ozdobeny slepotiskem, ten je však místy poškozen. Ořízka knihy je zbarvena červenými a černými pruhy.

V horní části hřbetu je patrný text, který byl však přelepen signaturou pramene v kombinaci římských a arabských čísel „XII 5,“ v dolní části hřbetu se pak nachází ještě pořadové číslo „6.“ Toto číselné označení spolu s původním místem uložení nalezneme rovněž

---

¹⁷² SOA Třeboň, fond Velkostatek Lnáře 1556–1948 (1949), inv. č. 396, kn. 382.

¹⁷³ SOA Třeboň, fond Vs Lnáře 1556–1948 (1949), inv. č. 413, kn. 399.

¹⁷⁴ SOA Třeboň, fond Vs Lnáře 1556–1948 (1949), inv. č. 454, kn. 440.

¹⁷⁵ K níže uvedeným filigránům se nepodařilo přiřadit konkrétní papírnu, ze které byl papír, použitý ve zkoumaných pozemkových knihách, expedován.

uvedené na vnitřní straně desek. Knihu dříve uzavíraly dva kožené řemínky, nyní jsou oba přetrženy. Listy byly uprostřed opatřeny filigránem v podobě trojlístku, který má z obou stran stonku výstupek.¹⁷⁶ V knize se objevuje razítko modré barvy se znakem a textem „Velkostatek Lnáře.“ Opotřebením a stářím pramene je viditelné na zbarvení papíru, který je v mnoha případech zažloutlý či špinavý.

Pramen obsahuje 483 folií, z tohoto počtu zahrnuje ves Hvožd'any folia 386-455. Číslo folia se nachází v pravé horní části listu, jednalo se o arabské číslice. Posléze byla tato kniha ještě očíslována obyčejnou tužkou, rovněž arabskými čísly, která nalezneme v dolní části listu. Toto číslování však začíná číslicí 810 a nachází se pouze na listech, které obsahují text. Na konci knihy nalezneme rejstřík uspořádaný dle jednotlivých vesnic, v rámci kterých jsou poté vypsáni majitelé usedlostí společně i s číslem stránky.

Každá usedlost v knize je uprostřed v horní části listu označena majuskulní literou N a pořadovým číslem v podobě arabské číslice. Zmiňovaný pramen většinou obsahuje krátké zápisy na čtvrtinu stránky či středně dlouhé přibližně na polovinu. V knize nalezneme 21 krátkých zápisů, které se průměrně rozprostírají na tři až šest řádků a týkají se jednoho držitele usedlosti. Záznamů o dvou majitelích k jedné usedlosti je v knize sedm a zápis o třech majitelích se v knize nachází pouze jeden. Výjimkou je záznam týkající se hospody, ten zabírá celou stránku, ale vztahuje se pouze k jednomu majiteli. Veškeré zápisy vedené pro ves Hvožd'any jsou jednostranné. Ve sledovaném období, tedy od roku 1695-1717, se ve Hvožd'anech nacházelo 29 čísel, z nichž bylo 16 chalup, 12 gruntů a jedna hospoda. Součástí každého zápisu jsou peněžní jednotky, zpravidla se jednalo o groše, ale setkáme se rovněž se zlatými.

Pozemková kniha vsi Hvožd'an

Rozměry Pozemkové knihy vsi Hvožd'any dosahují 21 cm na šířku, 33 cm na délku a tloušťka činí 2 cm. Na přelepených deskách se v levé horní části nachází registrační štítek s názvem archivu, fondu, číslem knihy, signaturou a pořadovým číslem. Kožený hřbet zůstal zachovaný, v horní části pak nalezneme nápis „Ves Hvožd'an“. Hřbet knihy dále obsahuje shodnou signaturu s Pozemkovou knihou panství Lnáře a pořadové číslo „23.“

---

¹⁷⁶ Filigrán trojlístku se vyskytoval v 15. století v italských papírnách – Neapol, Padova, Vicenza či Florencie. Dále jsou v publikaci uváděny papírny ve městech jako Vídeň nebo Bruggy, viz Charles-Moiïse BRIQUET, *Les filigranes*, sv. 2, s. 363.

V knize se nenachází foliace ani paginace, nelze tedy určit, kolik folií zahrnovala kniha celkem. Pro každou usedlost byly zpravidla vyhrazeny dva až tři listy. Zápisy byly psány oboustranně, součástí pramene byly také okraje po obou stranách, které se většinou nacházely pouze na prvním listu v rámci zápisu pro jednotlivé usedlosti. V levé části okraje je uvedena majuskulní litera N a číslo usedlosti, v pravé části se pak ve třech sloupcích nachází peněžní jednotky zlaté, krejčary a denáry. Okraje byly předem narýsovány na prvním listu pro každou usedlost, neboť se nacházejí i v záznamech, jež obsahují pouze nadpis bez dalšího textu. Stejným způsobem byly do knihy předeepsány i zkratky jednotlivých peněžních jednotek, které nalezneme v pravém horním rohu, rovněž u všech zaznamenaných usedlostí. Předkládaný pramen obsahuje filigrán v podobě obličejce s šaškovskou čepicí a pěticípmým límcem.¹⁷⁷ Na prvním listu v knize se rovněž nachází razítko Velkostatku Lnáře. Do knihy bylo vloženo několik listů, dokumentujících poslední vůli Maruše Liškové z Kasejovice, datované do roku 1685, a dále výtah z „poznámenání radošického.“¹⁷⁸

Kniha mlýnů

Kniha mlýnů měří na délku 30,5 cm, na šířku 20 cm a na tloušťku dosahuje 3,7 cm. Hřbet knihy nezůstal zachovaný, nalezneme na něm pouze zbytky původní kožené vazby s dřívějším označením pramene „Blatná 95.“ Na přední části desek je v horní polovině uveden text ve znění: „Kniha zápisní mlejnuv na panství Schlieselburgském 1696,“ počátek písmena slov „kniha“ a „mlejnuv“ však byla přelepena papírem. Pod uvedeným názvem knihy jsou menším písmem ještě zapsány roky 1696 a 1855 a nečitelné razítko. Přední desky v dolní polovině a celé zadní desky jsou ozdobeny slepotiskem, ten byl však na předních deskách zčásti přelepen registračním štítkem s názvem archivu, fondu a číslem knihy. Slepotisk na zadních deskách je značně poškozen, nejlépe se zachoval uprostřed knihy, kde se v rámci zdobení nachází dvouocasý lev s korunou.

V této knize nalezneme tři filigrány, první má podobu menšího znaku, druhým je písmeno M¹⁷⁹ a třetí filigrán znázorňuje dvouhlavou orlici s erbem na prsou a květinou v erbu.¹⁸⁰ Na vnitřní straně desek nalezneme červenou blíže neidentifikovatelnou pečeť přivázanou zeleným

---

¹⁷⁷ U filigránu zobrazující šaška se nejednalo o konkrétní papírnu, ale byl znakem velikosti papíru. Informace byla zjištěna na základě konzultace s Ing. Marií Benešovou ze SOKA Jihlava.

¹⁷⁸ Jedná se o výtah z pozemkové knihy, který obsahuje soupis jednotlivých obyvatel rozdělených na držitele gruntů a chalup.

¹⁷⁹ K těmto filigránům nebyly nalezeny podrobnější informace.

¹⁸⁰ Jedná se o filigrán z konce 16. a počátku 17. století, ve spojitosti s ním jsou uváděna rakouská města Gratz a Oberwölz a město Praha, viz Ch. M. BRIQUET, *Les filigranes*, sv. 1, s. 363.

provázkem vevázaným do knihy. Foliace se v knize nachází v pravém horním rohu, byla však do pramene doplněna až poději. Zápis o hvožd'anském mlýně zahrnuje folia 119-121. Nelze však určit celkový počet folií v knize, neboť číslování nebylo provedeno až do konce pramene.

5.3. Popis vnitřní

Texty byly psány ručně a jako psací materiál byl použit černý inkoust, který se zpravidla propil na druhou stranu listu. Nadpisy v úředních knihách byly napsány ozdobným novogotickým kresleným písmem a ostatní text novogotickou kurzívou. Knihy jsou uspořádány dle vesnic a poté dle jednotlivých usedlostí, které mají vyčleněno několik stránek. V rámci usedlosti jsou poté zápisy vedeny chronologicky. V případě názvu zámku či panství je ve všech pramenech shodně uvedeno německé pojmenování „Schlüsselburg.“ Ve zkoumaných pozemkových knihách byly vedle slov jako „svatý“, „milostivá“, „vrchnost“ a latinském výrazu pro „rok“ zkráceně zaznamenány také peněžní a měrné jednotky.

Pozemková kniha panství Lnáře

Pozemková kniha panství Lnáře je psaná převážně v češtině, zápisy však obsahují i několik slov v latině, jako rok, měsíc či kancelář. Názvy vesnic jsou nadepsány ozdobným a větším písmem, taktéž usedlosti a jména držitelů nemovitostí jsou výraznější než zbývající text. V části věnované vsi Hvožd'any nalezneme tři písařské ruce, lze je rozlišit na písaře (A), (B) a (C). Písař (A) má velmi dobře čitelné drobnější písmo, dřík u písmene „s“ často protahuje pod dolní dotažnici. Zmíněný písař pořizoval do knihy zápisy v roce 1695 a byl tak autorem největšího počtu záznamů pro ves Hvožd'any. Od písaře (B) následně pocházejí záznamy z roku 1706, a to konkrétně šest zápisů. Jako místo, kde byly zápisy pořizeny, uvádí písař kancelář. Písmo má oproti předchozímu písaři méně úhledné a na první pohled působí nečitelně, písmo je taktéž drobnější se sklonem vpravo. Výraz „rok“ zaznamenává latinsky a zkráceně, naopak písař (A) před datací uvádí české slovo „léta.“ Písaři (C) náleží zápis z roku 1717, který byl v rámci vsi Hvožd'any pořizený pouze u jedné usedlosti. Jeho písmo je rovněž drobnější a v porovnání s písařem (B) úhlednější s nepatrným sklonem vpravo, mezi slovy nechává větší mezery. Jako místo zápisu písař (C) uvádí kancelář na zámku ve Lnářích.

Datace v Pozemkové knize lnářského panství byla vždy úplná, písař (A) začínal nejdříve rokem, poté následoval den a nakonec měsíc. Písař (B) naopak dataci započal zpravidla dnem, poté měsícem a nakonec rokem, taktéž i písař (C). V té části Pozemkové knihy, která byla vedena pro ves Hvožd'any, se setkáme se třemi, respektive se čtyřmi daty. Nejstarším a zároveň

u mnoha usedlostí jediným datem byl 30. březen 1695.¹⁸¹ V zápisech pořizovaných písařem (B) se vyskytují dvě data, tedy 30. nebo 31. března¹⁸² roku 1706 a záznam od písaře (C) uvádí datum 22. ledna 1717.¹⁸³ Všichni tři písaři název měsíce zapisovali latinsky.

Pozemková kniha vsi Hvožd'an

Jazykem Pozemkové knihy vsi Hvožd'any byla čeština, u zápisů příslušných k roku 1736 se však ojediněle setkáme i s německým textem. Zpravidla v každém záznamu pak narazíme na německá slova „an jetz“, jež v překladu znamenají právě teď. V textu je toto slovní spojení použito v souvislosti s označením tehdejšího držitele usedlosti. Slova „vizitační“ a „komise“ jsou v prameni zapsány latinsky.

V knize se nachází čtyři písařské ruce, které si lze pojmenovat jako písař (1), (2), (3) a (4). Písař (1) psal vždy první a druhou část zápisu, která byla ustálená pro všechny usedlosti a následně záznamy, které se vztahovaly k rokům 1720 a 1721. Slovo „suma“ zapisoval pomocí zkratky ve formě kontrakce a počáteční písmeno „S“ bylo oproti zbylému textu nezvykle velké. Od písaře (2) nalezneme v knize zápisy z roku 1726, bližší dataci v záznamech neuvádí.¹⁸⁴ Písmo má oproti písaři (1) drobnější a inkoust je v porovnání s ostatním textem vybledlejší. Některé zápisy příslušné k tomuto roku obsahují v rámci textu sumu v peněžních jednotkách zlatý, krejcar a denár. Roky 1728, 1730, 1736 byly zaznamenány písařem (3). Jeho písmo se sklonem vpravo působí vcelku neúhledně, některá písmena nadměrně protahuje pod dolní dotaznici. Úplná datace je uváděna pouze u roku 1728, a to 16. ledna.¹⁸⁵ Písař (4) psal většinou poslední zápis k dané usedlosti příslušný k roku 1748, spolu s ním je ve většině záznamů uvedený také den a měsíc, v tomto případě šlo o 5. března¹⁸⁶ a 5. dubna.¹⁸⁷ Písaři (3) a (4) používali pro pojem celková suma slovo „latus.“ Zápisy pořizené písaři (2) a (3) jsou zpravidla krátké v rozmezí jednoho až dvou řádků, u písaře (4) se počet řádku dle jednotlivých usedlostí liší. Delší záznamy jsou pak pořizovány v případě, že byla nemovitost převedena na nového držitele, v těchto zápisech se poté nacházejí i jiné datace, jež nejsou pro ustálený formulář v pozemkové knize běžné.

---

¹⁸¹ Dne 30. března 1695 byla středa před Zeleným čtvrtkem, viz Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 531.

¹⁸² Dne 30. března 1706 bylo úterý a 31. března 1706 středa, opět před Zeleným čtvrtkem, viz M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 533.

¹⁸³ Dne 22. ledna 1717 byl pátek, viz TAMTÉŽ, s. 518.

¹⁸⁴ Úplná datace se nachází jen v případě zápisu nového majitele, které by bylo příslušeném k uvedenému roku.

¹⁸⁵ Dne 16. ledna 1728 byl pátek, M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 518.

¹⁸⁶ Dne 5. března 1748 bylo úterý, viz TAMTÉŽ, s. 553.

¹⁸⁷ Dne 5. dubna 1748 byl pátek před Velikonocemi, TAMTÉŽ.

V době vedení této úřední knihy se ve Hvožd'anech nacházelo 32 usedlostí (pozemková kniha uvádí 34, je mezi nimi zahrnuta i hospoda a mlýn). Poslední stránka obsahuje údaje o obecních polích a lukách. Zápis k číslům 33 a 34 obsahuje pouze nadepsaný text. První z nich zmiňuje „Mlejn“, zatímco ten druhý reflektuje poddaného, jenž má obživu z panského pole. Čtyři usedlosti jsou evidovány jako pusté, jména jejich původních majitelů jsou pak zapsána dohromady na jednom listu. Zápisy jednotlivých usedlostí většinou zahrnovaly jednu až dvě stránky, výjimkou byly pak tři záznamy na konci knihy, které čítaly více jak dvě stránky.

Knihy mlýnů

Část věnovaná hvožd'anskému mlýnu, byla napsána převážně v češtině. Ve smlouvách a přehledu splátek se pak setkáme s latinskými výrazy v souvislosti s datací. Měsíc říjen nalezneme zapsaný ve třech podobách, buď jako celý název latinsky, dále byl měsíc uveden ve zkrácené podobě „Octob.“ anebo v kombinaci s arabským číslem „8“ a koncem názvu měsíce „bris“. Měsíc listopad byl zapsán taktéž ve třech podobách, jednak jako celý název měsíce v latině, následně v kombinaci arabského čísla a textu „9bris“ anebo byl konec názvu měsíce ještě zkrácen „9br.“ Měsíc prosinec byl naopak zaznamenán je ve dvou podobách, a to v kombinaci římského čísla a textu „xbris“ či pouze jako „xbr.“ V češtině je pak zapsán pouze měsíc duben. V přehledu splátek se pak ještě ve spojení s datací nachází slova jako „splatil“, „odvedl“, „zaplatil“ či „složil“ zapsaná jak v češtině, tak v němčině. Zápisy obsahují rovněž zkratky v podobě jak jednotek peněžních – kopa grošů, kopa grošů míšeňský, zlatý, krejcar a denár, tak měrných – strych.

V Knize mlýnů se nachází pět písařských rukou, které lze označit jako písaře (A), (B), (C), (D) a (E). Písař (A) působil v letech 1696-1697, tudíž sepsal smlouvu mezi majitelem panství a mlynářem, následný inventář mlýna a první dva řádky, které jsou součástí přehledu splátek. Písař (B) je autorem smlouvy z roku 1698 mezi tehdejší mlynářem a tím nově nastupujícím a rovněž záznamů z let 1698 a 1703, které obsahují soupis splátek. Další tři písařské ruce již nalezneme pouze v přehledu splátek, ten byl veden pro jednotlivé roky, a to v letech 1696-1714. Ke každému roku pak příslušel krátký text zpravidla na jeden řádek. Od písaře (C) pocházejí údaje z let 1704-1707, následující záznamy vedené v letech 1708-1712 pak přísluší písaři (D). Písař (E) je poté autorem posledních dvou zápisů pro roky 1713 a 1714. Písař (A) má dobře čitelné a úhledné písmo se sklonem vpravo. Větším písmem oproti ostatnímu textu je zapsán nadpis, první řádek a datace. Zápis od písaře (B) působí na první pohled nečitelně, především kvůli nadměrnému protahování dříku pod dolní dotažnici, jenž zasahuje do dalších slov. Větším a úhlednějším písmem než ostatní text byl zapsán nadpis a poprvé zmíněna jména nynějšího a

budoucí mlynáře. U písařů (C), (D) a (E) nelze blíže rozebrat jednotlivá písmena, neboť zápisy příslušné k jednotlivým písařům jsou velmi stručné. Jejich rozlišení je tedy viditelné především u číslovek či sklonu písma.

5.4. Struktura a obsah zápisů

Vybrané pozemkové knihy byly vedeny ve vrchnostenské kanceláři na zámku ve Lnářích. Pozemková kniha panství Lnáře a Kniha mlýnů vznikly v období, kdy majitelem lnářského panství byl Tomáš Zacheus Černín. V době vedení Pozemkové knihy vsi Hvožděny byli majiteli panství Küniglové, ti jej vlastnili až do roku 1745, kdy panství zakoupil hrabě František Karel Rudolf Swéerts-Sporck.¹⁸⁸

Pozemková kniha panství Lnáře

Pozemková kniha panství Lnáře obsahuje zpravidla stručné zápisy, které začínají číslem a typem usedlosti, pak následuje jméno tehdejšího hospodáře,¹⁸⁹ jemuž zpravidla předcházeli i minulý držitel.¹⁹⁰ Zápis poté pokračuje ustálenou formulací v této podobě: „Léta 1695 dne 30. Martii v přítomnosti Jakuba Neřáda rychtáře vsi Mladého Smolivce a Vavřince Voráče konšela vsi Zahořice.“¹⁹¹ V některých záznamech bývá po dataci v rámci ustálené formulace uvedeno slovní spojení „ta chalupa“ či „ten grunt,“ v jiných se tato slova nachází až po ní. Dále následuje stanovená peněžní suma v kopách míšeňských grošů, uvedena zpravidla ve spojení se slovem „šacována“ nebo delší formulací ve znění: „šacován vedle jinších sousedův.“ Před peněžní sumou se v některých zápisech setkáme rovněž s informací, že usedlost byla před zakoupením zpustlá.

Ostatní text zaznamenaný v rámci jednotlivých usedlostí obsahoval odlišné údaje. Mezi ty nejběžnější lze zařadit sdělení, jestli k dané usedlosti náleželi nápadníci nebo zda hospodář odváděl platbu ke kostelnímu záduší a v jaké výši. V případě sourozenců držitele usedlosti, kteří na ni již neměli nárok se v zápise ve spojení s nimi uvádí termín „vybyti“ a poté následoval text ve znění: „více tu co pohledávati nemají.“ Pokud ale zatím vypořádání se sourozenci

---

¹⁸⁸ V. ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl I., s. 35-40; V ČERVENKA, *Šlechtické rody*, Díl II., s. 8-9.

¹⁸⁹ Ve všech zápisech vedených v této Pozemkové knize jsou jak předešlý, tak tehdejší držitelé usedlosti uvedeni muži, až na jednu výjimku a to u chalupy č. 22, kde je jako držitelka zapsána vdova Magdaléna Tůmova.

¹⁹⁰ V zápise pořízeném pro chalupu č. 1 se vedle jména držitele nachází rovněž informace, že nemovitost stojí na obecním místě.

¹⁹¹ Tato ustálená formulace není uvedena u gruntu č.11, neboť byl v době pořízení zápisu pustý a pole ležela ladem. A též u chalupy č. 29, která se nacházela na gruntu jiného držitele. V zápise u chalupy č. 17 se po dataci nejprve nachází text ve znění: „ujal nynější držitel Václav Fišar tu chalupu pustou kterou sobě stavěti bude,“ až poté následuje ustálená formulace. U chalupy č. 25 se setkáme s podobným textem: „ujal tu chalupu vejš jmenovaný Matěj Jedlička.“ Chalupa č. 28 je označena jako podružná a před ustálenou formulací nalezneme sdělení, že nemovitost stojí na obecním místě.

neproběhlo, byla v textu zpravidla uvedena částka, kterou jim byl hospodář povinen vyplatit. V jednom případě se pak setkáme s pojmem „výměnek,“ který byl určen pro rodiče majitele. Mezi další údaje zaznamenané v knize patřila rovněž stanovená suma, kterou byl hospodář povinen zaplatit předchozímu držiteli usedlosti nebo po něm pozůstalé manželce a potomkům, setkáme se však i s opačným jevem, a to dluhy, jimiž byla usedlost po minulém hospodáři zatížena. V souvislosti se sourozenci tehdejšího či potomky předešlého držitele narazíme v některých případech na označení „zběhlý,“ což byli lidé, kteří panství opustili a jejich podíl v tom případě náležel vrchnosti. U jedné nemovitosti byla součástí zápisů také rozloha pole a louky, jež k ní patřila. Na konci textu u jednotlivých usedlostí se rovněž nachází různé formulace v tomto znění: „od milostivé vrchnosti (za dědičnou) odevzdána / darována / zanechána / za vlastní dána“ nebo „ponechána ostatní suma, aby dobrým / lepším hospodářem byl“ či „ostatní suma ta jest mu od milostivé vrchnosti darována.“

V Pozemkové knize paství Lnáře se vedle záznamů datovaných v roce 1695, které byly pořízeny pro každou usedlost, nachází u sedmi z nich rovněž zápisy z roku 1706, důvodem jejich pořízení byl nový držitel usedlosti. V nadpisech je vždy zmíněno jeho jméno a poté následuje „šacovaná“ suma, ta byla zpravidla shodná s částkou zapsanou v předešlém záznamu, jehož obsah nový záznam většinou rekapituloval. V zápisech z roku 1706 se nachází tato formulace: „Stal se tento zápis na Cancellarii v přítomnosti rychtáře Pavla Pobudy, dne 30. Martii A[nn]o 1706,“ u pěti záznamů je toto sdělení uvedeno až na konci textu, u zbývajících dvou na začátku. U jedné usedlosti nalezneme i zápis z roku 1717, pořízený v souvislosti s novým držitelem. Lze tedy vysledovat, že záznamy, které se týkaly poddaných z Hvožd'an, byly v rámci Pozemkové knihy pro lnářské panství pořizovány po 11 letech, nejednalo se však o pravidlo.

Pozemková kniha panství Lnáře byla vedle Hvožd'an dále vedena pro tyto vesnice: Chloumek, Kladrubce, Metly, Mladý Smolivec, Pozdyně, Předmíř, Radošice, Tisov, Újezd u Kasejovic, Víška a Zámlyní.

Pozemková kniha vsi Hvožd'an

V Pozemkové knize vsi Hvožd'any byl pro potřeby diplomové práce a z hlediska lepší orientace v předkládaném prameni rozdělen text jednotlivých usedlostí do tří částí. Kniha začíná formulací ve znění: „Podle slavné commissi visitationis uznání při tej vesnici se na gruntech vynašlo.“ Každý záznam byl nejprve opatřen číslem domu a pak následovalo jméno

hospodáře, většinou jich zde bylo uvedeno více. Dále se v textu nacházela formulace v podobě: „obživa na polích,“ „vynašlo se na polích,“ „při visitati vynašlo se,“ či pouze „vynašlo se“

V první části zápisu nalezneme údaje k polím, ta jsou rozdělena na druhou a třetí třídu na základě bonity půdy. Velikost polí je poté evidována v měrných jednotkách na strychy, věrtele a měřičky. Půda třetí třídy se nachází u všech usedlostí, což neplatí o půdě druhé třídy, která nebyla zapsána u osmi usedlostí.¹⁹² Následující záznam se věnoval lukám, jež se dělila na seno a otavu a byla vedena podle počtu sklizených vozů. Zatímco záznamy o senu nalezneme u všech usedlostí, s otavou se setkáme především u první poloviny, v té druhé se již vyskytují sporadicky, což lze konstatovat i o zápisech patřících k zahradě, která byla v této části také evidována.¹⁹³

Druhá část záznamů se věnuje částkám, které byly odváděny na záduší, buď na hvozd'anský kostel svatého Prokopa nebo na kostel svaté Voršily v Újezdci. Posléze následují záznamy o povinných platbách vrchnosti, kterými byla usedlost zatížena. V neposlední řadě byla zde uvedena částka, která měla být zanechána tehdejšímu či předchozímu držiteli anebo stanovená suma, jež náležela rodinným příslušníkům hospodáře. U částky, jež měla být ponechána současnému majiteli, se v některých záznamech nachází i tato slovní spojení: „aby dobrým hospodářem byl“ či „nynějšimu držiteli gruntu pro zákup zůstává.“ V zápisech u jednotlivých usedlostí je pořadí těchto údajů odlišné a nejsou vždy zastoupeny všechny zmíněné možnosti. Jediné, co se nachází u každé usedlosti, byla platba odváděná vrchnosti. Peněžní suma určená příbuzným byla poté ještě v některých zápisech podrobněji rozebrána.

Ve třetí části zápisů pak nalezneme několik peněžních částek, které byly odváděny v předem zvolených letech. První představovala sumu, jež byla v roce 1720 dána jako závdavek, a druhá stanovený roční vejrůnk. Posléze jsou v záznamech uvedené vybrané roky, v nichž hospodáři odváděli platby vrchnosti. V této části se rovněž u sedmi usedlostí setkáme s přidaným textem označeným jako „jiný trh“ a ve dvou případech pak „novým zápisem.“ Ty zpravidla obsahovaly datum pořízení, jméno předešlého a nového držitele a buď rekapitulovaly

---

¹⁹² U usedlosti č. 8 byla zaznamenán rovněž ta pole, která ležela ladem.

¹⁹³ Evidence polí podle tříd a luk byla vedena v rámci přípravy nového katastru. S nímž souvisely tzv. fassé, které sloužily především pro berním účely. V roce 1710 byla k přípravě katastru zvolena jedenáctičlenná rektifikační komise, která jako první bod měla vypracovat formuláře fassé. Vznikly čtyři druhy formulářů pro duchovenstvo, vrchnost, města a poddané. Poddanská fassé byla rozdělena na čtyři rubriky: první díl tvořil popis luk a polí, druhý pozemků, které patřily vrchnosti, ale zanechala je poddaným k užívání, třetí udávala počet a druh dobytka a čtvrtá jmenuje obchody a řemesla jednotlivých osedlých., viz J. PEKAŘ, *České katastry*, s. 105-106, 108-109.

již stanové platby anebo upravily částky, které se většinou odváděly vrchnosti či minulému hospodáři.

5.5. Komparace pozemkových knih

Zkoumané pozemkové knihy mezi sebou sice nedělí zvlášť velký časový úsek, přesto jsou oba prameny velmi rozdílné jak ve formě zápisů, tak v obsahu. Rozhodla jsem se tedy v předkládané diplomové práci provést vzájemnou komparaci Pozemkové knihy panství Lnáře a Pozemkové knihy vsi Hvožd'an.

V Pozemkové knize panství Lnáře se až na pár výjimek nachází stručné zápisy, které jsou přehledné a většinou čitelně napsané. Vystupují tedy v přímém kontrastu oproti záznamům vedeným v Pozemkové knize pro ves Hvožd'any, které jsou jednak o poznání delší a mnohdy nepřehledné. U mladšího pramene je též v některých zápisech problematické určení posloupnosti jednotlivých držitelů. Abychom byli tedy schopni zjistit, který hospodář držel v určité době usedlost, či stanovit přesněji jejich posloupnost, musíme mnohdy důkladně projít celý zápis. Zatímco u staršího pramene se většinou z prvního řádku dozvíme, kdo byl předchozím či tehdejším držitelem usedlosti, anebo v případě, že se během vedení pozemkové knihy hospodář změnil, bylo jméno nového majitele napsáno pro přehlednost větším a výraznějším písmem než zbývající text. Nelze však opomenout skutečnost, že v Pozemkové knize pro ves Hvožd'any se nachází devět záznamů pojmenovaných jako „jiný trh“ či „nový zápis,“ které jsou od ostatního textu odděleny taktéž větším a výraznějším písmem.

V Pozemkové knize panství Lnáře nalezneme zpravidla na počátku zápisů z roku 1695 ustálenou formulaci, za níž následuje peněžní suma za danou usedlost, což lze konstatovat i o záznamech pořízených v roce 1706. Součástí každého zápisu je rovněž datace, jež obsahuje den, měsíc a rok. V Pozemkové knize pro ves Hvožd'any naopak mnohdy úplná datace není uvedena, v některých záznamech nalezneme pouze rok. Naproti tomu obsahově je mladší pramen podrobnější, neboť vedle údajů k samotné usedlosti eviduje rovněž rozlohu polí, luk a zahrady, které k nemovitosti náleží, kdežto druhý pramen zmíněné informace uvádí pouze u jedné usedlosti.

Jak bylo již zmíněno, tak vedle obsahu je odlišná rovněž forma zápisů, kdy Pozemková kniha lnářského panství uvádí stanovené sumy pouze v rámci textu, zatímco Pozemková kniha vedená pouze pro ves Hvožd'any peněžní částky sice v textu zaznamenává, ale zásadní jsou sumy zapsané na pravé straně do předem předkreslených okrajů, čímž jsou od ostatního textu odděleny. Čísla domů, která jsou stanovená v Pozemkové knize pro panství Lnáře, se neshodují

s čísly uvedenými u usedlostí v Pozemkové knize Hvožd'any, z čehož vyplývá, že při číslování domů bylo postupováno v obou případech odlišně a mladší pozemková kniha nenavázala na číslování z předchozího pramene. Tato skutečnost je problematická při zjištění posloupnosti hospodářů daných usedlostí. V Pozemkové knize pro panství Lnáře se na počátku zápisu vždy nacházelo označení usedlosti, zda se jednalo o chalupu či grunt, v druhé knize jsou však všechny nemovitosti v rámci textu pojmenovány jako grunt.

Na konci této starší knihy pak nalezneme jmenný rejstřík, na rozdíl od té mladší, která žádný neobsahuje. Což je podobné rovněž u foliace, kdy v Pozemkové knize pro lnářské panství je každý list opatřen číslem folia, kdežto kniha vedená pouze pro Hvožd'any foliaci či jiné číslování neobsahuje.

Lze tedy konstatovat, že Pozemková kniha panství Lnáře je sice přehledněji vedená pro větší množství vesnic, ale zaznamenává jen vybranou část údajů a usedlosti tak podrobněji nesleduje. Pozemková knih vsi Hvožd'any se věnuje pouze jednomu místu, zato důkladněji. Z hlediska majetkových poměrů poddanského obyvatelstva ve Hvožd'anech na přelomu 17. a 18. století má pro nás tedy mladší pramen větší výpovědní hodnotu.

6. Kostelní záduší a kostel ve Hvožd'anech a v Újezdci

Dle studia Pozemkové knihy panství Lnáře a Pozemkové knihy vsi Hvožd'any bylo z vedených zápisů zjištěno, že držitelé některých usedlostí odváděli odlišné sumy jak záduší místnímu kostelu svatého Prokopa, tak kostelu svaté Voršily v blízké vsi Újezdec. Na základě toho byla následující kapitola, věnována problematice kostelního záduší a pojmu železné krávy, doplněna textem, jenž blíže představuje zmíněné kostely.

6.1. Kostelní záduší

Záduší lze vysvětlit jako věnování daru pro spásu vlastní duše, tudíž skutek vykonaný „za duši“ – záduší. Jednalo se tedy o nadání neboli odkaz, který byl použit ve prospěch chrámu, fary, školy, špitálu, sirotčince či jiného církevního ústavu. Beneficium byla původní dotace pro kostel, která byla tvořena dary od věřících, z nichž byla poté financována výzdoba kostela či bohoslužebné předměty, které byly potřebné k vykonávání kultu a duchovní péče či plnění závazků. Toto jmění bylo též určené k osobnímu zaopatření duchovního správce.¹⁹⁴

V souvislosti s dary věřících byl při kostele ustanoven člověk, tj. kostelník, který dohlížel na správné využití dle původního určení, tedy aby zádušní jmění nesplynulo s beneficium. Nelze však posoudit, zda měl kostelník zprvu na starosti jen kostelní jmění či veškerý majetek fary. V prostředí kostela se s touto osobou můžeme setkat kolem poloviny 14. století, lze se tedy domnívat, že právě toto období bylo zásadní pro genezi pojmu a potažmo samotného obsahu kostelního záduší.¹⁹⁵

Ve spojení s kostelním záduším vystupuje osoba patrona, který byl držitelem patronátního práva, dále účetní a místní farář. Každý z nich byl držitelem zvláštního klíče k zádušní pokladně, která musela být odemčena jen v jejich přítomnosti. Pro kostelní příjmy a výdaje platila povinnost doložení každoročních účtů ke kontrole před ordinářem. Zádušního majetku se dotkly rovněž pravidelně konané vizitace, které znamenaly dohled biskupa nad diecézí. Počátek patronátního práva přímo navazuje na vytvoření farních sítí, a to od 20. let 13. století. Dále byl vznik patronátního práva spojen zejména s fundacemi, tedy poskytnutím hmotných

---

¹⁹⁴ B. ZILYNSKÁ, *Záduší*, s. 535-536; *Ottův slovník naučný* 27, Praha 1908, s. 366; P. PUMPR, *Beneficia*, s. 289.

¹⁹⁵ P. PUMPR, *Beneficia*, s. 289-290; B. ZILYNSKÁ, *Záduší*, s. 539.

prostředků, které byly nezbytné pro založení církevního ústavu či úřadu. Patron příslušného kostela měl na starosti vedle obsazování far rovněž péči a zajištění hmotného zázemí.¹⁹⁶

Proces vymezení majetku kostela a fary se mohl uskutečnit až tehdy, kdy došlo k oddělení farních obvodů od vlivu světské vrchnosti. Zásadní pro vývoj zádušní správy byla tedy husitská revoluce, která odmítala světské panování kněží. V utrakvistickém prostředí se proto ve správě kostelního majetku prosadili i laikové. V této době se značně rozšířil také institut zádušních úředníků a rovněž evidence vlastnictví a kostelních počtů. Po třicetileté válce v době reformace se správa kostelního jmění ustálila v podobě tří osob, a to patrona, kterým byl v mnoha případech hejtman panství, kostelníka a faráře.¹⁹⁷

V období osvícenství se stát snažil o oslabení postavení církve a podporoval vyšší pravomoci patronátu na úkor farářů. Patrona při správě jmění zastupoval úředník, který byl pověřen kontrolou účtů. Pro kostelní záduší bylo zásadní zrušení poddanství a vykoupení z povinností, včetně platů pro kostel. V průběhu 18. a 19. století bylo součástí vývoje záduší prosazení státního vlivu a byrokratizace správy, v neposlední řadě rovněž profesionalizace vedeného účetnictví.¹⁹⁸

6.2. Železné neboli zádušní krávy

Tímto pojmem se rozumí krávy, ze kterých byl placen trvalý poplatek pro kostelní záduší. Železné krávy, jež byly připsané na selských usedlostech, patřily mezi pravidelné poddanské platy, které byly odváděny ve prospěch záduší. Tímto způsobem si kostel vytvářel stálý roční důchod. Původně se jednalo o skutečné krávy, které záduší zakoupilo, zdědilo či obdrželo jako dar. Pozdější označení „železné“ znamenalo trvalost a věčnost v podobě reálného břemena. Poddaný byl nucen poplatek odvádět i v případě, že kráva uhynula, jednalo se tedy o trvalé zatížení usedlosti. Namísto označení „železné“ se též setkáme se slovním spojením „olejné“ krávy, neboť se někdy platilo také v oleji.¹⁹⁹ Vedle krav lze v pramenech narazit i na další zvířata označovaná jako zádušní či železná, jako kozy, voli, klisny či včely.²⁰⁰

---

¹⁹⁶ B. ZILYNSKÁ, *Záduší*, s. 536; *Ottův slovník 27*, s. 366; *Ottův slovník naučný 19*, Praha 1902, s. 330; P. PUMPR, *Beneficia*, s. 289-290; Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK, *Dějiny*, s. 210.

¹⁹⁷ B. ZILYNSKÁ, *Záduší*, s. 537, 539-540; P. PUMPR, *Beneficia*, s. 290-291.

¹⁹⁸ B. ZILYNSKÁ, *Záduší*, s. 540-542;

¹⁹⁹ Zejména v makovém oleji, kterým se mastila postní jídla nebo byl olej použit na věčné světlo, viz K. ADAMOVÁ, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata*, s. 140.

²⁰⁰ J. BĚLIC – A. KAMIŠ – K. KUČERA, *Malý staročeský slovník*, s. 107; *Ottův slovník 27*, Praha 1908, s. 791; A. MORÁVEK, *O železných kravách*, s. 72; K. ADAMOVÁ, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata*, s. 130, 137, 135; V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 281-282; J. P. HILLE, *Zádušní krávy*, s. 61.

Jestliže nastala situace, kdy nebyl stanovený plat za zádušní krávu uhrazen řádně a včas, mohl patron příslušného kostela udělit uživateli dobytka peněžní sankci nebo mu dobytče odejmout. Ke zrušení závazku mohlo dojít buď uplynutím doby stanovené ve smlouvě nebo vyplacením větší peněžní částky či navrácením živé krávy k záduší. Pokud byla uzavřena smlouva o železném dobytku, a to v podobě reálného břemene, byl majitel usedlosti, na kterou byl závazek uvalen, povinen splácet stanovenou peněžní částku za užívání dobytka. V případě, že nemovitost začal vlastnit nový hospodář, převzal tak veškeré povinnosti a závazky po svém předchůdci. Jestliže byla smlouva o železném dobytku v podobě reálného břemene zrušena, byl vlastník zatížené usedlosti nucen vrátit dobytek ve shodném počtu, druhu a váze, jaký před tím převzal.²⁰¹

Do českých zemí se železný dobytek rozšířil pravděpodobně z Německa. Nejstarší písemné zmínky o železných kravách na našem území poté pocházejí zhruba ze 14. století. Dle historických pramenů za zádušní krávy v 15. století nájemce platil přibližně 2-3 české groše, v 16. století se částka postupně zvýšila na 4-5 českých grošů, což bylo shodné s jednou librou vosku. V průběhu 17.-19. století se poté z jedné krávy odvádělo 24-35 krejcarů ročně. V souvislosti s trvalými zádušními platy byl klíčový rok 1848, kdy bylo zrušeno poddanství. Následně v roce 1869 vyšly zásady pro vykoupení posledních závazků, které byly vázány k selským usedlostem, což znamenalo zrušení peněžních dávek pro záduší, a tím pádem zánik železných krav.²⁰²

6.3. Kostel Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa ve Hvožd'anech

Kostel Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa stál ve vsi již v polovině 14. století. Kostel byl postaven v raně gotickém slohu jako jednolodní s pravoúhle zakončeným kněžištěm, sakristií a předsíňkou na západní straně. Hlavní rokokový oltář svatého Prokopa pochází ze druhé poloviny 18. století, uprostřed se nachází gotická socha Javorské madony, postranní oltáře jsou zasvěceny svaté Anně a Máří Magdaléně. Za zmínku rovněž stojí barokní kazatelna s malovanými figurálními výplněmi z konce 17. století, dále kamenná křtitelnice z počátku 17. století a taktéž obraz Proměnění Páně z roku 1771, který pochází z kapličky na Třemšíně. Na podlahu bylo zasazeno čtrnáct náhrobních kamenů bývalých pánů z Hvožd'an a Starého Smolivce z první poloviny 17. století.²⁰³ Strop zdobí malby z roku 1932 a nelze opomenout

²⁰¹ K. ADAMOVIČ, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata*, s. 132-133, 141-143.

²⁰² A. MORÁVEK, *O železných kravách*, s. 72,75; K. ADAMOVIČ, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata*, s. 131-132.

²⁰³ Z náhrobníků je nyní čitelný pouze jeden nápis pod kazatelnou, ostatní jsou vyšlapány. Znění nápisu: ZUZANA LIPOWSKA / ROZENA RZESA[NS]KA Z KADO / WA W· 77 L·[ETECH] UMRZELA· 8· / IUNY MEZY

varhany o dvou manuálech zavedené ve druhé polovině 19. století. Vedle kostela byla roku 1691 postavena barokní zvonice na místě původní dřevěné.²⁰⁴

Farním kostelem byl již v roce 1352, neboť z této doby pochází údaj o papežských desátcích, které odváděla hvožd'anská fara.²⁰⁵ Roku 1364 nalezneme zmínku o novém faráři Mikuláši z Radomyšle, kterého do Hvožd'an uvedl farář z kostela v Újezdci. Původně byl kostel vysvěcen pouze svatému Prokopu, ale roku 1787 po josefínských reformách byl zrušen kostel Navštívení Panny Marie na vrchu Javorý nedaleko Hvožd'an.²⁰⁶ Socha Panny Marie byla z Javorý přenesena do Hvožd'an a místní kostel jí byl zasvěcen. Roku 1787 byla rovněž znovu obnovena duchovní správa ve Hvožd'anech, farářem se v té době stal Josef Barchan. V průběhu třicetileté války byl totiž duchovní správce zdejšímu kostelu odebrán a farnost byla spravována faráři z Kasejovic a Rožmitálu pod Třemšínem, poté od roku 1667 zde sloužili faráři z Bělčic.²⁰⁷

6.4. Kostel svaté Voršily v Újezdci

Kostel svaté Voršily se nachází v obci Újezdec vzdálené necelých 5 km jižně od Hvožd'an. Tento starobylý kostelík se řadí mezi nejkrásnější a nejlépe dochované románsko-gotické stavby v jižních Čechách. Vznik kostela je datován do 40.-50. let 13. století a byl vybudován jako jednolodní s pravoúhle zakončeným čtverhranným presbytářem a hranolovou věží, jejíž součástí jsou dvě pásma sdružených okének. Barokní zařízení interiéru kostela pochází z počátku 18. století. Na hlavním portálovém oltáři se nachází obraz patronky kostela svaté Voršily z roku 1898. Dále zde nalezneme dva boční oltáře datované kolem roku 1700, zasvěcené Matce Boží a svaté Barboře. V kostele stojí vzácné barokní varhany z roku 1736, které byly do Újezdce převezeny roku 1851. Ve věži visely dva zvony, ten starší byl menší bez

---

SEDMAU A O / SMAU HODINAU / PAN BUCH RACZ DU / SSI JEJI MILOSTIW / BYTI, viz L. ŠOUREK, *Památky*, s. 74.

²⁰⁴ Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 18; L. ŠOUREK, *Památky*, s. 74; J. ÚLOVEC, *Tvrz*, s. 7; J. SIBLÍK, *Blatensko*, s. 243-244; E. POCHE a kol., *Umělecké památky*, s. 484; Z. WIRTH a kol., *Umělecké památky*, s. 238; <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-prokopa-a-navstiveni-panny-marie-2148132> (k 30. březnu 2023).

²⁰⁵ Jedná se rovněž o první písemnou zmínku o obci, kterou nalezneme v Registrech desátků papežských z diecéze pražské, v té době desátky činily 10 grošů, viz Kol. autorů, *Hvožd'any*, s. 8.

²⁰⁶ Mezi Hvožd'any a vsí Leletice se nachází menší osada, pojmenovaná po vrchu Javorý (578 m). První zmínky o kapli pochází z roku 1654, měl ji zde vybudovat rytíř Beneš z vladyckého rodu Blíživských z Blíživy, pozdější poustevník na Javorý. Nový kostel zde roku 1712 začal budovat majitel Inářského panství hrabě Václav Lažanský, stavba však zůstala nedokončena z důvodu jeho předčasného úmrtí. Kostel se pro místní obyvatele stal významným poutním místem, neboť sem v průběhu 17. a 18. století putovalo mnoho procesí z okolí, viz Jiří ČERNÝ, *Poutní místa českobudějovické diecéze. Milostivé obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, Pelhřimov 2013, s. 93; J. P. HILLE, *Na Javorým*, s. 13.

²⁰⁷ J. PIXOVÁ, *Mlýny*, s. 49; J. STEHLÍK, *Z kroniky*, s. 33; J. P. HILLE, *Na Javorým*, s. 13, 29; J. SIBLÍK, *Blatensko*, s. 243-244.

nápisu a letopočtu, na větším zvonu se pak nacházely dva nápisy. V roce 1916 byl menší zvon zrekvírován pro válečné účely.²⁰⁸

Již roku 1350 byl kostel označován jako farní, farnost zde však nebyla příliš rozsáhlá, z čehož vyplývá rovněž peněžní suma benefícia odváděná do papežské pokladny, jež v letech 1369-1405 činila 6 grošů. Nejstarší zpráva o faráři pochází z roku 1362, byl jím kněz Přibyslav z Kasejovic, o rok později byl však již uváděn Ondřej z Plánice.²⁰⁹ Poslední zpráva o faráři v Újezdci pochází z roku 1419, kdy byl na farnost dosazen kněz Petr. Po skončení husitských válek zde pravděpodobně zanikla samostatná duchovní správa a byla zřejmě vykonávána knězem z některé okolní fary. V roce 1667 byl poté kostel svatě Voršily přidělen jako filiální k sousední farnosti v Bělčicích.²¹⁰

---

²⁰⁸ Jiří KUTHAN, *Středověká architektura*, s. 118-120, 242; J. STEHLÍK, *Z kroniky*, s. 27-28; Z. WIRTH a kol., *Umělecké památky*, s. 811; J. PIXOVÁ, *Mlýny*, s. 90; E. POCHÉ a kol., *Umělecké památky*, s. 139; L. ŠOUREK, *Památky*, s. 73; J. SIBLÍK, *Blatensko*, s. 269-270; <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-vorsily-685830> (k 30. březnu 2023).

²⁰⁹ Další faráři v újezdeckém kostele byli: kněz Jindřich, Petr z Dobřan, Jan z Rožmitálu, kněz Matěj, viz J. STEHLÍK, *Z kroniky*, s. 29.

²¹⁰ J. KUTHAN, *Středověká architektura*, s. 118-120; J. STEHLÍK, *Z kroniky*, s. 28-29; J. PIXOVÁ, *Mlýny*, s. 90; L. B. ŠOUREK, *Památky*, s. 73; J. SIBLÍK, *Blatensko*, s. 269-270; <https://pamatkovykatalog.cz/kostel-sv-vorsily-685830> (k 30. březnu 2023).

7. Mlýn

Mlýn byl jedním z důležitých výrobních podniků feudálního velkostatku, neboť se významně podílel na vrchnostenském hospodářství. Jednalo se o ryze vrchnostenskou stavbu, kterou si však poddaní mohli odkoupit. Do první poloviny 16. století tedy zcela převládaly mlýny v jejich držení, šlo většinou o ty malého rozsahu, které pro vrchnost nepředstavovaly zdroj většího zisku a byly vnímány jako obyčejná poddanská usedlost, pouze s odlišnou hospodářskou funkcí. V té době bylo pro vrchnost výhodné si ponechat jen pár mlýnů a ostatní předat do držení poddaným za stanovené platy, dávky či jiné povinnosti. Mlýny, které si vrchnost rozhodla ponechat, se buď nacházely v blízkosti jejího sídla, nebo na takových místech, kde měly ty nejvýhodnější podmínky. Až v polovině 16. století se vrchnost začala více zajímat o mlýnské podnikání, což zřejmě souviselo s celkovým vzestupem vrchnostenského hospodářství.²¹¹

Jedním z mlýnů, které se vrchnost rozhodla prodat svým poddaným byl i ten ve Hvožd'anech.

7.1. „Zíbův“ mlýn ve Hvožd'anech

Přesné datum, kdy vznikl ve Hvožd'anech mlýn, není známo, ale již v roce 1696 byl uveden v Knize emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře²¹² a dále byl zachycen na mapě panství Lnáře z roku 1698.²¹³ Hvožd'anský mlýn patřil mezi šestnáct panských mlýnů, které se rozhodl tehdejší majitel lnářského panství Tomáš Zachaus hrabě Černín z Chudenic odprodat poddaným.²¹⁴ V době sepsání smlouvy byl ve Hvožd'anech mlynářem Martin Mlynářík. Ten o dva roky později mlýn prodal Václavu Mlynáříkovi, smlouva o prodeji se rovněž nachází v Knize emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře. V roce 1783 Václav Mlynářík zemřel a novým mlynářem se stal jeho syn František.²¹⁵ Od roku 1802 byl pak jako nový mlynář uváděn nejstarší syn Františka Mlynáříka Václav, jenž se oženil s Marií Kůrkovou, dcerou mlynáře. Jejich syn Josef byl posledním mlynářem z tohoto rodu, který pobýval na mlýně ve Hvožd'anech. Ten se mimo jiné rovněž oženil s mlynářskou dcerou Annou Sadílkovou. V roce 1865 měl již být majitelem mlýna Josef Zíb, v tomto období byl však jako pachtýř mlýna uveden Dominik Mácha. Josef Zíb tedy hvožd'anský mlýn zřejmě převzal až

---

²¹¹ V. PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost*, s. 157-159; F. MATĚJEK, *Feudální velkostatek*, s. 183-185, 187.

²¹² SOA Třeboň, fond Velkostatek Lnáře 1556–1948 (1949), inv. č. 454, kn. 440.

²¹³ J. SEKYRA – Jan KURZ, *Rybníky na Blatensku 2. díl – Jižní Lnářsko*, Blatná 2019, s. 17.

²¹⁴ SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.

²¹⁵ Byla rovněž uváděna podoba příjmení mlynáře Minařík, viz J. PIXOVÁ, *Mlýny*, s. 29-30; <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/4753-zibuv-mlyn> (k 1. dubnu 2023).

později. Během druhé světové války byla na mlýn uvalena vnucená správa, kdy se správcem mlýna stal Wolfgang Schoeffel z Cerhonic a pachtýřem Emil Geriššer. Od roku 1945 byl jako vlastník mlýna uváděn Jan Zíb, synovec původního majitele. V roce 2020 byl hvožd'anský mlýn prohlášen kulturní památkou, jedním z hlavních důvodů je téměř kompletně zachovaná původní mlýnská technologie.²¹⁶

7.2. Zápis o prodeji hvožd'anského mlýna

V Knize mlýnů nalezneme záznamy k šestnácti panským mlýnům, které již zmíněný majitel panství odprodal mlynářům.²¹⁷ Zápis, který pojednává o mlýně ve Hvožd'anech, obsahuje emfyteutickou smlouvu mezi hrabětem Černínem a tehdejším mlynářem Martinem Mlynářikem, sepsanou dne 16. října 1696. Dle smlouvy tedy mlynář Martin Mlynářik zakoupil mlýn o jednom složení za 40 kop grošů a ihned složil závdavek 5 grošů, zbývajících 35 grošů měl poté v částce po dvou groších splácet vždy na svátek svatého Havla. Uvedená smlouva dále obsahuje, že již jmenovaný mlynář měl i nadále platit dřívější nájem, jenž činil 3 strychy obilí, a to jednu polovinu na svatého Jiří a druhou na svatého Havla, a následně otruby z každého strychu pšenice a žita. Mlynář byl dále povinen mlít pro vrchnost, té rovněž nadále zůstalo předkupní právo na hvožd'anský mlýn.²¹⁸

Zápis je dále doplněn inventářem²¹⁹ a přehledem splátek dle data a celkové sumy, přičemž částka byla stanovena na výše uvedených 40 kop grošů. Kupující mlynář měl platit dlužnou sumu dle přehledu splátek každoročně, a to v letech 1696-1714. V tomto přehledu však nebyly peněžní částky vedeny v groších, ale ve zlatých a krejcarech. V prvním roce prodeje byl zapsán závdavek na 5 zlatých a 50 krejcarů, následně v letech 1697-1713 činila suma vždy 2 zlaté a 20 krejcarů. V posledním roce uhradil mlynář už pouze doplatek, což byla částka 1 zlatý a 10 krejcarů.²²⁰

Za přehledem splátek následuje zápis smlouvy o prodeji mlýna ze dne 10. října 1698 mezi tehdejším držitelem Martinem Mlynářikem a Václavem Mlynářikem za sumu 40 kop grošů

---

²¹⁶ J. PIXOVÁ, *Mlýny*, s. 29-30; <https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/4753-zibuv-mlyn> (k 1. dubnu 2023).

²¹⁷ Vedle mlýna ve Hvožd'anech byly dále určeny k prodeji mlýny v těchto lokalitách: Bezděkov, Hradiště, Kocelovice, Pole, Tchořovice, Tisov Újezdec a Závišín, viz SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.

²¹⁸ TAMTÉŽ, fol. 119r, 119v.

²¹⁹ Uvedený inventář mlýna obsahuje: svrchní kámen - 1, spodek - 1, břeteno - 1, kyprice - 1, panvice - 1, čapy - 2, kruhy na hřidelích - 4, kruhy na kladnicích - 4, zděř v kameni - 1, moučná truhla - 1, šrotová - 1, žejbrovna truhla - 1, koš - 1, viz TAMTÉŽ, fol. 120r.

²²⁰ TAMTÉŽ, fol. 120v.

míšeňských, přičemž nový majitel již složil 5 kop grošů míšeňských jako závdavek. Zbylou částku měl splácet na svátek svatého Havla po dvou groších míšeňských.²²¹

---

²²¹ TAMTÉŽ, fol. 121r.

8. Ceny usedlostí a platby poddaných v rámci zkoumaných pozemkových knih

Pozemková kniha panství Lnáře

V Pozemkové knize panství Lnáře nalezneme ve vsi Hvožd'any roku 1695 16 chalup, 12 gruntů a jednu hospodu. Každý zápis k jednotlivé usedlosti obsahoval peněžní částku vyjádřenou v kopách míšeňských grošů, tedy za jakou sumu byla nemovitost „šacována“. ²²² U chalupy šlo o částku od 5 do 12 kop a u gruntu od 15 do 40 kop. Na nejvyšší peněžní částku byly oceněny tři usedlosti, se shodným počtem nemovitostí se rovněž se setkáme i v případě nejnižší oceněné částky. K záduší svatého Prokopa ve Hvožd'anech platilo devět usedlostí, z nichž to byly dvě chalupy a sedm gruntů. K záduší svaté Voršily v Újezdci peníze odváděli čtyři hospodáři, z toho dva držitelé gruntu a dva chalupy, k oběma záduším platily dva grundy. Zapsané sumy, které hospodáři odváděli kostelnímu záduší, byly zpravidla odlišné a pohybovaly se v rozmezí od 23 krejcarů do 10 zlatých. ²²³ Různé byly rovněž částky, které držitel usedlosti platil svým příbuzným či předchozím hospodářům, nebo po něm pozůstalým manželkám a sirotkům, jednalo se zpravidla o sumy od 5 do 12 kop míšeňských grošů.

Od ostatních zápisů je poté odlišný záznam vedený pro hospodu, ta byla oceněna na 280 zlatých, dále u ní byla uvedena dlužná částka ve výši 87 zlatých a rovněž suma, která měla být rozdělena mezi vyjmenované osoby, ta činila 187 zlatých a 30 krejcarů.

Pozemková kniha vsi Hvožd'any

Pozemková kniha vsi Hvožd'any obsahuje 32 usedlostí, hospodu a mlýn. Pouze u 25 nemovitostí jsou však zaznamenány níže zmíněné údaje, ²²⁴ zbývající jsou buď označeny jako pusté nebo u nich bylo jméno držitele usedlosti jen nadepsáno. V jednotlivých zápisech není uvedeno, zda se jednalo o grunt či chalupu, nelze tedy určit jejich přesný počet. První část zápisu stanovila hodnotu podle rozlohy polí a jejich bonity rozdělené do druhé a třetí třídy. Následovala evidence luk dle množství vozů sena a otavy a velikost zahrady. Na základě těchto údajů byla posléze vypočítaná oceněná suma jmění každého poddaného. Tato částka se pohybovala v rozmezí od 21 do 136 zlatých. V druhé části zápisu byla zmíněná suma rozdělena, a to mezi povinný plat odváděný vrchnosti, přičemž se jednalo o částky od 15 do 110 zlatých.

---

²²² Nicméně jsou zde ve spojitosti s prodejem chalupy č. 29 uvedeny dvě sumy vyjádřené ve zlatých.

²²³ Zápis k chalupě č. 5 obsahuje informaci, že hospodář dluží k záduší svatého Prokopa 3 kopy míšeňských grošů.

²²⁴ Usedlost č. 32 nebyla do počtu 25 započítána, neboť obsahuje pouze údaje k polím a lukám, nikoliv však další části zápisu jako ostatní nemovitosti vedené v knize.

Poté následovaly platby odlišného charakteru, jednak ke kostelnímu záduší, dále pro tehdejšího či předchozího držitele usedlosti anebo osoby po něm pozůstalé. K záduší kostela svatého Prokopa ve Hvoždanech odvádělo peněžní částku deset hospodářů a kostelu svaté Voršily v Újezdci tři, z tohoto počtu pak dvě usedlosti dávaly peníze oběma kostelům. Jednotlivé částky odváděné ke kostelnímu záduší byly rozdílné, a to v rozsahu od 11 krejcarů do 10 zlatých. Množství peněz pro tehdejšího držitele usedlosti se zpravidla pohybovalo mezi 10 až 23 zlatými. Větší odchylky nalezneme u peněžních částek vyplácených pro předchozího držitele či jeho manželku a potomky, a to od 2 do 44 zlatých. Platby ve třetí části zápisu se u každé usedlosti týkaly závdavku složeného v roce 1720 a dále stanoveného ročního vejrůnku. Dle studia jednotlivých zápisů byly zjištěny tyto peněžní sumy: závdavek od 1 do 3 zlatých a roční vejrůnk ve výši od 45 krejcarů až ke 2 zlatým. Částky odváděné v letech 1721, 1726, 1728 byly většinou shodné s výší vejrůnku, odlišovaly se pouze v řádech desítek krejcarů.²²⁵ Další platby, které držitelé usedlostí odváděli roku 1730 a 1736, byly zpravidla nižší než částky v předešlých letech, jednalo se převážně o hodnoty ve výši 30 krejcarů až 1 zlatého,²²⁶ setkáme se ale rovněž se záznamy, které v těchto letech neevidovaly žádnou částku. Peněžní suma odváděná roku 1748 byla u každé usedlosti odlišná, v rozmezí od 28 krejcarů do 11 zlatých.²²⁷ Zápisy příslušné k výše zmíněným letům se vždy nevyskytovaly u všech usedlostí, především šlo o roky 1721 a 1748, jednalo se však jen o pár případů.

Součástí zápisu u devíti usedlostí jsou také záznamy spojené s novými držiteli, sedm z nich je pak označeno jako „jiný trh“ další dva jako „nový zápis.“ Při jejich studiu byla zjištěna skutečnost, že u osmi nových držitelů zůstala shodná původní oceněná suma, sedm z nich však vrchnosti odvádělo menší částku než předchozí hospodář zpravidla proto, že byla zvýšena nebo nově ustanovena platba pro předešlého či tehdejšího držitele usedlosti. Ten osmý poté vrchnosti platil vyšší sumu než jeho předchůdce, z toho důvodu byla však snížena částka, která měla být určena pro předchozí držitele nemovitosti. V posledním případě byla původní oceněná částka navýšena o 30 zlatých, které byl nový držitel povinen platit minulému hospodáři.

---

²²⁵ Výjimkou byly tři usedlosti: č. 11, kdy byla k sumě odevzdané v roce 1728 ještě přidána částka ve výši 7 zlatých, 46 krejcarů a 4 denárů a to příbuznému předešlého držitele. Dále usedlost č. 15, kdy bylo roku 1726 odvedeno 9 zlatých a 10 krejcarů. A nakonec usedlost č. 24, kdy byla roku 1726 k odvedené platbě ještě připsána částka ve výši 7 zlatých 5 krejcarů a 2 denárů pro příbuzného po předchozím hospodáři.

²²⁶ Záznam k usedlosti č. 30 uvádí, že v roce 1736 byla platba 6 zlatých.

²²⁷ Na konci zápisu příslušného k usedlosti č. 18 se v roce 1748 nachází sdělení, že hospodáři nebyla připsána částka ve výši 18 zlatých a 30 krejcarů, kterou však vrchnosti odvedl, následně jsou v zápise stanoveny opravené sumy, které má hospodář ještě doplatit.

Záznam vedený pro hvožd'anskou hospodu nejprve odkazuje na zápis z předchozí knihy. Posléze následuje údaj, že nový majitel již za hospodu zaplatil 92 zlatých a 30 krejcarů, zbývající částka ve výši 187 zlatých a 30 krejcarů je pak rozdělena mezi další osoby, shodně jako v předešlé knize. Dále je uvedeno, že roku 1726 tehdejší držitel hospody zaplatil částku 95 zlatých, čímž byla hospoda doplacena. V knize posléze následuje rozsáhlý zápis z roku 1748, z něhož byla zjištěna suma za hospodu ve výši 270 zlatých. Na konci záznamu se nachází částky placené v letech 1748-1759 v rozmezí od 1 do 10 zlatých.

Závěr

Předkládaná diplomová práce „*Pozemkové knihy vsi Hvožd'any z let 1695-1748*“ si kladla za cíl provést detailní analýzu zvolených pramenů, a to na základě jejich vnějšího a vnitřního popisu, struktury a obsahu vedených zápisů, vzájemné komparace a v neposlední řadě studia cen usedlostí a platů odváděných poddanými. Ke zpracování diplomové práce byly pro ves Hvožd'any ve sledovaném období vybrány tři pozemkové knihy. První z nich byla vedena i pro další vesnice na Lnářském panství, zatímco druhá sloužila k evidenci usedlostí pouze pro ves Hvožd'any. Třetí zvolená pozemková kniha pak zaznamenávala ty panské mlýny, které byly prodány poddaným.

V rámci studia Pozemkové knihy panství Lnáře byl zjištěn počet gruntů a chalup ve Hvožd'anech v roce 1695. Jména předchozích držitelů uvedených u jednotlivých usedlostí byla porovnána s obyvateli Hvožd'an zaznamenanými v Berní rula. Ve většině případů byla jejich příjmení shodná, některá však byla v Pozemkové knize zapsaná v odlišné podobě, než je uvádí Berní rula. Dle dalšího studia uvedených údajů lze stanovit cenový rozsah chalupy a gruntu, dále kolik hospodářů odvádělo platby ke kostelnímu záduší a v jaké výši, kolik platil držitel usedlosti příbuzným nebo předchozímu hospodáři či po něm pozůstalé manželce a potomkům.

Pozemková kniha vsi Hvožd'any oproti starší knize obsahovala podrobnější informace k jednotlivým usedlostem. Vedle přehledu držitelů dále zjistíme, na základě čeho byly nemovitosti oceněny a v jakých hodnotách se tyto sumy pohybovaly. V další část zápisu uvádí, jaké byly výše peněžních částek, které držitel usedlosti odváděl vrchnosti a kostelnímu záduší, nebo kolik představovala suma zanechána pro tehdejšího držitele usedlosti či jaké částky platil dalším osobám jmenovaným v textu. Poslední část zápisu pak uvádí výši závdavku a následně sumy odváděné vrchnosti ve stanovených letech.

Prostřednictvím Knihy emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře lze zjistit peněžní částku, za kterou vrchnost poddaným mlýn prodala, v návaznosti na ní také výši složeného závdavku a přehled stanovených splátek, nebo jaké další povinnosti byli mlynáři nuceni pravidelně plnit vůči své vrchnosti. Zajímavý je rovněž zaznamenaný inventář, který se v mlýně nacházel na konci 17. století. V neposlední pramen uvádí jméno mlynáře, který mlýn odkoupil.

Na základě údajů zaznamenaných v pozemkových knihách byly v rámci diplomové práce vypracovány tabulky, které přehledně zobrazují držitele jednotlivých usedlostí, dále stanovené hodnoty daných nemovitostí a platy, které poddaní odváděli. Porovnání s dalšími relevantními

prameny z příslušné doby bylo provedeno pouze s Berní rulou, urbář vedený pro Hvožd'any ve sledovaném období nebyl nalezen.

Zvolené prameny jsou přínosné z hlediska ukázky vedení úředních knih ve sledovaném období na Lnářském panství, taktéž formy zápisů či písemného projevu jednotlivých písařů, např. jakým způsobem zaznamenávali v knize nové držitele usedlostí.

V rámci studia vybraných pozemkových knih lze stanovit, v jaké cenové relaci se pohybovaly usedlosti na přelomu 17. a 18. století na českém venkově, v jakých peněžních jednotkách byly částky zaznamenány, kolik peněz bylo v dané době odváděno ke kostelnímu záduší, jaké bylo ve sledovaném období finanční zatížení poddaných na venkově či jaký byl v rámci panství nastavený systém plateb. V neposlední řadě také určit majetkové poměry obyvatelstva Hvožd'an na přelomu 17. a 18. století a rozdíly mezi nimi.

Další studium by pak mohlo být zaměřeno na porovnání cen nemovitostí a majetkových poměrů obyvatel v dalších vesnicích v rámci panství Lnáře anebo rozšířené i na záznamy vedené v pozemkových knihách na sousedních panstvích. Navazující badatelská pozor může být dále věnována studiu vývoje příjmení, která se v dané lokalitě vyskytují.

Seznam zkratek

a kol. – a kolektiv

č. – číslo

d. – denár

inv. – inventární

kn. – kniha

kr. - krejcar

mř – měřička

např. - například

s. – strana

sing. - signatura

SOA – statní oblastní archiv

str. – strych

tzv. – tak zvaný

vr. – věrtel

Vs – velkostatek

zl. – zlatý

Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů

Prameny nevydané

SOA Třeboň, fond Velkostatek Lnáře 1556–1948 (1949), inv. č. 396, Pozemková kniha panství Lnáře z let (1690) 1695–1706 (1717).

SOA Třeboň, fond Velkostatek Lnáře 1556–1948 (1949), inv. č. 413, Pozemková kniha vsi Hvožd'any z let (1719) 1720–1748.

SOA Třeboň, fond Velkostatek Lnáře 1556–1948 (1949), inv. č. 454, Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře z let 1696-1745 (1830).

SOA Třeboň, Rodinný archiv Lilgenau (1635) 1700-1921 (1945), *Inventář* II/I 71.

Prameny vydané

KALOUSEK, Josef (ed.) *Archiv český, čili Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*, Díl 15., Praha 1896.

TOMEK, Wáclaw Wladivoj (ed.), *Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecezí Pražské*, Praha 1873.

Literatura:

ADAMOVÁ, Karolina, *Tak zvaná věčná (železná) zvířata a jejich funkce v hospodářském zajištění církevních institucí se zaměřením na české země (14.-19. století)*, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica 1-2, 1972, s. 127-151.

AUGUSTÝN, Václav, *Město Bělčice v historii a ve vzpomínkách*, Brno 1993.

BĚLIC Jaromír – KAMIŠ Adolf – KUČERA Karel, *Malý staročeský slovník*, Praha 1979.

BLÁHOVÁ, Marie, *Historická chronologie*, Praha 2001.

Brdy. Krajina, historie, lidé, Státní oblastní archiv v Praze 2018.

BRIQUET, Charles-Moïse, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier [1282-1600]*, Vol. 1-4. Paris 1907.

BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav (eds.), *Habsburkové 1526-1740. Země Koruny české ve středoevropské monarchii*, Praha 2017.

ČECHOVÁ, Gabriela – HLADÍK, Čestmír – HOLL, Ivo – RADIMSKÝ, Jiří, - VOLF, Miloslav, *Soupis starých pozemkových knih*, Archivní časopis 11/1, 1961, s. 6–16.

ČERNÝ, Jiří, *Poutní místa českobudějovické diecéze. Milostivé obrazy, sochy a místa zvláštní zbožnosti*, Pelhřimov 2013.

ČERNÝ, Václav, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. –XIX. století*, Praha 1930.

ČERVENKA Vladimír a kol., *Lnáře 1318–2018. Kapitoly z historie*, Blatná 2018.

ČERVENKA, Vladimír, *Šlechtické rody Blatenska. Život, působení a odkaz minulých generací*, I.–III., Blatná 2011-2013.

FIEDLER, František a kol., *Česká politika. Moderní stát a jeho úkoly – politika agrární, průmyslová, sociální*, Díl 4, Praha 1911.

GREGOROVÁ, Helena, *Pozemkové knihy pražské metropolitní kapituly v 16. a 17. století (1). (Pramen ke sledování zatížení poddaných)*, in: Sborník archivních prací 29, č. 2, 1979, s. 277-318.

GRULICH, Josef, *Poddanská nemovitost a dědičné právo na Tábořsku. Vřesecká rychta v letech 1625-1825*, Jihočeský sborník historický 65, 1996, s. 34-42.

GRULICH, Josef, *Převody poddanských nemovitostí a migrací obyvatelstva na jihu Čech. Situace na Chýnovsku v druhé polovině 17. a 18. století*, Studie k sociálním dějinám 6, 2000, s. 117-136.

GRULICH, Josef – SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Rodinná kontinuita a venkovské hospodářství. Držba poddanských usedlostí v 17. až 19. století jako historiografický problém*, Český časopis historický 113, 2015, s. 50-75.

HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavost*, Praha 1999.

HANZAL, Josef, *Současný stav a úkoly studia českých pozemkových knih*, Sborník archivních prací 14, 1964, č. 1, s. 39–56.

HANZAL, Josef, *Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století*, Právněhistorické studie 10, 1966, s. 135-147.

- HANZAL, Josef, *Vývoj a význam poddanské odúmrti v předbělohorských Čechách*, in: Sborník archivní prací, XI/1, 1960, s. 146-180.
- HANZALOVÁ, Jarmila, *Seminář o soupisu starých pozemkových knih*, in: AČ 16, č. 2, Praha 1966, s. 106-107.
- HEROLDOVÁ, Iva, *Vesnická poddanská rodina v Čechách před vydáním patentu o zrušení nevolnictví a po něm*, Český lid 68, 1981, č. 3, s. 156-168.
- HILLE, Jan Pavel, *Na Javorým u Hvožd'an. Historická vzpomínka na zrušený kostelík Panny Marie*, Blatná 1913.
- HILLE, Jan Pavel, *Zádušní krávy, voli, klisny a kozy*, Český lid 14, 1905, č. 1, s. 61.
- HIPŠR, David, *Gruntovní kniha domů a pozemků v Ctidružicích*, in: Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 12, 1997, s. 76-93.
- HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav, *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany 2004.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – FIALA, Zdeněk – ŠEBÁNEK, Jindřich, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1971.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Selské peníze. Sonda do finančního hospodaření poddaných na západní Moravě koncem 16. a 17. století*, Brno, 1999.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *O studiu pozemkových knih*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 42, č. 40, 1993, s. 51–61.
- CHOCHOLÁČ, Bronislav, *Pozemkové knihy – neprávem opomíjený historický pramen*, in: Historie a současnost veřejné správy, Sborník příspěvků z vědecké konference, Brno 1993, s. 8–11.
- JANOUSEK, Emanuel, *O patrimoniální správě*, Genealogické a heraldické listy 12, 1997, č. 3-4, s. 5-28.

KLÁŠTERSKÁ, Alice, *Forma sociálního zabezpečení na vesnici v 18. a první polovině 19. století. (Výměnek v pozemkových knihách vesnice Lhůty u Štáhlav)*, Historická demografie 21, 1997, s. 91-129.

Kolektiv autorů, *Bitva na Vraždě 6. října 1620. Rekonstrukce bitvy 25. července 2020*, Obec Mladý Smolivec 2020.

Kolektiv autorů, *Hvožd'any 1352-2002*, Blatná 2002.

Kolektiv autorů, *Mistr Jan Šentygar 1514-1554*, Obec Hvožd'any, 2014.

KOZLÍK, Jaroslav, *Výměnkářská otázka v Čechách v letech 1873-1912 na základě poznání výměnku ve vybraných obcích okresu Příbram*, Podbrdsko 7, 2000, s. 67-136.

KROFTA, Kamil, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1919.

KUTHAN, Jiří, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice, 1977.

MATĚJEK, František, *Feudální velkostatek a poddaný lid na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska. Studie o přeměnách na feudálním velkostatku ve druhé polovině 15. a první polovině 16. století*, Praha 1959.

Lingea kapesní slovník. Německo-český a česko německý kapesní slovník, Brno 2007.

LIŠKA, Antonín, *O vazbách starých pozemkových knih v archivu země České v Praze*, in: Zprávy českého zemského archivu 9, 1946, s. 103-124.

MAJER, Alois, *Dějiny osady Lnářské*, Lnáře 1923.

MORÁVEK, Antonín, *O železných kravách*, Sborník muzejního spolku v Jičíně 5, 1939, č. 2, s. 72-75.

Naučný slovník zemědělský 12, Praha 1989.

Naučný slovník zemědělský 13, Praha 1990.

NOVÝ, Rostislav, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, Praha 1932.

OLIVA, Otto, *O několika gruntovních knihách ze XVI. a XVII. století*, in: Časopis pro dějiny venkova, ročník 10, č. 2, 1923.

Ottův slovník naučný 4, Praha 1891.

Ottův slovník naučný 14, Praha 1899.

Ottův slovník naučný 17, Praha 1901.

Ottův slovník naučný 18, Praha 1902.

Ottův slovník naučný 19, Praha 1902.

Ottův slovník naučný 25, Praha 1906.

Ottův slovník naučný 27, Praha 1908.

OEHM, Vincenc, *Protokol reformační kommisie, konané r. 1628 v krajích Bechyňském, Prachenském a Plzenském*, Věstník královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, ročník 1897, Praha 1898, č. 28.

PEKAŘ, Josef, *České katastry 1654-1789. Se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*, Praha 1915.

PIXOVÁ, Jaroslava, *Mlýny na Závišínském potoce s jeho přítoky a v Blatné*, Putim 2020.

POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech I A/J*, Praha 1977.

POLÁK, Stanislav, *Knihy pozemkové a knihy městské (Poznámka k diplomatické terminologii)*, AČ 16, 1966, s. 208–215.

PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Díl IV.*, Praha 1957.

PROCHÁZKA, Vladimír, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

PROCHÁZKA, Vladimír, *Nejstarší česká vesnická pozemková kniha*, Časopis Společnosti přátel starožitností 68, 1960, č. 2, s. 81–83.

PUMPR, Pavel, *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století*, Brno 2010.

SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický království Českého*, Praha 1908.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XI. Prácheňsko*, Praha 1997.

SIBLÍK, Josef, *Blatensko a Březnicko*, Brno 2014.

SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Gruntovní knihy 19. století na příkladě panství Nový Rychnov*, in: Archivní časopis 60, 2010, č. 4, s. 344-360.

SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Ovdovění a osiřeni ve venkovské společnosti. Panství Nový Rychnov*, České Budějovice 2016.

SLAVÍK, František Augustin, *Rožmitál pod Třemšínem a jeho okolí*, Rožmitál 1890.

SLAVÍKOVÁ, Miriam, *Pozemkové knihy jako historický pramen*, in: Muzejní občasník Masarykova muzea v Hodoníně, Hodonín 2005, s. 15–17.

STEHLÍK, Jaroslav, *Z kroniky města Bělčic, O kostelích sv. Petra a Pavla v Bělčicích, sv. Voršily v Újezdci a o bývalém poutním mariánském místě na vrchu Javorý*, Plzeň 1945.

SEKYRA, Jiří, *Rybníky na Blatensku*, Blatná 2000.

SEKYRA, Jiří – KURZ, Jan, *Rybníky na Blatensku 2. díl – Jižní Lnářsko*, Blatná 2019.

ŠOUREK, Ladislav, *Lnáře, Bělčice, Hvožd'any a jejich nejbližší okolí v kraji Píseckém*, in: Památky archeologické a místopisné XI/6, 1864, s. 68–75.

ŠVANDA, Martin, *Pokus o počítačové zpracování pozemkových knih na příkladu vesnice Věcova*, in: Historie 98: sborník prací celostátní studentské vědecké konference: [Praha 2. - 3. prosince 1998], s. 175-182.

TLAPÁK, Josef, *K některým otázkám poddanské nezákupní držby v Čechách v 16. – 18. století*, in: Právně historické studie 19, Praha 1975, s. 177-205.

TRANTÍREK, Miroslav, *Vliv státu na vývoj městských a gruntovních knih na Moravě a ve Slezsku do roku 1849*, Sborník archivních prací 10, 1960, č. 2, s. 105-181.

TURČÍN, Oldřich, *Několik poznámek k článku „Knihy pozemkové“*, in: Archivní časopis 17, č. 2, 1967, s. 98-101.

ÚLOVEC, Jiří, *Tvrz ve Hvožd'anech*, Podbrdsko 13, 2006, s. 7–21.

VANÍČEK, Vratislav – ČORNEJ, Petr – ČORNEJOVÁ, Ivana, *Dějiny zemí Koruny české I.*, Praha 1992.

VOLF, Miloslav, *Pozemková kniha na sklonku doby patrimoniální*, Časopis pro dějiny venkova 26, 1939, s. 113-127.

VOLF, Miloslav, *Vývoj gruntovní knihy ve světle zákonů a hospodářských instrukcí*, Zprávy českého zemského archivu 8, 1939, s. 43–108.

VOLF, Miloslav, *Výsledky soupisu gruntovních knih ve Středočeském kraji*, Sborník archivních prací XV., 1966, č. 1, s. 50-122.

VOŽENÍLEK, Jan, *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy. Země Česká a Moravsko-slezská*, Praha 1930.

WIRTH, Zdeněk – BARTUŠEK, Antonín, *Umělecké památky Čech*, Praha 1957.

ZILYNSKÁ, Blanka, *Záduší*, in: *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, edd. Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda – Eva Doležalová, Praha 1998, s. 535-548.

Internetové zdroje

<https://pamatkovykatolog.cz/kostel-sv-prokopa-a-navstiveni-panny-marie-2148132>

<https://pamatkovykatolog.cz/kostel-sv-vorsily-685830>

(odkazy na Národní památkový ústav – památkový katalog, k 30. březnu 2023).

<https://www.vodnimlyny.cz/mlyny/objekty/detail/4753-zibuv-mlyn>

(odkaz na Vodní mlýny, k 1. dubnu 2023.)

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Mapy

Mapa č. 1 Panství Lnáře z roku 1698 [Jiří SEKYRA – Jan KURZ, *Rybníky na Blatensku 2. díl – Jižní Lnářsko*, Blatná 2019, s. 17.]

Mapa č. 2 Pozemky dvora Lnáře ze druhé poloviny 18. století [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře 1556-1948 (1949), inv. č. 4158, sign. III. 2/5, mapa 177.]

Příloha č. 2 – Tabulky

Tabulka č. 1 – Přehled usedlostí a hospodářů ve Hvožd'anech v letech 1695-1717

Tabulka č. 2 – Přehled hospodářů a peněžních částek stanovených na základě rozlohy polí, luk a zahrady

Tabulka č. 3 – Přehled odváděných plateb

Tabulka č. 4 – Peněžní částky odváděné ve stanovených letech

Tabulka č. 5 – „Jiné trhy“ nebo „Nové zápisy“

Tabulka č. 6 – Přehled splátek za hvožd'anský mlýn

Příloha č. 3 – Obrazová část

Obrázek č. 1 – Ukázka přední strana vazby – Pozemková kniha panství Lnáře [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře 1556-1948 (1949), inv. č. 396, kn. 382.]

Obrázek č. 2 – Ukázky písma jednotlivých písařů – Pozemková kniha panství Lnáře [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 396, kn. 382.]

Obrázek č. 3 – Ukázka filigránu trojlístku [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 396, kn. 382.]

Obrázek č. 4 – Ukázka přední strana vazby – Pozemková kniha vsi Hvožd'any [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 413, kn. 399.]

Obrázek č. 5 – Ukázka první strany – Pozemková kniha vsi Hvožd'any [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 413, kn. 399.]

Obrázek č. 6 – Ukázka písma jednotlivých písařů – Pozemková kniha vsi Hvožd'any [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 413, kn. 399.]

Obrázek č. 7 – Ukázka textu „Jiný trh“ – Pozemková kniha vsi Hvožd'any [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře 1556-1948 (1949), inv. č. 413, kn. 399.]

Obrázek č. 8 – Filigrán šaška [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 413, kn. 399.]

Obrázek č. 9 – Ukázka přední strany vazby – Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.]

Obrázek č. 10 – Ukázka zadní strany vazby – Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.]

Obrázek č. 11 – „Přehled splátek za hvožd'anský mlýn“ [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.]

Obrázek č. 12 – Filigrán dvouhlavé orlice [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.]

Obrázek č. 13 – Filigrán písmene M [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.]

Obrázek č. 14 – Filigrán znaku [foto autor, místo uložení SOA Třeboň, fond Vs Lnáře, inv. č. 454, kn. 440.]

Obrázek č. 15 – Kostel Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa ve Hvožd'anech [foto autor]

Obrázek č. 16 – Kostel svaté Voršily v Újezdci [foto autor]

Obrázek č. 17 – „Zíbův“ mlýn ve Hvožd'anech [foto autor]

Přílohy

Příloha č. 1 – Mapy

Mapa č. 1 Panství Lnáře z roku 1698

Příloha č. 2 – Tabulky

Tabulka č. 1 – Přehled usedlostí a hospodářů ve Hvožd'anech v letech 1695-1717

Č.	Usedlost	Předchozí hospodář	Nynější hospodář v roce 1695 (1706, 1717)	Šacována	Ostatním osobám	Záduší sv. Prokopa	Záduší sv. Voršily
				kopa míšeňských grošů	kopa míšeňských grošů	zl. kr. d.	zl. kr. d.
1	chalupa		Pavel Tiulka	6			
2	chalupa	Adam Palata	Václav Čech	12			
3	chalupa		Jan Rojík	10			
4	grunt	Jan Balek	Jakub Balek	40	6		
5	chalupa	Václav Šalanský	Matouš Chalupný	10			
6	chalupa	Jan Kříž	Jiří Koršta	10	10		
7	grunt	[grunt] Rosolykovsky	Jiří Skuhravý	40		1. 45. 0.	
8	grunt	Duchoslav Mřílek	Pavel Sedláček	20			
9	grunt	Václav Šmejkal	Matěj Vonášek	20	5		
10	grunt	Jan Nykle	Štěpán Krákora	20		0. 46. 4.	
11	grunt	Václav Kuthan	Jakub Matějka	15			
12	grunt	Václav Balek	Jiří Balek	18		2. 8. 2.	1. 45. 0.
13	grunt	Bartoloměj Fadrmach	Ondřej Krákora, (Matěj Kotršal)	16			
14	grunt	Václav Musyl	Václav Hlaváč	20		0. 11. 4.	
15	grunt	Matěj Habaděj	Matěj Sloup	20		1. 33. 2.	
16	grunt	Blažej Holý	Václav Kouba	40		10. 6. 4.	1. 56. 4.
17	chalupa	Šimon Rolník	Václav Fišar	8			
18	chalupa		Matěj Burjan, (Matěj Biele)	8	3		0. 23. 2
19	chalupa	Matěj Šmolc	Jan Vlček	10			
20	chalupa	Václav Kuthan	Tomáš Rutt (Vojtěch Rútt, Václav Kříž)	10			
21	chalupa	Jiří Švarc	Jan Kozák (Jan Kozák, syn)	12	12		
22	chalupa	Petr Chalupník	Magdalena Tůmová, (Jakub Tůma)	10	10		
23	grunt	Jakub Kotčí	Václav Matějka	18		0. 58. 2.	
24	hospoda						
25	chalupa	Prokop Kovář	Matěj Jedlička (Adam Ráž)	5			
26	chalupa		Jan Kožešník	7			
27	chalupa	Matouš Hlaváč	Pavel Pobudy	10		3. 6. 4.	
28	chalupa		Václav Jedlička	5			
29	chalupa	Jiří Halyk	Matěj Jedlička	-			

Tabulka č. 2 Přehled hospodářů a peněžních částek stanovených na základě rozlohy polí, luk a zahrady

Č.	Hospodář	Na polích				Na lukách				Zahrada	
		Druhá třída		Třetí třída		Sena		Votavy			
		str. vr. mř.	zl. kr. d.	str. vr. mř.	zl. kr. d.	vozů	zl. kr. d.	vozů	zl. kr. d.	str. vr. mř.	zl. kr. d.
1.	Jan Matějka, Josef Karlík, Matěj Wolff, Jan Kříž	2. 2. 0.	10. 0. 0.	23. 0. 2.	69. 22. 3.	11	33. 0. 0.	11/2	2. 15. 0.		
2.	Václav Balek, Pavel Jicha, Prokop Vonášek, Tomáš Šalanský	5. 3. 0.	23. 0. 0.	20. 3. 1.	62. 26. 11/2.	53/4	17. 15. 0.	11/4	1. 52. 3.	0. 0. 2.	0. 30. 0.
3.	Matěj Sloup, Martin Sloup, Václav Thuma	5. 0. 1.	20. 15. 0.	29. 0. 0.	87. 0. 0.	6	18. 0. 0.	1	1. 30. 0.	0. 0. 3.	0. 45. 0.
4.	Jakub Matějka, Matěj Kuttina, Václav Rútt	0. 1. 0.	1. 0. 0.	23. 2. 3.	71. 3. 41/2.	33/4	11. 15. 0.				
5.	Jakub Balek, Vojtěch Vonášek, Martin Sloup			30. 2. 0.	91. 30. 0.	7	21. 0. 0.	11/2	2. 15. 0.	0. 1. 0.	1. 0. 0.
6.	Jan Sedláček, Ondřej Maštálir ²²⁸	3. 0. 1.	12. 15. 0.	28. 2. 2.	85. 52. 3.	103/4	32. 15. 0.	1/2	0. 45. 0.	0. 0. 2.	0. 30. 0.
7.	Jan Kříž, Franz Thuma, Pavel Tůma	2. 1. 0.	9. 0. 0.	32. 0. 0.	96. 0. 0.	81/4	24. 45. 0.	11/2	2. 15. 0.	0. 0. 2.	0. 30. 0.
8.	Matěj Kotršal, Václav Vonášek	4. 2. 0.	18. 0. 0.	23. 1. 0.	69. 45. 0.	51/2	16. 30. 0.	11/2	2. 15. 0.	0. 0. 1.	1. 0. 0.
9.	Václav Koubek Bartoloměj Koubek	2. 0. 0.	8. 0. 0.	31. 1. 3.	91. 18. 41/2.	11	33. 0. 0.				
10.	Ondřej Krákora, Václav Rútt, Vojtěch Sloup	2. 3. 1.	11. 15. 0.	23. 2. 1.	70. 41. 11/2.	7	21. 0. 0.	11/2	2. 15. 0.	0. 0. 2.	0. 30. 0.
11.	Havel Sloup	3. 3. 3.	15. 45. 0.	27. 2. 0.	82. 30. 0.	7 1/4	21. 45. 0.	2	3. 0. 0.	0. 1. 2.	1. 30. 0.

²²⁸ Ladem ležící pole – 2 vr. 1 mř. / 1 zl. 7 kr. 3 d.

Č.	Hospodář	Na polích				Na lukách				Zahrada	
		Druhá třída		Třetí třída		Sena		Votavy			
		str. vr. mř.	zl. kr. d.	str. vr. mř.	zl. kr. d.	vozů	zl. kr. d.	vozů	zl. kr. d.	str. vr. mř.	zl. kr. d.
12.	Matěj Vonášek, Prokop Vonášek, Ondřej Sloup	2. 3. 0.	11. 0. 0.	21. 2. 0.	73. 30. 0.	8	24. 0. 0.	11/2	2. 15. 0.	0. 1. 0.	1. 0. 0.
13.	Jakub Čech, Voršila Čechová, Vojtěch Thuma	0. 3. 1.	3. 15. 0.	14. 0. 1.	42. 11. 11/2.	4	12. 0. 0.	1/2	0. 45. 0.	0. 0. 2.	0. 30. 0.
14.	Jiří Kalista, Václav Kalista	0. 1. 1.	1. 15. 0.	11. 1. 2.	34. 7. 3.	2 1/4	6. 45. 0.			0. 1. 0.	1. 0. 0.
15.	Jakub Šalanský	1. 0. 2.	4. 30. 0.	13. 3. 3.	41. 48. 4 1/2.	2 3/4	8. 15. 0.				
16.	Ondřej Fořt	0. 2. 3.	2. 45. 0.	8. 2. 1.	25. 41. 11/2.	1	3. 0. 0.				
17.	Jan Vlček, Jiří Šalanský Matěj Šalanský	1. 0. 2.	4. 30. 0.	11. 1. 0.	33. 45. 0.	2	6. 0. 0.				
18.	Mates Koubek, Jan Kozák, Martin Sloup, Matěj Kutina	2. 1. 0.	9. 0. 0.	11. 0. 3.	33. 33. 41/2.	2	6. 0. 0.			0. 0. 3.	0. 45. 0.
19.	Tomáš Pobuda, Matěj Pobuda			5. 2. 1.	16. 41. 11/2.	13/4	5. 15. 0.				
20.	Matouš Hrubeš			7. 3. 1.	23. 26. 11/2.	13/4	5. 15. 0.				
21.	Pavel Chladil, Pavel Tůma, Tomáš Kříž	1. 0. 2.	4. 30. 0.	9. 2. 1.	28. 41. 11/2.	11/2	4. 30. 0.	1/4	0. 22. 3.	0. 1. 2.	1. 30. 0.
22.	Tomáš Pobuda, Jan Vonášek			11. 1. 3.	34. 18. 41/2.	2	6. 0. 0.			0. 1. 2.	1. 30. 0.
24. ²²⁹	Matěj Biele, Jakub Biele			7. 1. 3.	22. 18. 41/2.	1	3. 0. 0.				
29.	Jiří Jedlička, Havel Kratochvíl			7. 1. 3.	22. 18. 41/2.	1	3. 0. 0.				
30.	Jakub Kožešník, Jiří Jedlička			9. 0. 3.	24. 33. 41/2.	2	6. 0. 0.				
32.	Václav Kříž, Šarta			10. 3. 3.	32. 48. 41/2.	11/2	4. 30. 0.				

²²⁹ Č. 23 byla hospoda, usedlosti č. 25-28 byly zapsány jako pusté.

Tabulka č. 3 Přehled odváděných plateb

Č.	Vrchnosti	Záduší sv. Prokopa	Záduší sv. Voršily	Nynějšímu hospodáři	Předchozímu hospodáři (nebo příbuzným)	Celková suma
	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.
1.	93. 39. 1.	0. 58. 2.		20. 0. 0.		114. 37. 3.
2.	86. 10. 2 ^{1/2} .	2. 8. 2	1.45.0.	15. 0. 0.		105. 3. 4 ^{1/2} .
3.	103. 36. 4.	1. 33. 2.		20. 0. 0.	2. 20. 0.	127. 30. 0.
4.	60. 48. 4 ^{1/2} .			22.30.0.		83. 18. 4 ^{1/2} .
5.	77. 45. 0.			10. 0. 0.	28. 0. 0.	115. 45. 0.
6.	110. 53. 2.	0. 11. 4.		11. 40. 0.	10. 0. 0.	132. 45. 0.
7.	86.25.0.	1. 45. 0.			44. 20. 0.	132. 30. 0.
8.	87. 50. 0.			18. 40. 0.		106. 30. 0.
9.	100. 55. 2 ^{1/2} .	10. 6. 4 ^{1/2} .	1. 56. 4.	23. 20. 0.		136. 18. 4 ^{1/2} .
10.	81. 34. 3 ^{1/2} .	0. 46. 4.		11. 40. 0.	11. 40. 0.	105. 41. 1 ^{1/2} .
11.	89. 30. 0.			11. 40. 0.	23. 20. 0	124. 30. 0.
12.	76. 45. 0.			11. 40. 0.	23. 20. 0	114. 45. 0.
13.	44. 41. 1 ^{1/2} .				14. 0. 0.	58. 41. 1 ^{1/2} .
14.	31. 27. 3.				11. 40. 0.	43. 7. 3.
15.	42. 53. 4 ^{1/2} .	3. 30. 0.			8. 10. 0.	54. 33. 4 ^{1/2} .
16.	19. 46. 1 ^{1/2} .				11. 40. 0.	31. 26. 1 ^{1/2} .
17.	32. 35. 0.				11. 40. 0.	44. 15. 0.
18.	35. 18. 4 ^{1/2} .				14. 0. 0.	49. 18. 4 ^{1/2} .
19.				12. 36. 1 ^{1/2} .	9. 20. 0.	21. 56. 1 ^{1/2} .
20.	22. 51. 1 ^{1/2} .				5. 50. 0.	28. 41. 1 ^{1/2} .
21.	28. 2. 3 ^{1/2} .	0. 19. 5.		2. 47. 5.	8. 23. 3.	39. 33. 4 ^{1/2} .
22.	30. 8. 4 ^{1/2} .	3. 6. 4.			8. 33. 2.	41. 48. 4 ^{1/2} .
23.	Panská hospoda				187.30.0	187. 30. 0.
24.	15. 58. 4 ^{1/2} .		0.27.0.		8. 53. 0.	25. 18. 4 ^{1/2} .
29.	19. 28. 4 ^{1/2} .				5. 50. 0.	25. 18. 4 ^{1/2} .
30.	25. 23. 4 ^{1/2} .				8. 10. 0.	33. 33. 4 ^{1/2} .
32.						37. 18. 4 ^{1/2} .

Tabulka č. 4 Peněžní částky odváděné ve stanovených letech

Č.	Závdavek 1720	Roční vejruňk	1721	1726	1728	1730	1736	1748
	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.
1.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0. 45. 0.	1. 10. 0.	1. 48. 0.
2.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	-	-	2. 0. 0.	0. 45. 0.	0	1. 12. 0.
3.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0	1. 10. 0.	2. 43. 3.
4.	2. 20. 0.	1. 30. 0.	-	1. 30. 0.	1. 10. 0.	0	0	1. 7. 3.
5.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	-	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0. 45. 0.	1. 10. 0.	3. 45. 3.
6.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	1. 10. 0.	2. 0. 0.	0	0	1. 1. 3.
7.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0. 45. 0.	1. 10. 0.	3. 42. 0.
8.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0. 45. 0.	0	-
9.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0. 45. 0.	1. 10. 0.	1. 55. 3.
10.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0	0	-
11.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0. 45. 0.	1. 10. 0.	4. 3. 0.
12.	3. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	2. 0. 0.	0	0. 35. 0.	2. 5. 7.
13.	2. 20. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	1. 0. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	0. 31. 3.
14.	2. 20. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	1. 0. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	11. 40. 0.
15.	2. 20. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	9. 10. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	-
16.	2. 0. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	1. 0. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	1. 0. 0.
17.	2. 0. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	1. 0. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	11. 40. 0.
18.	2. 0. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	0	0. 35. 0.	3. 16. 3.
19.	1. 0. 0.	0. 45. 0.	0. 45. 0.	1. 0. 0.	1. 0. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	0. 30. 0.
20.	1. 10. 0.	0. 48. 0.	0. 48. 0.	1. 0. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	6. 20. 0.
21.	1. 30. 0.	1. 15. 0.	1. 15. 0.	1. 0. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.
22.	2. 0. 0.	1. 10. 0.	1. 10. 0.	1. 0. 0.	1. 10. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	0. 33. 0.
24.	1. 10. 0.	1. 0. 0.	1. 0. 0.	1. 0. 0.	1. 0. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	0. 28. 3.
29.	1. 10. 0.	1. 0. 0.	1. 0. 0.	0. 35. 0.	1. 0. 0.	0. 30. 0.	0. 35. 0.	-
30.	1. 30. 0.	1. 0. 0.	1. 0. 0.	1. 35. 0.	1. 0. 0.	6. 0. 0.	-	6. 0. 0.
32.	-	-	-	-	-	-	-	-

Tabulka č. 5 „Jiný trhy“ nebo „Nový zápisy“

Č.	Nový držitel usedlosti	Vrchnosti	Záduší sv. Prokopa	Záduší sv. Voršily	Předešlému hospodáři nebo jeho příbuzný	Nynějšímu hospodáři	Celková suma
		zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.	zl. kr. d.
1.	Matěj Wolff	88. 39. 0.	0. 58. 2.		5. 0. 0.	20.0.0.	114. 37. 3.
2.	Pavel Jícha	83. 10. 21/2.	2. 8. 2.	1. 45. 0.	3. 0. 0.	15. 0. 0.	105. 3. 41/2.
7.	Pavel Tůma	92. 30. 0.	1. 45. 0.		38. 15. 0.		132. 30.
8.	Václav Kotršal	80. 50. 0.				25. 40. 0.	106. 30. 0.
10.	Vojtěch Sloup	76. 34. 31/2.	0. 46. 4.		28. 20. 0.		105. 41. 11/2.
18.	Matěj Kutina	32. 8. 41/2.			17. 10. 0.		49. 18. 41/2.
21.	Jan Kříž	25. 17. 31/2.	0. 19. 5.		8. 23. 3.	5. 32. 5.	39. 33. 41/2.
29.	Václav Jedlička	16. 43. 41/2.			5. 50. 0.	2. 45. 0.	25. 18. 41/2.
30.	Jiří Jedlička	25. 23. 41/2.			38. 10. 0.		63. 33. 41/2.

Tabulka č. 6 – Přehled splátek za hvozďanský mlýn

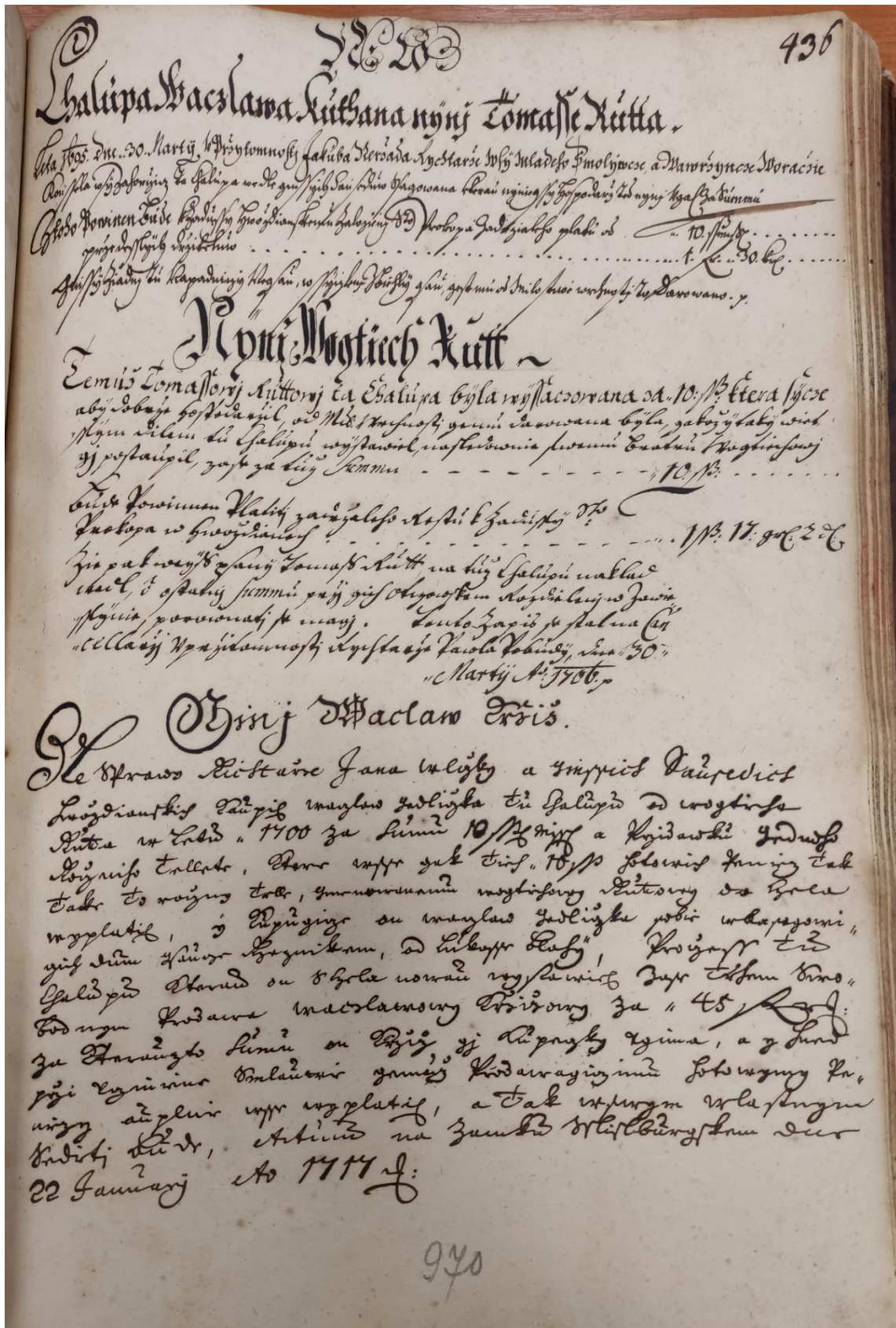
Datace	Peněžní částka
	zl. kr.
1696	5. 50.
9. listopadu 1697	2. 20.
13. prosince 1698	2. 20.
11. listopadu 1699	2. 20.
24. října 1700	2. 20.
26. listopadu 1701	2. 20.
29. října 1702	2. 20.
23. prosince 1703	2. 20.
20. dubna 1704	2. 20.
13. prosince 1705	2. 20.
14. dubna 1706	2. 20.
15. duben 1707	2. 20.
1708	2. 20.
30. listopadu	2. 20.
21. prosince 1710	2. 20.
5. listopadu 1711	2. 20.
30. listopadu 1712	2. 20.
30. prosince 1713	2. 20.
1714	1. 10.
Celkem	46. 40.

Příloha č. 3 – Obrazová příloha

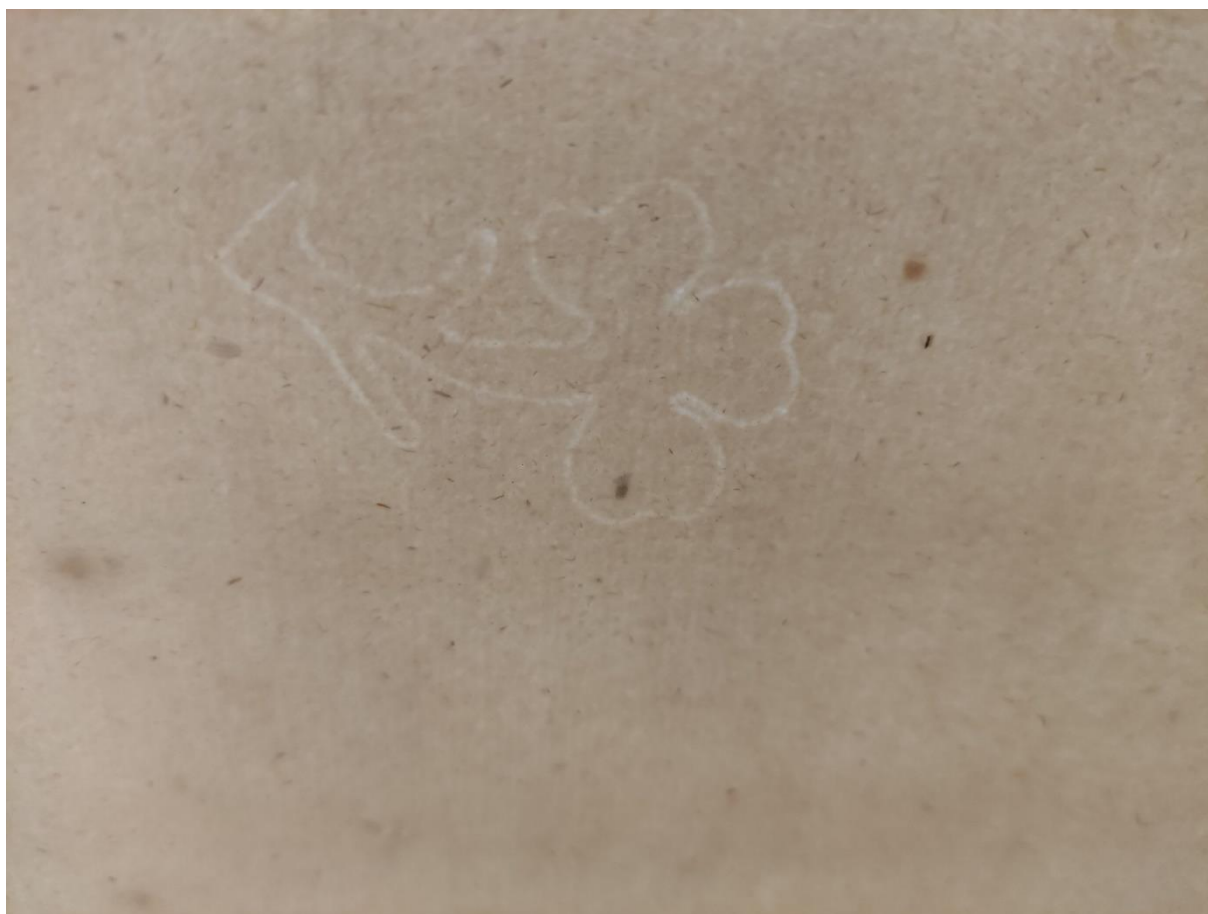
Obrázek č. 1 – Ukázka přední strana vazby – Pozemková kniha panství Lnáře

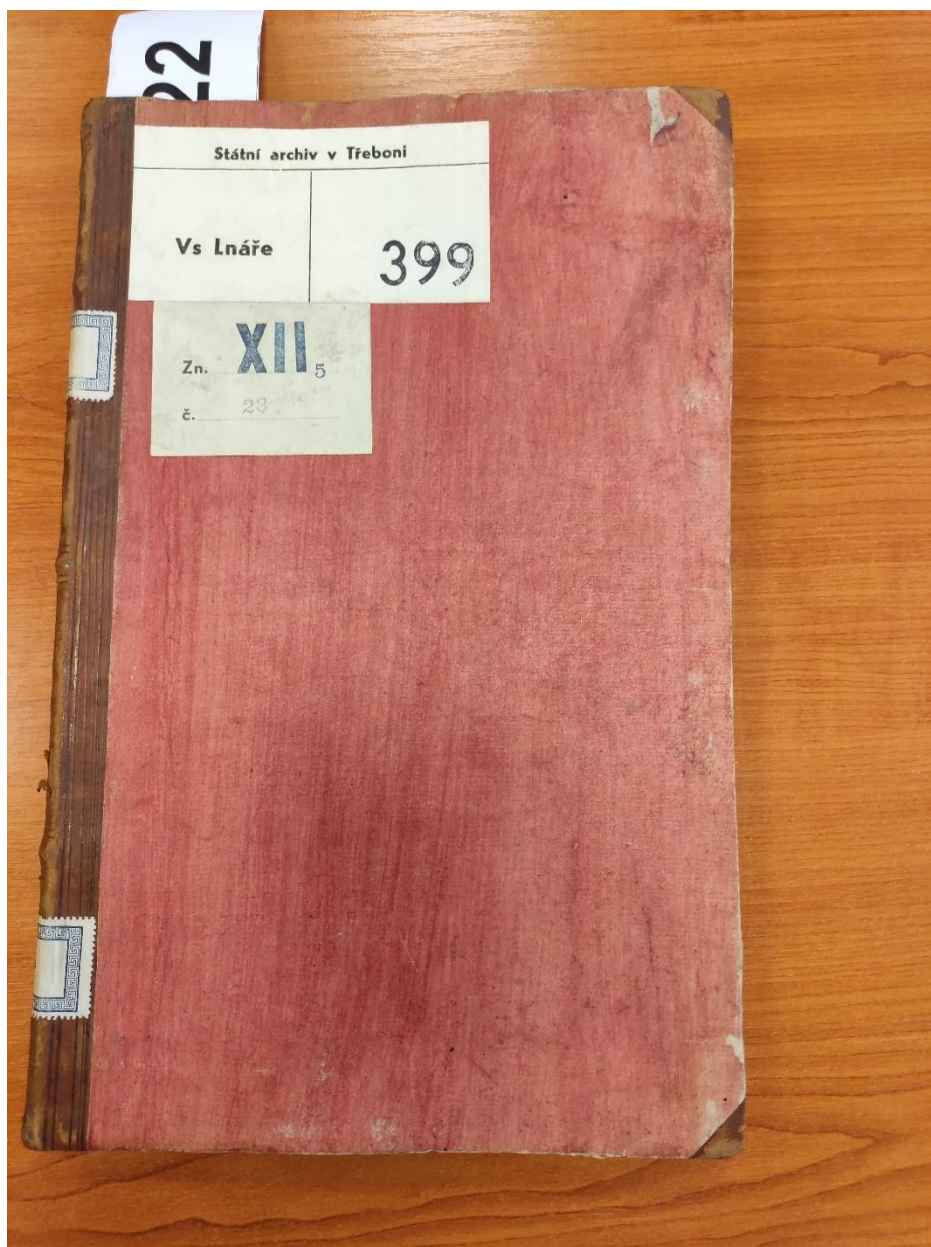
Obrázek č. 2 – Ukázky písma jednotlivých písařů – Pozemková kniha panství Lnáře

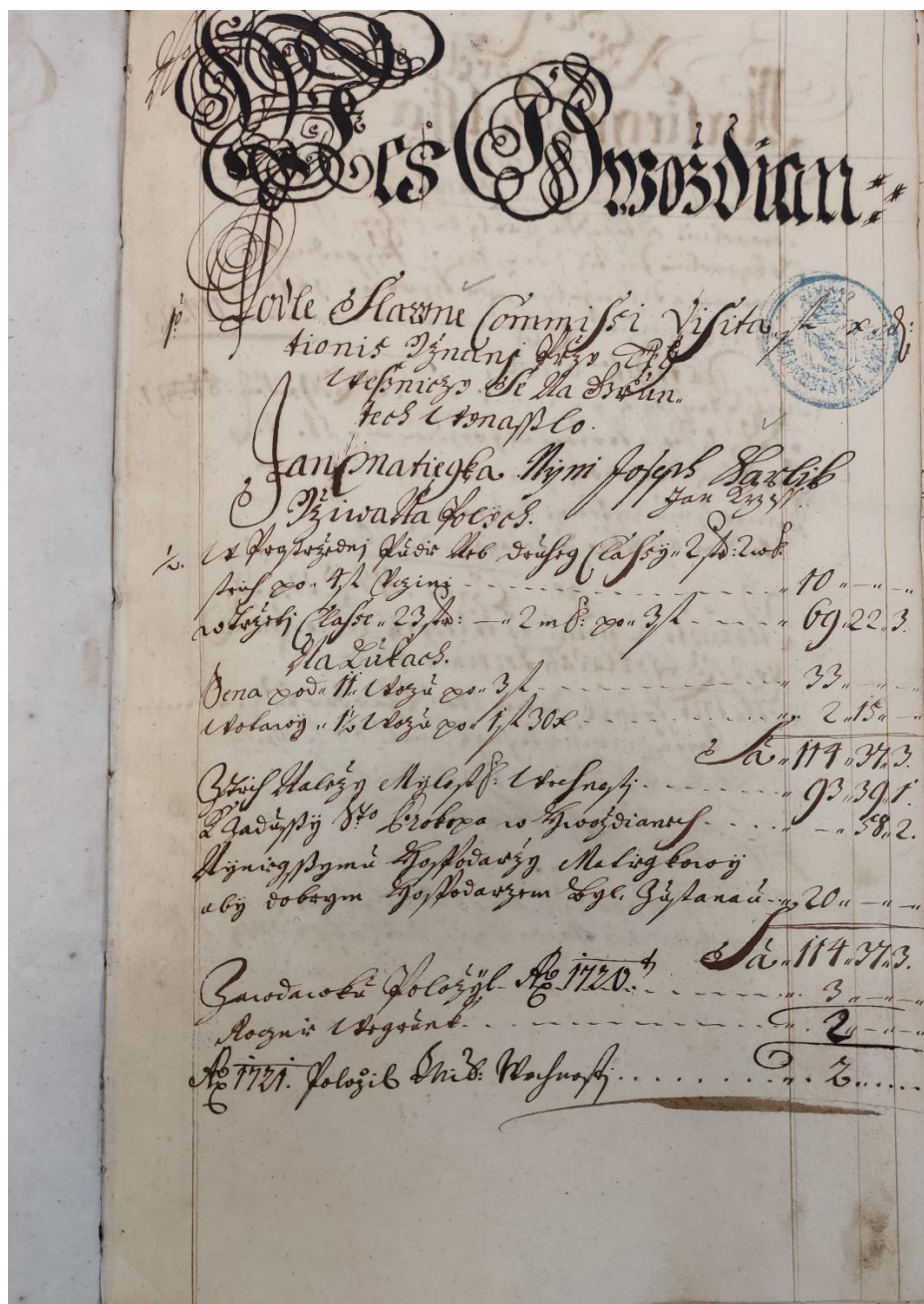
Obrázek č. 3 – Ukázka filigránu trojlístku

Obrázek č. 4 – Ukázka přední strana vazby – Pozemková kniha vsi Hvožd'any

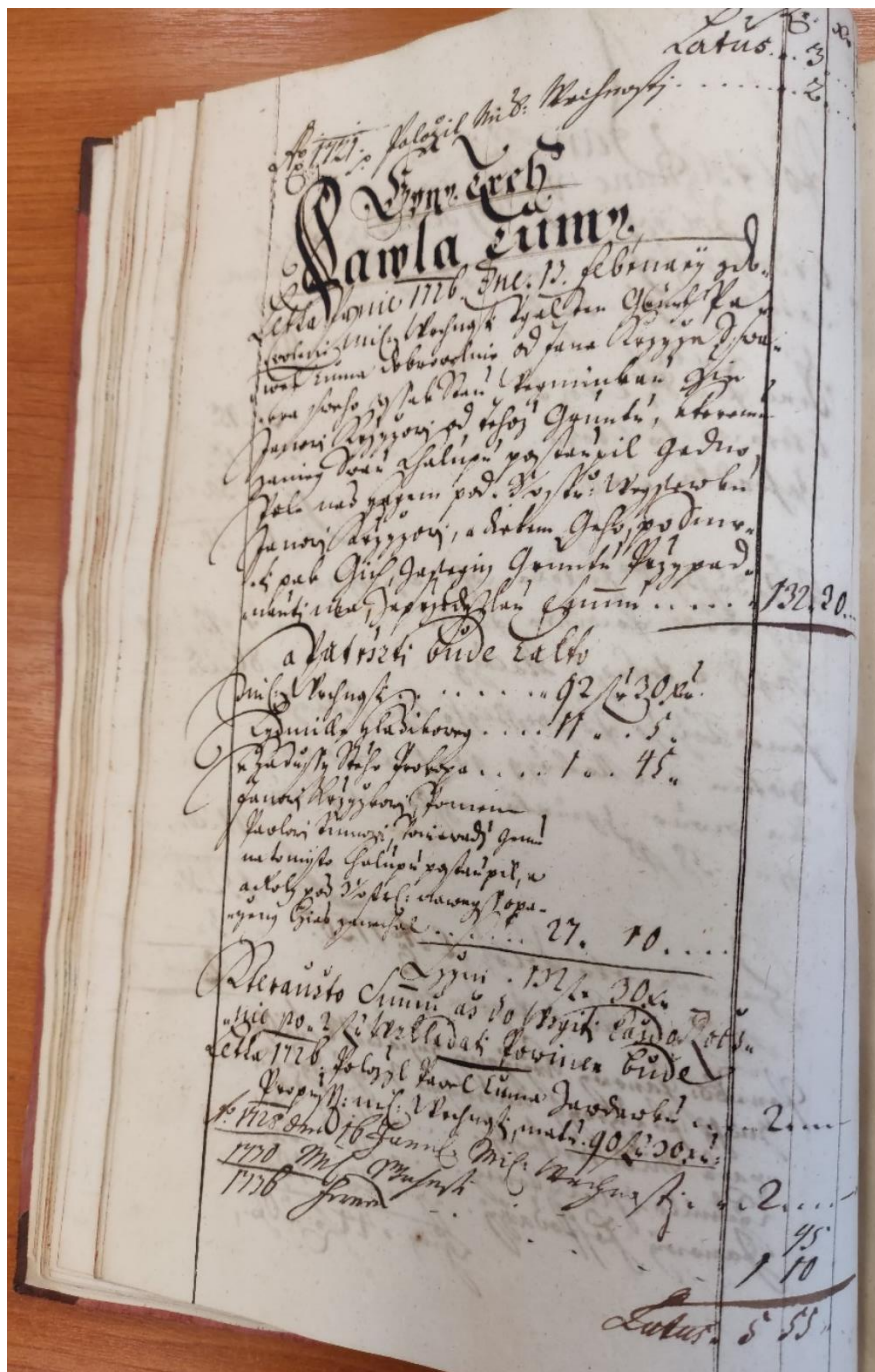

Obrázek č. 5 – Ukázka první strany – Pozemková kniha vsi Hvožd'any

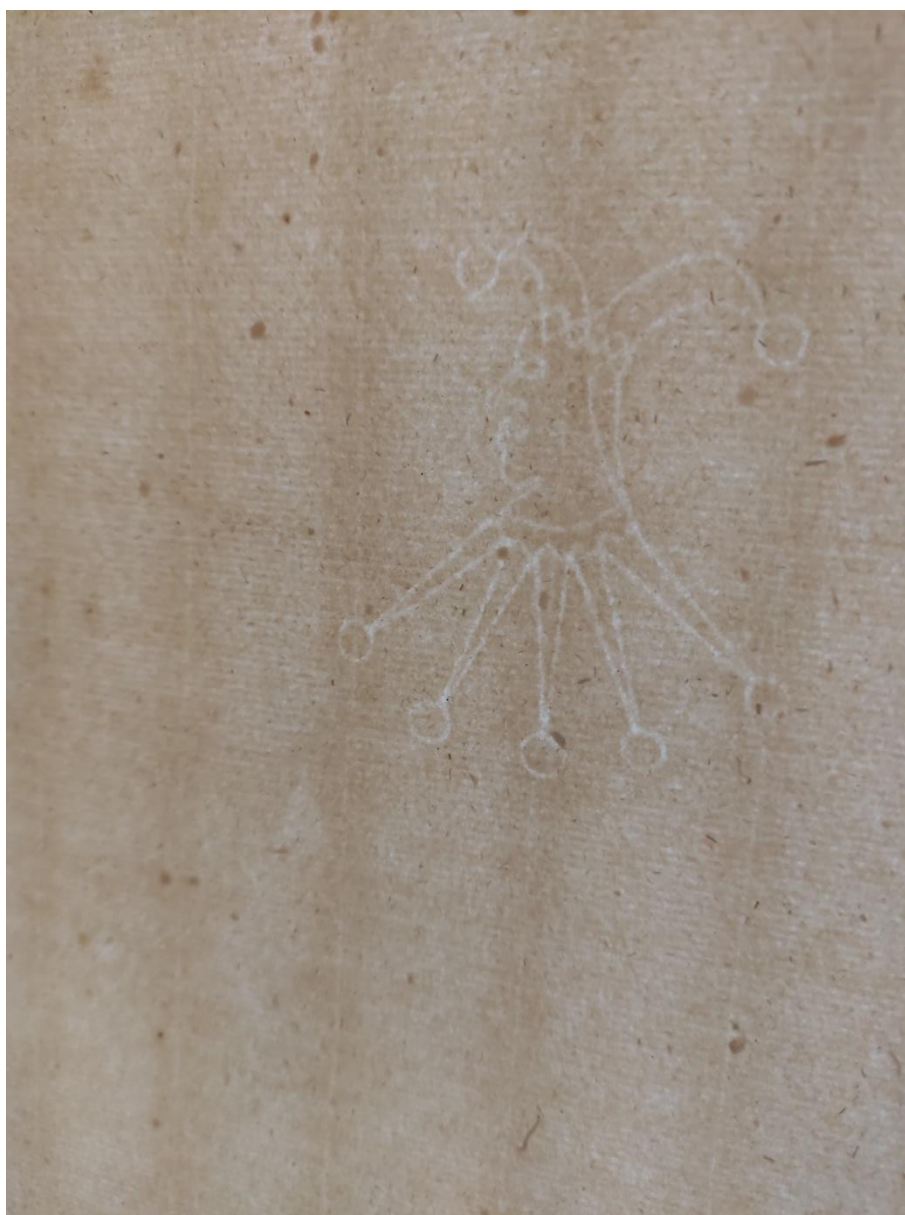

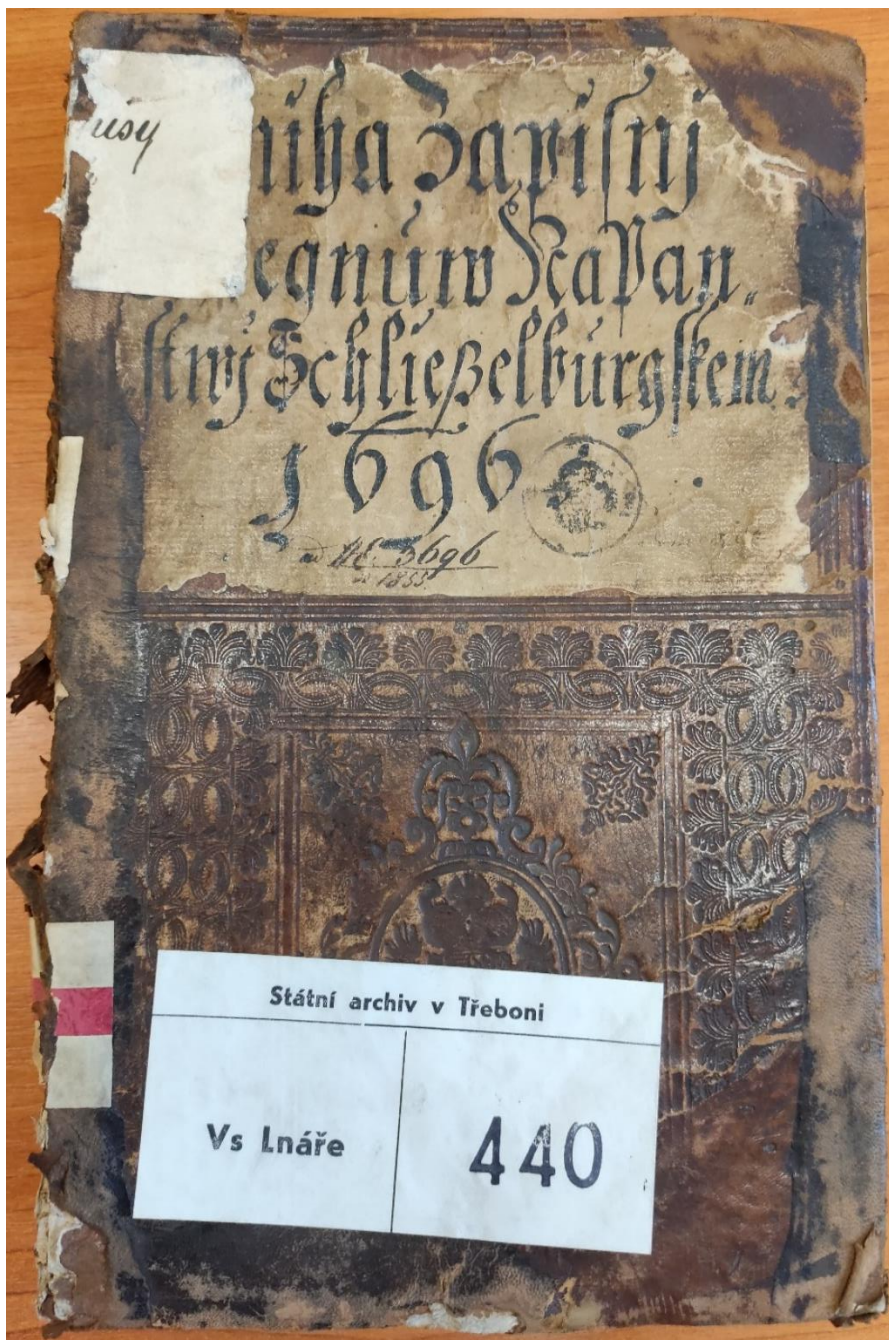
Obrázek č. 7 – Ukázka textu „Jiný trh“ – Pozemková kniha vsi Hvožd'any

Obrázek č. 8 – Filigrán šaška

Obrázek č. 9 – Ukázka přední strany vazby – Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře

Obrázek č. 10 – Ukázka zádni strany vazby – Kniha emfyteutického prodeje panských mlýnů panství Lnáře

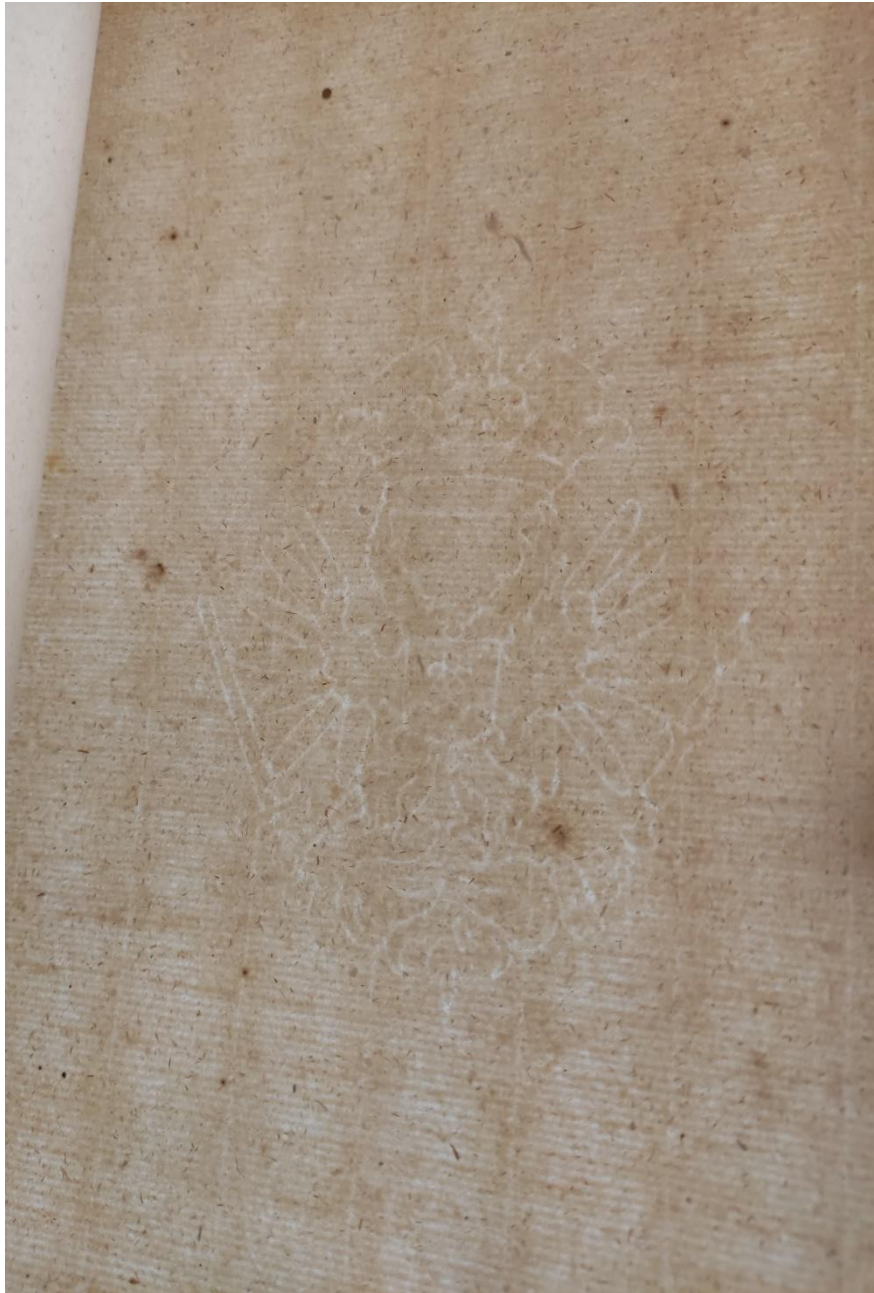
Obrázek č. 11 – „Přehled splátek za hvožd'anský mlýn“

Kovčedany *Prato get 31. Dec 1700*

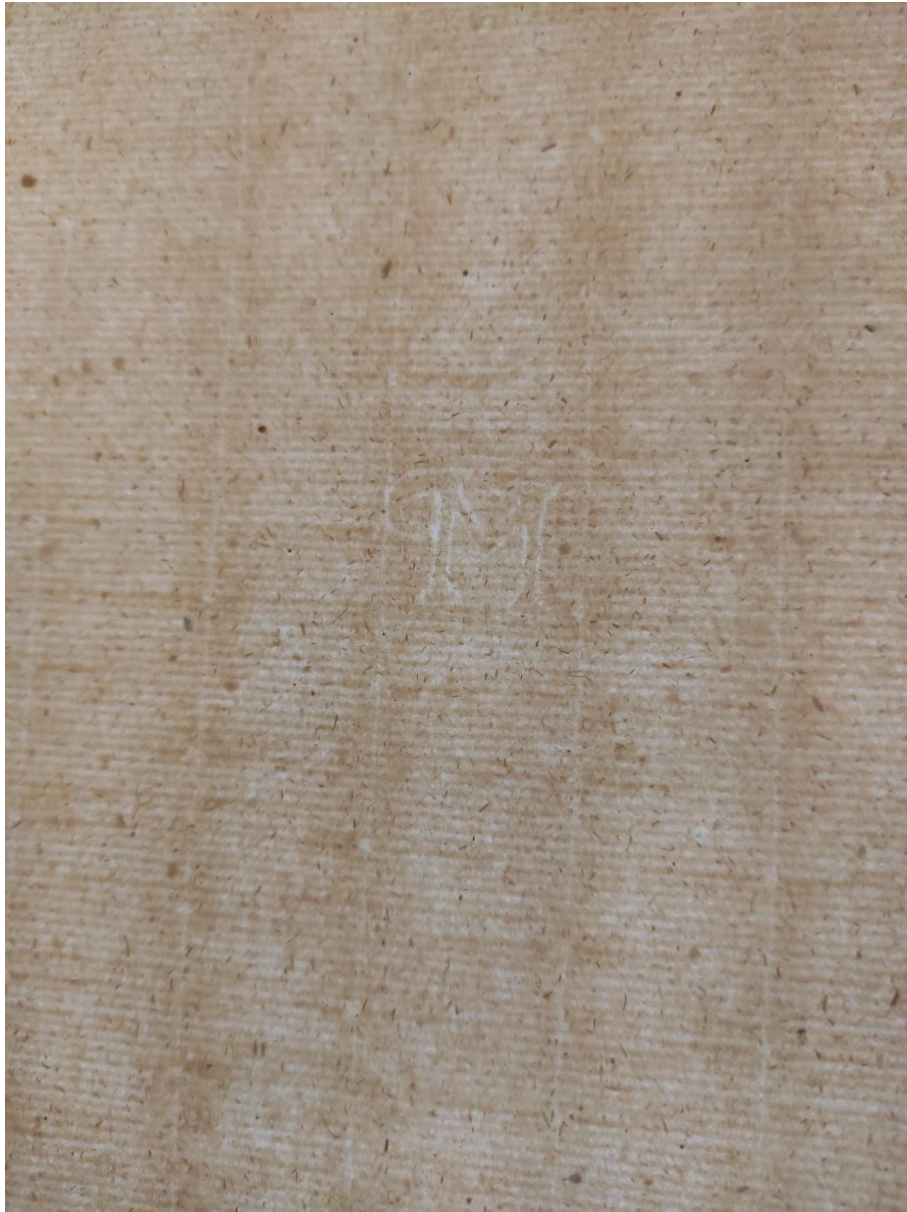
1697. Jan 1. 1700. gub. 100.00	5.50
1698. Jan 1. 1700. gub. 100.00	2.20
1698. Jan 13. 1700. gub. 100.00	2.20
1699. Jan 11. 1700. gub. 100.00	2.20
1700. Jan 24. 1700. gub. 100.00	2.20
1701. Jan 26. 1700. gub. 100.00	2.20
1702. Jan 29. 1700. gub. 100.00	2.20
1703. Jan 23. 1700. gub. 100.00	2.20
1704. Jan 20. 1700. gub. 100.00	2.20
1705. Jan 13. 1700. gub. 100.00	2.20
1706. Jan 17. 1700. gub. 100.00	2.20
1707. Jan 10. 1700. gub. 100.00	2.20
1708. Dvojil 100.00	2.20
1709. Dvojil, 90 gub. 100.00	2.20
1710. 21 gub. Dvojil	2.20
1711. 5 gub. Dvojil	2.20
1712. 30 gub.	2.20
1713. 30 xlb.	2.20
1714. Dvojil	1.10
<i>Summa</i>	40.40

at al Padj infomim Zaplaga
min

Obrázek č. 12 – Filigrán dvouhlavé orlice

Obrázek č. 13 – Filigrán písmene M

Obrázek č. 14 – Filigrán znaku

Obrázek č. 15 – Kostel Navštívení Panny Marie a svatého Prokopa ve Hvožd'anech

Obrázek č. 16 – Kostel svaté Voršily v Újezdci

Obrázek č.17 – „Zibův“ mlýn ve Hvožd'anech

